

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

KUR'ÂN'DA ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ
İNSANLAR
VE
TOPLUMLAR

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Danışman
Prof. Dr. Musa Kâzım YILMAZ

Hazırlayan
Hatice BAŞKAYA

ŞANLIURFA

2007

ONAY SAYFASI

Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ'ın danışmanlığında, Hatice BAŞKAYA'nın hazırladığı “KUR'ÂN'DA ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ İNSANLAR VE TOPLUMLAR” konulu bu çalışma 15/06/2007 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Musa Kâzım YILMAZ

Üye: Doç. Dr. Murat AKGÜNDÜZ

Üye: Doç. Dr. Hikmet AKDEMİR

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalında yapıldığını ve enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

Prof. Dr. Zuhal KARAHAN KARA
Enstitü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntıların, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	VI
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
I-KONUNUN ÇERÇEVESİ, AMACI VE KAYNAKLARI.....	1
II-KİTÂB-I MUKADDES (ESKİ AHİT: TEVRAT, YENİ AHİT: İNCİL)'DE GAZAP KONUSU	2
III-KAVRAMSAL ÇERÇEVE	4
A-GAZAB (غضب) KELİMESİNİN ANLAMI	4
B-GAZAP KELİMESİNİN KUR'ÂN'DA KULLANIMI	4
C-GAZAP KELİMESİNİN HADİSLERDE KULLANIMI	5
D-GAZAP ANLAMINDA KULLANILAN BENZER KELİMELER.....	7
1-Sahat (Suht=سخت).....	7
2-Ğayz (غیظ).....	7
3-Kılâ' (قلاء).....	8
E-ALLAH'IN SIFATI OLARAK GAZAP.....	8
F-ALLAH'IN GAZABININ TEZAHÜRÜ: AZAP VE HELÂK	10
1-Azap (عذاب)	10
2-Helak(هلاك).....	12
BİRİNCİ BÖLÜM.....	16
KUR'ÂN'DA ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ TOPLUMLAR	16
I- HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDEN ÖNCE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ TOPLUMLAR	17
A-İLK NESİLLER (KURÛN-U ŪLÂ).....	17
1-Nuh Kavmi.....	19
2-Ashâbu'r-Ress.....	23
3-Âd Kavmi.....	25
4-Semûd Kavmi.....	32
5-Lût Kavmi	37
6-Şuayb Kavmi (Medyen Halkı ve Eykeliler).....	42
B-ORTA NESİLLER (KURÛN-U VUSTÂ).....	46
1-Ashâbu'l-Karye.....	47
2-Sebe' Kavmi (Seylü'l-Arim).....	49
3-Ashâbu'l-Cenneh (Bahçe Sahipleri)	53

4-Ashâbu's-Sebt	55
5-Ashâbu'l-Uhdûd.....	58
6-Tübba' Kavmi	62
7-Ashâbu'l-Fîl	63
II-HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ TOPLUMLAR	66
A-SON NESİLLER (KURÛN-U UHRÂ)	66
1-Bedir'de Öldürülenler: Ashâbu'l-Kalîb (Mekkeli Müşrikler)	66
2-Medine Civarındaki Yahudiler	70
a) Benî Kaynuka.....	72
b) Benî Nadîr.....	73
c) Benî Kurayza.....	74
İKİNCİ BÖLÜM	76
KUR'AN'DA ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ BİREYLER	76
I-HZ. PEYGAMBER'DEN ÖNCE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ BİREYLER.....	76
A-NUH'UN OĞLU	77
B-NUH'UN EŞİ	78
C-LÛT'UN EŞİ	79
D-NEMRUT	80
E-FİRAVUN VE İSRAİLOĞULLARI.....	84
1-Firavun	84
2-İsrailoğulları	88
F-KÂRUN	92
G-HÂMÂN.....	94
H-SÂMİRÎ.....	95
I-BEL' ÂM.....	96
K-CÂLÛT	98
L-SADECE BAHÇESİ (MALI) HELAK EDİLEN İKİ ADAMDAN BİRİ	98
II-HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ BİREYLER...	99
A-EBÛ LEHEB	100
B-EBÛ CEHİL	102
C-VELÎD B. MUĞÎRE	105
D-NADR B. EL-HÂRİS	106
E-KA'B B. EŞREF.....	107
F-HRİSTİYAN RAHİP EBÛ ÂMİR	109
SONUÇ	112

BİBLİYOGRAFYA	115
ÖZET.....	120
SUMMARY.....	121

ÖNSÖZ

Günümüzi, genel anlamda tarihten ayrı düşünmek mümkün olmadığı gibi, günümüz insanını da geçmişte yaşayan insanlardan bütünüyle ayrı düşünmek mümkün değildir. İşte bu gerçeği göz önünde bulunduran Kur'ân, geçmiş milletlerle ilgili birçok kıssayı örnek vererek insanların bunlardan ibret alıp istifade etmesini hedeflemiştir. Kur'ân, insanlara belli bir iman, ahlak ve davranış biçimi kazandırmak ister. Bu sebeple geçmişte yaşanmış iyi ve kötü örneklerle yer verir. Onun, geçmiş milletlere ait kıssalara yer vermesinin asıl amacı, insanların bu geçmiş kıssalardan ders almaları ve önceki milletlerin başına gelen felaketlerin sebebi olan birtakım yanlış hareketlerden uzak durarak hem dünyada hem de ahirette Allah'ın gazabından kurtulup saadete ermeleridir.

Vahyin karşısında, iman ve küfür taraftarlarının ortaya koydukları tepkiler en yoğun şekilde Kur'ân kıssalarında ele alınmıştır. Bu kıssalarda aynı zamanda İslam'ın ana hedefleri olan Allah'ı, Peygamber'i ve ahireti tanıtarak yeryüzünde adaleti tahakkuk ettirmek, değişik vesilelerle hep gündeme getirilen temel konular olmuştur. Bu bakımdan kıssaları, Kur'ân'ın tüm gayelerini gerçekleştiren pasajlar olarak değerlendirebiliriz. Çünkü kıssalarda gerçekte yaşamış kahramanlar veya temsili olarak anlatılan hadiseler vasıtasıyla Allah'ın vahdaniyeti, dinlerin esastaki birliği, uyarma, müjdeleme, nimetler karşısında şükür veya nankörlükte bulunmak gibi konular gündeme getirilerek Kur'ân'ın diğer bölümlerinde anlatılan gerçeklerin daha müşahhas bir şekilde hatırlatılması yapılmaktadır.

Bu özellikteki kıssaların en yoğun bahsettiği konu, önceki nesiller içerisinde yaşamış bazı birey ve toplumların vahiy karşısında sergiledikleri nankörlük ve inkârcılık sebebiyle Allah'ın gazabına uğramalarıdır. Bu açıdan kıssaları anlayabilmek, bir bakıma gazap konusunu kavrayabilmekle yakından ilgilidir. Bizim bu çalışmamız, işte böyle bir hedefi gerçekleştirmeye yönelik önemli bir adım sayılabilir.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın gazabına uğramış kavim ve bireyleri ele alırken çalışmamızı iki bölüme ayırdık. Gazap kavramının anlamını, gazapla yakın anlamda Kur'ân'da geçen diğer kelimeleri, Allah'ın gazabı ve gazabının tezahürü olan azap ve helak terimlerini, hadislerde gazabın kullanımı konularını giriş bölümünde ele aldık.

Birinci bölümde Allah'ın gazabına uğramış toplumları ilk nesiller, orta nesiller ve son nesiller diye üçe ayırarak ele almaya çalıştık.

İkinci bölümde Kur'ân'da Allah'ın gazabına uğramış bireyler hakkında Hz. Muhammed (sav)'den öncekiler ve sonrakiler diye iki gruba ayırarak bilgi vermeye çalıştık.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın gazabına uğramış toplum ve bireyleri ele alırken bunlar hakkında derinlemesine bilgi verilmemiş; ancak yüksek lisans tezi çerçevesinde gazap kavramıyla alakalı olacak şekilde bilgi verilmeye çalışılmıştır.

Bu vesileyle gerek tez konusu seçmemde gerekse çalışmalarımda daha iyiye ulaşmam için hiçbir fedakârlıktan kaçınmayan, tecrübelerinden istifade ettiğim değerli hocam Prof. Dr. Musa Kâzım YILMAZ Bey'e en samimi minnet ve şükranlarımı sunarım.

Ayrıca kendilerine müracaat ettiğimizde mesailerini vermekten çekinmeyen, her türlü yardım ve desteği kendilerinden gördüğüm diğer hocalarım ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Hatice BAŞKAYA

ŞANLIURFA-2007

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
as	: Aleyhisselam
b.	: Bin, İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
cc	: Celle Celâlühü
DİBY	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları
h.	: Hicri tarih
Hz.	: Hazret-i
m.	: Miladi tarih
md.	: Maddesi
M.Ö.	: Milattan önce
M.S.	: Milattan sonra
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölüm tarihi
ra	: Radiyallahu anh
s.	: Sayfa
sav	: Sallelâhu aleyhi ve selem
tah.	: Tahkik eden
trc.	: Tercüme eden
ts.	: Tarihsiz
v.b.	: Ve benzeri
v. dğr.	: Ve diğeri

GİRİŞ

I-KONUNUN ÇERÇEVESİ, AMACI VE KAYNAKLARI

Kur'ân, inanan insanlara bir hayat tarzı, yaşama stili, hayata bakış açısı çizmiş; nasıl davranacaklarını ve ne şekilde yaşayacaklarını belirtmiştir. Bu durumu daha anlaşılır hale getirmek için değişik örnekler zikretmiştir. Kur'ân'da hayatımıza ışık tutacak iyi örnekler olduğu gibi, ibret alınacak kötü örnekler de vardır. Çalışmamızın konusu, Kur'ân'da kötü örnek diye vasıflandırabileceğimiz insanlar ve toplumlardır.

İman ve küfür ehlinin Kur'ân'a göre hangi özelliklere sahip olduklarıyla ilgili çok sayıda eser yazılmıştır. Bizim bu çalışmamız ise, küfür ehli içerisinde birtakım kimselerin bu dünya hayatında karşılaştığı ve kıyametin kopmasıyla bu dünya hayatının son bulacağı ana kadarki süreçte de karşılaşmaya devam edeceği cezaları ve korkunç felaketleri ele almaktadır. Çalışmamızda bu felaketlerin neler olduğunu ve hangi birey ve toplumların insanlık tarihi boyunca bunlarla ne ölçüde karşılaştıklarını ve benzeri konuları, Kur'ân ve sünnet bilgisi temelinde dayalı olarak gazap kavramı çerçevesinde ortaya koymaya çalışacağız.

Yüce Yaratıcı'nın rahmet özelliği yanında inkârcı, isyankâr ve zalim kulları için geçerli olan gazap etme vasfının olması, kâinattaki iman lehine dengeyi sağlayan bir gerçek olarak değerlendirilebilir. Allah'ın dünya hayatına yönelik kahredici bu özelliği olmasaydı, yeryüzü fesatla dolar, ilahi denge altüst olurdu.¹

Bu denli önemi haiz gazap konusu kavram olarak, bizden önce, Diyanet Vakfı İslam Ansiklopesi'nde İlyas Üzüm'le Mustafa Çağrı'nın kaleme aldığı gazap maddesi ile ilgili çalışmalarının dışında, tefsir ilmi açısından tespit ettiğimiz kadarıyla yüksek lisans ve doktora seviyesinde bir araştırmaya konu olmamıştır.

Geçmiş toplumlara dair tarihi anlatımlar (*kıssa*), Kur'ân metninin üçte birine yakın bir yoğunluğa sahiptir. Bunların çoğunu, doğal olarak, kendilerine peygamber gönderilmiş toplumların kıssaları teşkil etmektedir. Bu bağlamda, Kur'ân'daki anlatımların, bir bakıma peygamberler tarihi olduğunu söyleyebiliriz. Kur'ân'daki tarihi anlatımlar yakından incelendiğinde, bunlarla, okuyucuya bir tarih perspektifi ve tarih bilinci verilme istendiği rahatlıkla görülür.

---

¹ Bakara 2/251.

Kur'ân'ın oldukça büyük bir bölümünü oluşturan geçmiş kavimlerin haberleri, kuşkusuz üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur. Bu kavimlerin çoğu, kendilerine gönderilen peygamberleri yalanlamış, hatta onlara düşmanlık göstermiş kavimlerdir. Bu taşkınlıklarından dolayı da Allah'ın azabıyla karşılaşmışlar ve yeryüzünden silinmişlerdir. Kur'ân'ın ifadesiyle, bir kısmı “*helak olmuş*” toplum ve bireyler hakkında bize sunulan bilgiler ve bu bilgilerin değerlendirilmesi tezimizin amacını oluşturmaktadır. İnsanlık tarihinde başkalarına zulmetmiş, ahlaksızlıkta ve haksızlıkta haddi aşmış, bu nedenle de Allah'ın rahmetinden uzaklaştırılmış ve gazabına uğramış insanları anlatmaktaki maksadımız, bu konuda yapılmış çalışmalara katkı sağlamak ve aynı zamanda insanların ibret alabilecekleri örnekler sunmaktır.

Bu araştırmanın ilk bölümünde öncelikli hedefimiz, gazap kavramının çerçevesini oluşturmak olacaktır. Bunu da gazabın lügat anlamını ve gazap anlamına gelen diğer kelime ve kavramları inceleyerek yapacağız. Lügatler arasında en çok Isfahânî (ö. 502/1108)'nin, *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân'ını*, Fîruzâbâdî (ö. 817/1414)'nin *el-Kâmûsu'l-Muhît'ini* ve İbn Manzûr (ö. 711/1311)'un *Lisânu'l-Arab'ını* kullandık.

Tefsir kaynakları arasında özellikle nakiller için Taberî (ö. 310/922)'nin *el-Câmiu'l-Beyân'ı*, İbn Kesîr (ö. 774/1372)'in *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm'i*, Zemahşerî (ö. 538/1143)'nin *el-Keşşâf'ı*, Râzî (ö. 606/1209)'nin *et-Tefsîru'l-Kebîr'i*, Kurtubî (ö. 671/1272)'nin *Ahkâmu'l-Kur'ân'ı* gibi tefsirlerden faydalandık.

Yakın tarih tefsirlerinden Elmalılı Muhammet Hamdi Yazır (ö. 1942)'nin *Hak Dini Kur'ân Dili'*ne, Mevdudi (ö. 1979)'nin *Tefhîm'ine*, Süleyman Ateş'in *Çağdaş Tefsir'ine* meal olarak da Süleyman Ateş'in *Kur'ân-ı Kerim'in Yüce Meâli'ine* müracaat ettik.

Hadis kaynağı olarak Buhârî (ö. 256/870)'nin *el-Câmiu's-Sahîh'ine*, Müslim (ö. 261/874)'in *Sahih'ine*, Tirmizî (ö. 279/892)'nin *Sünen'ine*, Ahmed b. Hanbel (ö. 24/855)'in *Müsned'ine*, Ebû Dâvud (ö. 275/888)'un *Sünen'ine* müracaat ettik.

Tarih alanında ilk dönem kaynakları arasında yer alan İbn Hişâm (ö. 218/833)'in *es-Sîretü'n-Nebeviyye'si* en çok yararlandığımız kaynaklardan olmuştur.

II-KİTÂB-I MUKADDES (ESKİ AHİT: TEVRAT, YENİ AHİT: İNCİL)'DE GAZAP KONUSU

Suç, tüm hukuk sistemlerinde olduğu gibi, aralarında bazı farklar olmakla birlikte bütün kutsal metinlerde değişik cezalar öngörölmüş bir kavramdır. Bu durum, elimizde mevcut ilahi kitaplar olan Tevrat, İncil ve Kur'ân'da açıkça görölmektedir.

İncil’de Tanrı’nın gazap sahibi olduğuna vurgu yapılarak şöyle denilmektedir: “Gazap ile cezalandıran Allah, haksız mıdır? Hâşâ... Yoksa Allah dünyaya nasıl hükmedecektir?”²

Tevrat’ın Davud kıssasında kötülük yapanlar, fesat çıkartanlar, bu eylemleri nedeniyle yıkılacak ve kalkamayacak kimseler olarak tanımlanmaktadır.³

Bazı suçların cezalarında olduğu gibi, gazap konusunda da Kitab-ı Mukaddes ile Kur’ân arasında benzer bir durum söz konusudur. Bazen Kur’ân’da Allah’ın gazabına uğradığı belirtilen bir kavmin, Kitab-ı Mukaddes’te gazaba uğradığı bilgisine rastlanmazken, yine Kur’ân’da gazaba uğradığı haber verilen bir kavmin Kitab-ı Mukaddes’te de azaba uğramasıyla ilgili, hatta bu helak şeklinin Kur’ân’da anlatılana yakın bir tarzda ele alındığı bilgiyle karşılaşabilmekteyiz.

Aynı zamanda, Kur’ân ve Kitab-ı Mukaddes’te kıssaların muhtevalarıyla ilgili büyük farklarla karşılaşmaktayız. Bu durum, bazen Allah’ın gazabına uğrayan kavimlerle de ilgili olabilmektedir. Bu şekilde her iki kitapta birbiriyle uyuşmayan pasajların bulunması, Kitab-ı Mukaddes’in tahrif edilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Nasıl ki Tevrat’ta bazı günahkâr insanlar sebebiyle Rabb, tüm insanlığı cezalandırmışsa, aynı fikrin bir yansıması olarak Hristiyanlıkta aslî günah felsefesi sebebiyle Hz. İsa, diğer tüm insanların günahını çekerek onları kurtaran kişi rolünde tanımlanmıştır. Bu nedenle onaltıncı yüzyılda toplanan Merano Ruhani Meclisi, Tanrı’nın insanoğlunu cezalandırmasına yönelik gazabının, (asli günah ile irtibatlandırılarak) İsa’nın çarmıha gerilerek kanının akıtılmasıyla artık sona erdiğini karara bağlamıştır: “İsa, çarmıhta kanını dökerek bizi Tanrı ile barıştırmıştır. Kendisini feda ederek Tanrı’nın günahkâr insanlığa karşı olan gazabını yatıştırmıştır.”⁴

Kitab-ı Mukaddes’te Allah’ın gazabına uğrayan kavimlerin yanı sıra, gazaba uğramış bireylerden de söz edilmektedir. Tevrat’ta adı *Korah* olan bir kişinin Hz. Musa’ya başkaldırdığı için Allah’ın gazabına uğradığı ve yandaşlarıyla birlikte yere batırıldığından bahsedilmektedir.⁵ Bu kimsenin Kur’ân’da bahsedilen *Karun* olup olmadığı kesin değildir.

Tevrat’a göre büyük bir toplumsal feleakete uğratılan kavimlerden biri de İsrailoğulları’dır. Allah, İsrailoğullarına veba şeklinde bir azap göndermiş, bununla içlerinden yirmidörtbin kişiyi öldürmüştür.⁶ Yine Tevrat’ta yer aldığına göre Yahova,

² Yeni Ahit (İncil), *Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1972, Romalılara Mektup, 3/5-6.

³ Eski Ahit (Tevrat), Mezmurlar, 36/1-12.

⁴ Cebeci, Lütfullah, *Kur’ân’da Şer Problemi*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1985, s. 22.

⁵ Eski Ahit (Tevrat), Sayılar, 16/1-35.

⁶ Eski Ahit (Tevrat), Sayılar, 16/1-9.

İsrailoğullarını, kendisini kızdırdıkları için bazen düşmanlarına yenik düşürür. Bunu da onlardan intikam almak için yapar.⁷

III-KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A-GAZAB (غضب) KELİMESİNİN ANLAMINI

Gazab, sözlükte kelime anlamı itibarıyla “kızmak, öfkelenmek, kızgınlık ve öfke duygusu” anlamına gelir. Nefsin hoş gitmeyen bir şey karşısında intikam arzusuyla heyecanlanılması; infiale kapılmak, öfke, hışım, hiddet, düşmanlık ve saldırıya meyleden haline gazap denir. *Rızâ* ve *hilm* kavramlarının karşıtı olarak kullanılır. Gazabın tanımı yapılırken bunun “intikam alma ve cezalandırma isteği” olduğuna özellikle işaret edilir.⁸

İslam Hukukunda gazap halinde yapılan işlerde bazı istisnalar getirilmiştir. Mesela, gazap halinde kinaye sözlerle boşama, niyet olmadıkça geçerli değildir. Kocanın kızarak eşine, “babanın evine git” demesi gibi. Ahlâkî yönden, gazap hakkında şu hükümler dikkate alınmalıdır: Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: “*Gazap, bütünü kötülükleri kendinde toplar.*”⁹ “*Gazap şeytandır.*”¹⁰

B-GAZAP KELİMESİNİN KUR’ÂN’DA KULLANIMI

Gazab kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’in on dört yerinde geçer. On ayette de gazab kelimesinin isim ve fiil şekilleri yer alır.¹¹ Bunların on dokuzunda gazab Allah’a, diğerlerinde kula nispet edilmiştir. Râğib el-İsfahânî, Allah’a gazap nispet edilmesini başkası adına intikam alması, yani kullar arasındaki haksızlıklardan ötürü suçluyu cezalandırması şeklinde yorumlamıştır.¹² Allah’a izafe edildiği ayetlerde gazap, “*lanet etmek, rahmetinden uzaklaştırmak, azap etmek, yoksulluğa, zillete ve helake maruz bırakmak*” gibi anlamlara gelir.

Kur’ân-ı Kerim’de Allah’ın gazabı, çeşitli azap türleriyle birlikte anlatılırken aynı zamanda O’nun kimlere ve niçin gazap ettiğine de temas edilir. Buna göre kasıtlı olarak bir mümini öldüren,¹³ savaştan kaçan¹⁴ kimseler, Allah hakkında kötü zan besleyen münafık ve

⁷ Cebeci, Lütfullah, *Kur’ân’da Şer Problemi*, s. 14-15.

⁸ Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Ali et-Temîmî el-Bekrî, (ö. 606/1209), *et-Tefsiru’l-Kebîr (Mefâtihu’l-Ğayb)*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, I, 262.

⁹ Ahmed b. Hanbel, eş-Şeybânî, (ö. 24/855), *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, 5 / 373.

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 4 / 226.

¹¹ Abdülbaki, Muhammed Fuad (ö. 1968), *el-Mu’cemu’l-Mufehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerim*, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1987, “ğdb” md.

¹² İsfahânî, Râğib, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fi Ğarîbi’l-Kur’ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, “ğdb” md.

¹³ Nisâ 4/93.

müşrikler¹⁵ ve irtidat edenler¹⁶ ilahi gazaba maruz kalmışlardır. Bunların dışında genellikle Yahudiler ilahi gazaba hedef teşkil etmişlerdir. Bunun sebepleri ise gerçeği bildikleri halde kıskançlıkları ve şerir oluşları yüzünden hakka tabi olmamaları, Hz. Musa vasıtasıyla birçok felaketten kurtarılıp sayısız nimetlere kavuşturulmalarına rağmen yine azgınlık göstermeleri, buzağıya tapmaları, kendi mukaddes kitaplarını da onaylayan son ilahi vahiy geldiğinde, “*Kalplerimiz perdelidir.*” demek suretiyle bile bile inkâr etmeleri gibi hususlardır.¹⁷

Gazapla ilgili olarak iki ayette Hz. Mûsâ’nın, kendisi Tûr-i Sînâ’da bulunduğu sırada yoldan sapan kavmine üzüntülü ve öfkeli olarak çıktığı anlatılır.¹⁸ Bir ayette de Hz. Yûnus’un gazabından bahsedilir.¹⁹ Başka bir ayette ise mü’minlerin üstün nitelikleri sayılırken kızdıkları zaman bile kusurları bağışladıklarından övgüyle bahsedilir.²⁰

Kur’an’da her şeye rağmen, gazaplanarak yapılan bir günah sonunda mü’minin hatasından dönmesi, tevbe etmesi emredilmekte; Allah’ın tevbe edenleri affedeceği bildirilmektedir:

*“O takva sahipleri ki, bollukta da darlıkta da Allah için infak ederler (harcarlar); öfkelerini yutarlar ve insanları affederler. Allah da güzel davranışta bulunanları sever.”*²¹

C-GAZAP KELİMESİNİN HADİSLERDE KULLANIMI

Gazap kavramı, hadislerde Allah’a, Peygamber’e ve diğer insanlara nispet edilerek kullanılmıştır. Bir kutsi hadiste Allah, “*Rahmetim gazabımı geçmiştir (kuşatmıştır).*” buyurur.²² Hadislerde Hz. Peygamber’in –tutum ve davranışlarında aşırılığa yol açmasa da- bil-hassa dini, ahlaki ve sosyal konulardaki yanlışlık ve haksızlıklar karşısında zaman zaman öfkelenildiği ve bu durumun yüzünün kızarması gibi fizyolojik belirtilerden anlaşıldığı ifade edilir.²³ Bazı hadislerde, gazap duygusunun yok edilmesinden ziyade bu duygunun etkisiyle yanlış hüküm veya karar verilmesinden kaçınılması gerektiği üzerinde durulur: “*Yiğit o kimsedir ki, öfkelenildiği sırada kendine hâkim olur.*”²⁴; “*Hâkim öfkeliyken taraflar arasında ke-*

¹⁴ Enfâl 8/16.

¹⁵ Fetih 48/6.

¹⁶ Nahl 16/106.

¹⁷ Bkz. Bakara 2/57-61, 88-92; A’raf 7/152; Tâ-Hâ 20/80-90.

¹⁸ el-A’raf 7/150; Tâhâ 20/86.

¹⁹ Enbiyâ 21/87.

²⁰ Eş-Şuarâ 42/37.

²¹ Âl-i İmrân 3/134.

²² Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmiu’s-Sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, “Tevhid”, 15, 22, 28, 55; Müslim, Ebu’l-Hüseyin b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/1874), *el-Müsnedu’s-Sahîh (Sahîhu Müslim)*, I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, “Tevbe”, 14-16.

²³ Buhârî, “İlim”, 28, “Lukata”, 9, “Edeb”, 75; Müslim, “Salât”, 128.

²⁴ Buhârî, “Edep”, 76, 102; Müslim, “Birr”, 107, 108.

sinlikle hüküm vermemelidir”²⁵ mealindeki hadisler bunu ifade eder. Hadislerde kişiye, öfkelerini yatıştırabilmesi için abdest almak ve ayakta ise oturmak gibi pratik tedbirlere başvurulması da önerilmiştir.²⁶

Rasûlullah, kendi huzurunda, birbirine hakaret eden iki kişiden birisinin yüzünde öfke belirince şöyle buyurmuştu: “*Ben bir söz biliyorum, eğer şu adam bunu söylerse öfkesi geçer. O söz: Eûzu billâhi mine’ş şeytâni’rracîm’dur.*”²⁷

“*Siz, aranızda kimi pehlivan sayarsınız? diye Rasulullah sordu. Ashâb: ‘Adamların yenmeye muvaffak olamadığı kimseyi.’ dediler. Bunun üzerine Rasulullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Hayır, gerçek pehlivan, gazaplandığı zaman nefesine hâkim olabilen kimsedir.*”²⁸

“*Allah indinde kişinin yuttuğu en hayırlı yutkunma, Allah’ın rızasını düşünerek kendini tutup yuttuğu öfke yudumudur.*”²⁹

“*Gazaptan sakının; çünkü gazap, âdemoğlunun kalbine konmuş bir ateş parçasıdır. Baksanıza öfkelenen adamın boyun damarları nasıl şişer ve gözleri nasıl kızarır! İçinde gazap hisseden, hemen yere yapışsın.*”³⁰

“*İnsanlardan kimi vardır, yavaş gazaplanır (öfkelenir), (öfkesinden) çabuk döner; kimi vardır, çabuk öfkelenir, çabuk döner; kimi vardır, yavaş öfkelenir, yavaş döner. İşte bunlar birbirlerini dengeler. Haberiniz olsun, onlardan bir kısmı vardır; çabuk döner, çabuk kızar. Bilin ki bunların en hayırlısı, ağır (yavaş) öfkelenen çabuk dönendir. En şerhileri de çabuk öfkelenip yavaş dönendir. Bilin ki, öfke, âdemoğlunun kalbinde bir kordur. Gözlerinin kızarmasını, avurtlarının şişmesini görmüyor musunuz? Kim gazaptan (öfkeden) bir başlangıç hissederse, yere yaslansın, (öfkesi geçinceye kadar öyle kalsın.)”³¹*

Rasulullah (s.a.s.), kendisinden öğüt isteyen birine, şöyle buyurur: “*Öfkelenmeyeceksin!*”³²

Rasulullah (s.a.s.), Uhud günü kırılan dişine işaret etti ve şöyle buyurdu: “*Peygamberine böyle yapan bir kavme Allah’ın gazabı arttı. Allah’ın gazabı, Rasulullah’ın Allah yolunda öldürdüğü kişi için de arttı.*”³³

²⁵ Buhârî, “Ahkâm”, 13; Müslim, “Akzıye”, 16.

²⁶ Buhârî, “İmân”, 71.

²⁷ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892), *Sünenü’l-Tirmizî*, (tah. Sıdkî Muhammed Cemil el-Attâr- Abdülkadir İrfan el-Aşşâ Hassûne), Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994, “Daavât, 52, 53; Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş’as el-Ezdî es-Sicistânî (ö. 275/888), *Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, “Edeb” 4.

²⁸ Müslim, “Birr”, 106; Ebû Dâvud, “Edeb”, 3.

²⁹ Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi*, I-XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988, 17/583.

³⁰ Müslim, “Birr”, 109; Tirmizî, “Fiten”, 26.

³¹ Tirmizî, “Fiten”, 26

³² Buhârî, “Edeb”, 76.

³³ Buhârî, “Meğâzî”, 24; Müslim, “Cihad”, 106.

D-GAZAP ANLAMINDA KULLANILAN BENZER KELİMELER

1-Sahat (Suht=سخت)

Ayet ve hadislerde gazab kelimesiyle aynı veya yakın anlamda olmak üzere **sahat** (سخت) ve türevlerinin kullanıldığı da görülür. “Öfkelenmek” ve “öfke” anlamında hem masdar hem de isim olarak kullanılan sahat (suht) kelimesi, Kur’ân-ı Kerim’de dört yerde geçmektedir. Üç yerde Allah’ın gazabı, hışmı,³⁴ bir yerde de münafıkların kızgınlığını ifade etmektedir.³⁵

Râğıb el-İsfahânî, sahat kelimesine “cezalandırmaya götüren şiddetli gazap” manasını vermiş,³⁶ Fîruzâbâdî ise “Razı olmanın, hoşnutluğun tersidir. Kerih görmek, buğzetmek, büyüklerin küçüklere kızması”³⁷ anlamını vererek kelimenin gazaba nispetle daha hususi bir muhtevaya sahip olduğuna işaret etmiştir.

Âl-i İmrân Suresinde yer alan sahat kelimesi,³⁸ Allah’ın rızasını gözetene hışmına uğrayanların eşit olmayacağı anlatılırken kullanılmış; Muhammed Suresinde³⁹ de benzer bir anlatımla münafık ve mürtedlerin Allah’ı gazaplandıran hususların ardına düştükleri ve rızasını elde etmeye temayül göstermedikleri ifade edilmiştir. Mâide Suresinde⁴⁰ ise inkâra saplanan İsrailoğullarının taşkınlık gösterdikleri, aralarında kötülüğü engellemeye çalışmadıkları, üstelik çoğunun münkirlerle dostluk kurduğu zikredildikten sonra onların bu fiilleri sebebiyle Allah’ın hışmına va gazabına maruz kaldıkları haber verilmiştir. Sahat kavramı, muhtelif hadislerde de Allah’a izafe edilmiştir.⁴¹

2-Ğayz (غِيظ)

Gazabla yakın anlamda olan bir başka kelime de “ğayz” (غِيظ)dır.⁴² Aynı kökten türemiş değişik şekilleriyle on ayrı ayette geçmektedir.⁴³ Ğayz, şiddetli öfke, kin anlamına gelmektedir. Bu kelime, kâfirlerin, münafıkların, Firavun’un ve cehennemün öfkesini anlatmak

³⁴ Âl-i İmrân 3/162; Mâide 5/80; Muhammed 47/28.

³⁵ Tevbe 9/58.

³⁶ İsfahânî, Râğıb, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, “sht” md.

³⁷ Fîruzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya’kûb (ö. 817/1415), *el-Kâmûsu’l-Muhît*, I-IV, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, 1991, c.2, s.377.

³⁸ Âl-i İmrân 3/162.

³⁹ Muhammed 47/28.

⁴⁰ Mâide 5/80.

⁴¹ Wensinck, A. J., (ö. 1939) v. dğr., *el-Mu’cemu’l-Mufehres li-Elfâzi’l-Hadîsi’n-Nebevî*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1986, “sht” md.

⁴² İsfahânî, Râğıb, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, “ğyz” md.

⁴³ Âl-i İmrân 3/119, 134; Tevbe 9/15, 120; Hacc 22/15; Şuarâ 26/55; Furkân 25/12; Ahzâb 33/25; Fetih 48/29; Mülk 67/8.

için kullanılmıştır. Müminler için ise “*Onlar gayzlarını yutanlardır...*”⁴⁴, “*Allah, onların kalplerindeki gayzı giderir...*”⁴⁵ şeklinde kullanılmıştır. Allah (cc), Kur’ân’da kendi gazabını bu kelime ile ifade etmemiştir. Kur’an, hadis ve diğer İslami kaynaklarda gazab ve sahat hem Allah’a hem de insanlara, gayz ise sadece insanlara nispet edilmiş, ayrıca ılımlı bir gazab duygusu fazilet sayılırken gayz daima yerilmiştir.

Gayz gazaplanmaktır. Gazabın çok şiddetlisi ve heyecanlısıdır. Gayz, acizler için gizli bir gazap ve öfkedir. Gazaptan daha şiddetli, onun heyecanlı şekli ve ilk ortaya çıkışıdır. Gayz gizlidir, gazap ise açıkçadır. Gazap, gücü yeten, kadir olan için, gayz ise acizler için kullanılır. Kısaca öfke var fakat onu tezahür ettirecek güç yoksa bu durum “gayz” kelimesiyle ifade edilir.⁴⁶

Râgıb el-İsfahânî’nin, gayzın Allah’a izafe edilmesi halinde “intikam” anlamına geleceğini söylemesi ve ardından Şuarâ Suresinin 55. ayetini zikretmesi⁴⁷ isabetli değildir. Söz konusu ayetin yer aldığı kompozisyon içinde böyle bir anlam vermek uygun görünmemektedir. Esasen rivayet ve dirayet tefsirleri de böyle bir anlayıştan söz etmemişlerdir.⁴⁸

3-Kılâ’ (قلاء)

Kılâ’ (قلاء) kelimesi, Şuarâ Suresi 168. ayette Lût (as)’ın, kendi kavminin yaptıklarına karşı “*Ben sizin amelinize şiddetle, yürekten öfkelenenlerdenim.*” şeklinde ism-i fail olarak geçmektedir. Bu kelime, Duhâ Suresinde de “darılmak” anlamında “*Rabbin sana darılmadı*”⁴⁹ şeklinde kullanılmıştır.

Kılâ’, şiddetli buğzetti, hoşlanmadı, kerahetin nihayet sınırı ile kerih gördü, terk etti anlamındadır. Kılâ’, kalpten gelen derin buğz ve nefrettir.⁵⁰

E-ALLAH’IN SIFATI OLARAK GAZAP

Kur’ân ve hadislerde Allah’a izafe edilen gazap kavramı akaid mezheplerince farklı biçimlerde yorumlanmıştır. Mu’tezile, fiilî sıfatlar statüsünde düşündüğü gazap, dostluk,

⁴⁴ Mülk 67/8.

⁴⁵ Tevbe 9/15.

⁴⁶ Fîruzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, II, 411.

⁴⁷ İsfahânî, *el-Müfredât*, “ğyz” md.

⁴⁸ Râzî, *Mefâtihu’l-Ğayb*, I, 262; Âlûsî, *Ruhu’l-Meânî*, VIII, 159.

⁴⁹ Duhâ 93/3.

⁵⁰ Fîruzâbâdî, *el-Kâmûsu’l-Muhît*, IV, 382.

düşmanlık gibi kavramları irade sıfatına bağlamış; Allah'ın rızasını mükâfat vermeyi, gazabını da cezalandırmayı irade etmesi şeklinde açıklamıştır.⁵¹

Selef âlimleri ise bu tür yorumların söz konusu sıfatları inkâr anlamına geleceğini ileri sürmüş, bunların beşeri manalara çekilmeden olduğu gibi zât-ı ilâhiyyeye nispet edilmesini gerekli görmüştür.⁵²

Ehl-i sünnet kelamcıları, bu sıfatların irade sıfatına bağlanmaması gerektiği noktasında Selef'le aynı görüşü paylaşmış, ancak manalarının anlaşılabilmesi için ulûhiyetin şanına uygun düşecek şekilde yoruma tabi tutulmasını tercih etmiştir.⁵³ Buna göre Allah'ın gazabı, isyankârlardan hoşnut olmaması, isyanda aşırılığa varan yahut küfre düşenleri rahmetinden uzaklaştırması ve hak edenleri cezalandırması demektir.⁵⁴

Rahmet, ferah, sürûr, hayâ, gazap, alay etme gibi sıfatların hem dışa akseden yönleri hem de bazı sonuçları vardır. Gazabın dışa akseden yönü beyne kan hücum etmesiyle yüzün değişmesi, sonucu ise gazap edilen kişinin cezaya çarptırılmasıdır. Gazabın Allah'a izafe edilmesi dışa yansıyan kısmıyla muhal ise de sonucu itibarıyla caiz olup azabı suçluya ulaştırması demektir.⁵⁵

Allah'ın vücûd, ilim, sem', basar vb. sıfatları insanlarınkinden farklı olduğu gibi gazabı da farklıdır. Zira insanların gazabı, acz, eksiklik veya güçsüzlükten kaynaklanabilir. Allah ise her şeye gücü yeten, dilediğini yapan ve her türlü ihtiyaçtan müstağni olandır. Onun gazabı, beşeri anlamda bir gazap olmayıp yaratana ve yaratılmışlara karşı suç işleyenleri cezalandırmaktan ibarettir.⁵⁶

Kök anlamı bakımından yaratılmışlık özelliği (acz ve noksan) taşıyan gazap aslında selbî sıfatlar grubuna girer. Ancak naslarda yer aldığı için bundan istisna edilerek haberî grubu oluşturan sıfatlar arasına alınmış ve fiillerle ilgili olduğundan fiilî sıfatlardan sayılmıştır. Gazap da diğer fiilî sıfatlar gibi Allah'ın zâtî bir niteliği olmayıp yaratılmışların tutumlarıyla ilgilidir. Nitekim Allah'ın nimetlerinin sayıldığı esmâ-i hüsnâ içinde “*gazap edici*” anlamında bir isim yer almadığı gibi ayet ve hadislerde de geçmez. Hâlbuki gazabın karşıt anlamlılarından sayılan “*rahmet*”, diğer türevleri bir yana “*rahmân*” ve “*rahîm*” şeklinde bir-

⁵¹ Kâdî Abdü'l-Cebbâr İbn Ahmed, *el-Muğnî*, Kâhire, 1384/1965, VI, s. 61.

⁵² İbn Ebu'l-İz, *Şerhu'l-Akide't-Tahâviyye* (nşr. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî – Şuayb el-Arnâût), Beyrut, 1408/1987, c.II, s.685.

⁵³ Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb*, I, 262.

⁵⁴ Râzî, a.g.e. I, 262.

⁵⁵ Râzî, a.g.e. I, 262.

⁵⁶ Râzî, a.g.e. I, 263.

çok ayette, ayrıca esmâ-i hüsnâ içinde yer alarak ulûhiyetin temel özelliği mahiyetinde zikredilmektedir.⁵⁷

Allah'a mahsus olan sıfatlardan rahmet ve gazap, mahlûkatın sıfatları gibi değildir. Allah'ın tüm vasıfları ve isimleri her yönüyle mükemmelliği içerdiğinden, beşerî olumsuzluk ve eksikliklerden münezzehtir. “O'nun benzeri hiçbir şey yoktur.”⁵⁸ O, tüm noksanlıklardan münezzehtir. Allah'ın rahmet ve gazap sıfatları, Kur'ân'ın birçok ayetinde geçmekte ve Allah'ın gazabına uğrayarak helak edilen bazı kavimlerden ibret için bahsedilmektedir.

Rahmet, Allah'ın zâtî niteliklerinden biridir. Gazap ise kulları uyarmak ve mazlumlara hakkını korumak gibi daha çok yaratılmışlara yönelik bir nitelik taşır. Ayrıca gazabın söz konusu olmadığı bir rahmetin haksızlığa uğrayanlar için bir çeşit rahmetsizlik sayılacağı düşünülürse hakkın yerini bulması ve adaletin gerçekleşmesi için suçluların cezalandırılması anlamında gazabın bir bakıma genel rahmet kavramının şümulü içinde bulunduğu anlaşılır.⁵⁹

Allah'ın gazabı, yaratıkları içinde haksızlık yapanı cezalandırmayı dilemesidir. Ceza ise azab ve sonuçta helak ile olur. Bu nedenle bir toplum veya bireyin Allah'ın gazabına uğraması demek, Allah'ın onu helak etmesi demektir. *Zaman zaman geçecek olan “azab” ve “helak” kavramları Allah'ın gazabının neticesini ifade etmek için kullanılmıştır.*

F-ALLAH'IN GAZABININ TEZAHÜRÜ: AZAP VE HELÂK

1-Azap (عذاب)

Arapça'da azâb, “terk etmek, vazgeçmek, vazgeçirmek” gibi manalara gelen **azb** (عذب) kökünden isim olup “işkence, eziyet, elem ve tatlı” anlamında kullanılır. Elem ve ıstırapların bir kısmı beden, bir kısmı da ruh üzerinde etkili olduğuna göre azab hem maddi hem de manevi bir elem ve ceza niteliği taşır.

Kur'an'da türevleriyle birlikte 490 defa geçen azap, genellikle ilahi emirlere karşı gelenlere verilen cezanın adı olarak kullanılır. Kur'an-ı Kerim'de azap manasında geçen başka kelimeler de vardır. Bunlardan en çok tekrarlananlar nâr, cehennem, ricz, be's ve ikâbdır.

Azapla ilgili ayetlerden anlaşıldığına göre ilahi azap, dünyada, kabir hayatında ve ahirette olmak üzere üç safhada gerçekleşmektedir. Allah, kullarından dilediğine azap etmeye muktedir olmakla birlikte⁶⁰ O, azabının inkâra ve isyana karşılık olduğunu bildirmiştir.⁶¹

⁵⁷ Abdülbaki, *el-Mu'cem*, “rhm” md.

⁵⁸ Şûrâ 42/11.

⁵⁹ Râzî, a.g.e. I, 263.

⁶⁰ Mâide 5/40; Ankebût 29/21.

⁶¹ A'râf 7/96; Tevbe 9/95; Yûnus 10/8, 70.

İlahi buyrukları tanımayanların, peygamberlerini alaya alıp yalanlayanların, kâfirlerin, fasıkların, zulüm ve haksızlık yapanların, hak dine girdikten sonra dönenlerin, işledikleri günahlar sebebiyle Allah'ın gazabına uğrayanların, üzerlerine çeşitli felaketler gönderilerek dünyada helak edildikleri muhtelif ayetlerde beyan edilmiştir. Kimi yerin dibine geçirilerek, kimine gökten taş yağdırılarak,⁶² kimi suda boğularak,⁶³ kimine yağmur felaketi verilerek⁶⁴ maddi cezaya çarptırılmıştır. Kur'an'a inanmayan ehl-i kitap ile münafıklarda olduğu gibi kimine de zillet damgası vurularak kıyamete kadar manevi azaba maruz bırakılmıştır.

“A-ze-be” (عذب) kökünden tef'îl kalıbına dönüştürülerek türetilen “azzebe”(عذب) fiili, if'âl kalıbındaki “a'zebe” (اعذب) ile aynı manada kullanılmakta olup, men etmek, engellemek, vazgeçirmek anlamına gelmektedir.⁶⁵ Buna ilaveten, “azzebe” kelimesi, azâb kelimesiyle yakın bir anlam ilişkisine sahiptir. Buna göre azzebe, azâb anlamına gelmektedir. “Azâb” (عذاب) ise, Arap dilinde temel anlam bakımından vurmak⁶⁶ manasına gelirken, zamanla “çok acı verici bir şekilde cezalandırmak⁶⁷ ve şiddetli bir şekilde acı vermek”⁶⁸ anlamında kullanılmaya başlanmıştır. Özetlersek, “azzebe” fiilinin, dövme ve vurma temelli anlamından hareketle uzun süre azap etmek ve acı verici bir şekilde cezalandırmak anlamında kullanıldığını görürüz.⁶⁹

“A-ze-be” kökü, hem dünya hem de ahiret azabı anlamında kullanılan bir yapıya sahip⁷⁰ olup, Kur'an'da çoğunlukla ahiret azabı için kullanılmaktadır.⁷¹ Talâk Suresi 65/8. ve 10. ayetlerde de “a-ze-be” (عذب) kökü, önceki kavimlere yönelik hem dünya hem de ahiret azabı anlamında kullanılmıştır.⁷² Nitekim bu surede “Nice kent var ki Rabbinin ve elçilerinin buyruğuna baş kaldırdı, biz de onu çetin bir azaba çektik ve ona görülmemiş biçimde azap ettik.”⁷³ şeklinde önceki kavimler için kullanılan azzebe fiili, isyankâr toplumlara Allah'ın

⁶² Ankebût 29/40.

⁶³ İsrâ 17/103.

⁶⁴ A'râf 7/84.

⁶⁵ Cevherî, İsmâil b. Hammâd, (ö. 393/1003), *es-Sihâh Tâcü'l-Lüğâ ve Sihâhu'l-Arabiyye*, (tah. Ahmed Abdulğafûr Atâr), Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1979, I, 179; İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim el-İfrîkî el-Mısırî (ö. 711/1311), *Lisânu'l-Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1994, I, 584.

⁶⁶ Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Makarrî (ö. 770/1368), *el-Misbâhu'l-Munîr*, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1987, s. 151.

⁶⁷ Cevherî, *es-Sihâh*, I, 178.

⁶⁸ İsfahânî, Râğıb, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, s. 490.

⁶⁹ İsfahânî, *el-Müfredât*, s.490.

⁷⁰ Bkz. Bakara 2/114; Mâide 5/41; Tevbe 9/55, 74, 85; Yunus 10/98; Rad 13/34 v.b.

⁷¹ Abdülbaki, Muhammed Fuad (ö. 1968), *el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerim*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1987, “a-ze-be” md.

⁷² Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (ö. 671/1272), *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985, XVIII, 173; Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer el-Hüseyn b. el-Hasan b. et-Temîmî el-Bekrî (ö. 606/1209), Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1990, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, (Mefâtihu'l-Ğayb), XXX. 34, 35.

⁷³ Talâk 65/8.

verdiği bu dünyadaki açlık, kıtlık, kılıçla (silahla) öldürülme, yere batırılma (*hasf*), şekil değişikliğine uğrama (*mesh*), ve benzeri musibetleri anlatan gazap ve helak anlamında bir kelimedir.⁷⁴

Azzebe ve aynı kökten türeyen azap kelimeleri, Kur'an'ın değişik yerlerinde gazap ve helak anlamında kullanılmaktadır. Ancak bu anlamların her biri, gazap ve helak kavramı içerisinde yer alan farklı bir anlamla ilgilidir.

Enfâl Suresindeki şu ayette yer alan azzebe fiili, “kökünü kazıyarak helak etme” anlamında kullanılmıştır: “*Ey Rasulum! Sen onların arasında bulunduğun sürece Allah onlara azap edecek değildir.*”⁷⁵ Yani onları tamamen yok edecek değildir.

Azzebe fiili bazen tamamen ortadan kaldırma anlamındaki Allah'ın gazabının tezahüründen farklı olarak, türlü türlü sıkıntı ve belalara çarptırılmak ve bu dünyada başkaları tarafından öldürülmek⁷⁶ şeklindeki azap anlamında da kullanılmaktadır.

İsrâ Suresindeki ayette bu durum şöyle açıklanmaktadır: “*Ve (unutmayın ki,) kıyamet gününden önce öldürmeyeceğimiz ya da (günahkârca gidişinden ötürü) zorlu bir azapla azaplandırmayacağımız bir toplum yoktur. Bu (olacakların) hepsi kitabımızda yazılıdır.*”⁷⁷

Yukarıdaki ayette kıyamet öncesinde Allah'ın zorba ve günahkâr toplumlara ne yapacağı ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Haşr Suresindeki bir ayette ise azzebe fiili, başkaları tarafından öldürülme anlamında kullanılmıştır.⁷⁸ İsrâ Suresinde ta'zîb kalıbı, belli bir toplum için değil de genel anlamda toplumların helakını konu edinen bir yapıda kullanılmıştır: “*Biz, bir peygamber göndermedikçe kimseye azap edecek değiliz.*”⁷⁹

2-Helak(هلاک)

Helâk, mahvolmak, ölmek, kaybolmak, bozulmak ve azap görmek anlamına gelir.⁸⁰ Helâk kelimesinin türediği he-le-ke (هلك), türevleriyle birlikte Kur'ân-ı Kerim'de toplam olarak 68 yerde geçer. Kur'an literatüründe “helâk” şekliyle masdar halinde geçmeyen bu kelime, çoğunlukla fiil halinde bulunur.⁸¹ En çok “*Ehleknâ* (biz helak ettik)” şeklinde geçmektedir.

⁷⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XVIII, 173.

⁷⁵ Enfâl 8/33.

⁷⁶ Zemaşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer (ö. 538/1143), *el-Keşşâf an Hakâiki Ğevâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvili fî Vucûhi't-Te'vîl*, (nşr. Mustafa Hüseyin Ahmed), Dâru'r-Reyyân, Kahire, 1987, II, 674.

⁷⁷ İsrâ 17/58.

⁷⁸ Haşr 59/3.

⁷⁹ İsrâ 17/15.

⁸⁰ İsfahânî, *el-Müfredât*, s.793.

⁸¹ Abdülbaki, *Mu'cemu'l-Müfehres*, “he-le-ke” md.

Allah Teala, Peygamberine ve dolayısıyla dinine karşı çıkan herkesi mutlak surette cezalandırmıştır. Bu ceza, bazen bir tufan,⁸² bazen bir kasırga,⁸³ bazen bir deprem,⁸⁴ bazen melekleriyle,⁸⁵ bazen de görünmeyen ordularıyla⁸⁶ hak edenleri cezalandırmıştır.

Helak kavramı, uygulama açısından Hz. Âdem'den itibaren vahyin gelişmesine paralel olarak bir değişim süreci geçirmiştir. Hz. Musa'ya kadarki dönemde yaşayan **ilk nesiller (kurûn-u ûlâ)**⁸⁷ olarak tanımlayabileceğimiz toplumları Allah topluca helak etmişken, Hz. Musa'dan sonra gelen kavimlerden hiçbiri toplu olarak helak edilmemiştir.⁸⁸ Bunun yerine bu dönemdeki müminlere Allah, din düşmanlarıyla savaşmalarını emretmiş, kendilerine verilen cihad emri sayesinde inkârcıların cezaları kullar eliyle verilmeye başlanmıştır.⁸⁹

İlk nesillerden sonra "**Kurûn-u Vustâ**" dediğimiz **orta nesiller** gelmiştir. Bununla, Firavun ve adamlarının helak edilmesini takip eden dönemde Tevrat'ın Hz. Musa'ya indirilmesinden sonra yeryüzünde yaşamış toplumlar kastedilmektedir.⁹⁰ Orta nesiller döneminde helak edilen kavim ve topluluklar, bir kavmin veya bir toplumun tamamıyla bütün fertlerini içine alacak şekilde toplu olarak helak edilmesini değil, daha az sayıda azgın kişinin oluşturduğu, ilk nesillerdeki kavimler kadar kalabalık olmayan ve toplumda helak edilmeyen kimselerin de bırakıldığı helak şeklini temsil etmektedir.⁹¹

"**Kurûn-u Uhrâ (son nesiller)**"⁹² dönemi ise Hz. Muhammed'in peygamber olarak gönderilmesiyle başlar ve kıyamete kadar devam eder. Bu dönemde, özellikle de Rasulullah hayatta iken -helakla ilgili olarak önceki kavimlerde rastlanmayan,- Allah'ın daha farklı bir uygulaması gerçekleşmiştir. Buna göre Rasulullah (sav)'ın içinde bulunduğu inkârcı toplumların üzerine tabiî afetler şeklinde bir helak türü gelmemiştir.⁹³ Nitekim Kur'an'da da bu konuyla ilgili olarak şöyle denilmektedir:

*"(Ey Peygamber!) Sen onların içinde iken Allah, onlara azap edecek değildir."*⁹⁴

Helak kavramında vahyin gelişmesine paralel olarak bir kavram genişlemesinin söz konusu olduğu söylenebilir. Önceleri sadece Allah tarafından bilfiil uygulanan helak, zaman

⁸² Kamer 54/11-12.

⁸³ İsrâ 17/69; Zâriyât 51/41.

⁸⁴ Hâcc 22/1; Zilzâl 99/1.

⁸⁵ Âl-i İmrân 3/124.

⁸⁶ Tevbe 9/40.

⁸⁷ Kurûn-u Ülâ (İlk nesiller) tabiri Kur'an'da iki yerde kullanılmaktadır: Tâ-Hâ 20/51; Kasas 28/42.

⁸⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391.

⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391.

⁹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391.

⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391.

⁹² Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 190.

⁹³ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 190.

⁹⁴ Enfâl 8/33.

içerisinde Allah'ın kulları eliyle gerçekleştirdiği bir cezalandırmayı da içine alan bir boyut kazanmıştır.⁹⁵

Helak kavramının, başta “helak” kökü olmak üzere helak anlamına gelen diğer kelime ve kavramlarla birlikte değerlendirildiğinde genel olarak Kur’ân’da şu anlamlar için kullanıldığını görmekteyiz:

1-Nuh, Âd, Semûd ve Lût gibi kavimlerin uğradığı ve söz konusu toplumların tamamını yok eden helak: Helakın bu tür uygulaması ilk nesiller dönemi için geçerli olmuş olup helak olan toplumlara bizzat Allah (cc) kendisi yok etmiştir. Bu tür toplumların canlarıyla birlikte temsil ettikleri zihniyetler de yok edilmiştir.

2-Bir toplum içerisindeki az sayıda insanın ilahi bir afetle helak edilmesi yanında, geriye kalan çoğunluğun yine ilahi bir müdahale sonucunda toplumsal bir parçalanmaya uğraması ve bu parçalanmanın neticesinde toplum özelliğini kaybedip fertlerinin bir kısmı hayatta kalsa bile bu süre içerisinde toplumsal çöküşe maruz kalarak söz konusu toplumun batması, yok olması ve hayat sahnesinden silinmesi şeklindeki helak: Sebe’ kavmi’nin uğradığı helak şekli, bunun en güzel örneğini oluşturur.⁹⁶

3-Kur’ân’da en son ele alınan helak olayı olan Mekkelî müşriklerin Bedir’de helak edilmesi hadisesinde görüldüğü gibi bir toplum içerisindeki küfür önderlerinin helak edilmesi ve bunların helakıyla geride kalanlara gerekli dersin verilmesi şeklindeki helak: Helakın bu çeşit uygulaması, Hz. Muhammed (sav)’in ümmeti için geçerli olmuş olan ve diğer ümmetlerin başına gelen helaktan daha hafif bir helak şeklidir. Çünkü Allah, Hz. Muhammed (sav)’in ümmeti için toplu helakı kaldırmıştır.⁹⁷

*“De ki: Allah’ın size üstünüzden (gökten) ve ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin huncunu tattırmaya gücü yeter”*⁹⁸ ayetinden de anlaşıldığına göre helak genel olarak üç şekilde gerçekleşmektedir. Bunların üstten ve alttan gönderilenleri tabî felaketler şeklinde, sonucusu ise insanlar eliyle meydana gelmektedir.

Helak, Allah’ın direkt olarak gerçekleştirdiği bir iş olmaktan çok, elçileri, melekleri ve kulları vasıtasıyla gerçekleşen bir hadisedir. Zira helak, olumsuz bir nitelik taşıdığından bu iş için Allah Teala diğer mahlûkatını görevlendirmiştir. Râzî, konuyla ilgili olarak şu güzel tespitte bulunmuştur:

⁹⁵ Tevbe 9/14; Tevbe 9/52; Haşr 59/2; Ayrıca bkz. Çimen, Abdullah Emin, *Kur’ân-ı Kerim’de Helâk Kavramı*, (yayınlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001, s.130.

⁹⁶ Okumuş, Ejder, *Kur’ân’da Toplumsal Çöküş*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995, s. 27.

⁹⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 190.

⁹⁸ En’âm 6/65.

Allah Teala, rahmetinden kaynaklanan var etmeyi (yaratmayı) kendine has kılmış, onu kimseye vermemiştir. Helak etme konusunda ise, elçilerine ve meleklerine yetki vermiştir. Ölümü, Azrail (as)’ın yetkisine vermesine rağmen, hayatı (yaşatmayı) hiçbir meleğin yetkisine vermemiştir.⁹⁹

Helak, bireysel planda Allah’a karşı yapılan isyankârlıkların bunları yapanları aşip başkalarını da etkilemeye başladığı ve zamanla bu isyankârlığın toplumsal bir karaktere büründüğü durumlarda gerçekleşen bir olgudur.

Helakın gerçekleşme gerekçelerinden biri, yeryüzünün fesatla dolarak tüm dengelerin altüst olmasına mani olmaktır.¹⁰⁰ Helak, gelecek nesilleri küfür ve inkârcılıktan koruyan ilahi bir kanun olarak ortaya çıkmaktadır.¹⁰¹ Çünkü başkalarını saptıran, toplumda bozgunculuk çıkaran kimseler yok edilmediği takdirde gelecek nesiller büyük bir tehditle karşı karşıya kalacaktır. Hz. Nuh’un ifadesiyle bu durum Kur’ân’da şöyle haber verilmiştir: “*Çünkü sen onları bırakırsan, senin kullarını saptırırlar, sadece ahlaksız, nankör (insanlar) doğururlar (yetiştirirler).*”¹⁰²

---

⁹⁹ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXIV, 68.

¹⁰⁰ Bakara 2/251; Mü’minûn 23/71.

¹⁰¹ Kasas 28/77.

¹⁰² Nuh 71/27.

BİRİNCİ BÖLÜM

KUR'ÂN'DA ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ TOPLUMLAR

Tarihi süreçte zaman zaman yolunu şaşırın insanoğluna Allah tarafından çeşitli peygamberler gönderilmiştir. Bunlar arasında isimlerini bildiklerimizin sadece beş tanesi Arap ırkındandır. Diğerleri ise başka ırklara mensup peygamberlerdir. Konuyla ilgili hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: “Kur’an’da isimleri yer alan peygamberlerin beş tanesi Araptır. Bunlar; İsmail (a.s.), Şuayb (a.s.), Salih (a.s.), Hûd (a.s.) ve Muhammed (s.a.s.)dir.” Onların hepsi, Arapların yaşadığı bölgelerde peygamber olarak görev yapmışlardır. Kavimlerinin hemen hemen tamamı helak olan Şuayb, Medyen bölgesinde; Salih, Hicr bölgesinde; Hûd ise Ahkâf bölgesinde yaşamıştır.¹⁰³

Âd, Semûd ve Şuayb kavimlerinin helakı, Sebe’ kavmini perişan eden Arim Seli, Ashâbu’l-Uhdûd hadisesi ve Fil olayı, Arap toprakları olarak bilinen Bilâdü’l-Arap’ta meydana gelen helak hadiseleridir. Musa (a.s.)’nın düşmanları olan Firavun ve adamlarının helakı ile Karun ve Haman’ın yok edildiği yer, Mısır topraklarıdır. Lût kavmini yok eden o dehşetli felaket ile helak yerine daha hafif bir cezaya çarptırılan İlyas (a.s.) kavmi’nin başına gelenler, Bilâdü’ş-Şâm topraklarında meydana gelmiştir. Nuh kavminin helakı, İbrahim (a.s.)’in muarızı Nemrut ve adamlarının yok edilmesi ve Allah’ın gazabına uğramaktan sonra kurtulan Yunus kavminin başından geçenler ise Irak topraklarında meydana gelmiştir.¹⁰⁴

Helak olan kavimlerde olduğu gibi, Kur’ân’da kıssaları anlatılan her bir peygamberi diğer peygamberlerden ayıran özel bir vasıftan söz etmemiz mümkündür. Örneğin En’âm Suresinde toplu olarak zikredilen peygamberlerin¹⁰⁵ her birinin ayrı bir karakterde oldukları ve bir ilki temsil ettiklerini görmekteyiz. Buna göre Hz. Nuh, puta tapanlarla uğraşan ilk peygamberdir. İshak ve Yakup, bütün İsrailoğullarına gelen peygamberlerin aslıdır. Davut ve Süleyman mülk ve saltanat ile seçkin, Eyyüb ve Yusuf imtihan ve güzel sabır ile diğer peygamberlerden ayrılmaktadır. Musa ve Harun aciz bırakma kuvveti, heybet ve ezici güç, kitap ve özel işaret ile seçkin; Zekeriya, Yakup, İsa ve İlyas ise zühd, ruhaniyet ve fedakâr-

¹⁰³ Hamevî, Yâkût b. Abdullah (ö. 626/1229), *Mu’cemu’l-Buldân*, I-V, Dâru’l-Fikr, Beyrut, ts. IV, s. 96.

¹⁰⁴ Mehrân, Muhammed Beyyûmî, *Dirâsât Târihiye mine’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I-IV, Dâru’n-Nahda el-Arabiyye, Beyrut, 1988.

¹⁰⁵ En’âm, 6 / 83-86

lıkta örnek olmuş peygamberlerdir.¹⁰⁶ Bunun gibi, helak edilen her bir birey ve kavim de diğerlerinden farklı özellikler taşıyan ve işledikleri fiiller bakımından insan nesli içerisinde o çirkinlikleri yapan ilkler olmaları vasfına sahiptirler.

Burada insanlık tarihini üç döneme ayıracak, kavim ve bireylerin helak oluşunu, Hz. Peygamber öncesinde ve sonrasında olmak üzere iki kısımda inceleyeceğiz.

Kur'an'a göre insanlık tarihinin evreleri:¹⁰⁷

1- **Kurûn-u Ūlâ** (İlk Nesiller): Hz. Âdem'den Hz. Musa döneminde Firavun'un helak edilmesi ve Tevrat'ın indirilmesine kadarki zaman dilimi.

2- **Kurûn-u Vustâ** (Orta Nesiller): Firavun'un helak edilmesi veya Tevrat'ın indirilmesinden Hz. Muhammed'in gönderilmesine kadarki zaman dilimi.

3- **Kurûn-u Uhrâ** (Son Nesiller): Âhir zaman diye ifade edilen, Hz. Muhammed ile İslam'ın ortaya çıkmasından, kıyametin kopacağı ana kadarki zaman dilimi.

I- HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDEN ÖNCE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ TOPLUMLAR

Hz. Peygamber döneminden önce Allah'ın gazabına uğramış toplumları, ilk nesiller (kurûn-u ūlâ) ve orta nesiller (kurûn-u vustâ) diye iki bölümde ele aldık.

A-İLK NESİLLER (KURÛN-U ŪLÂ)

Kur'an'da ilk nesillerden iki ayette bahsedilmektedir.¹⁰⁸ Buna göre ilk nesiller, Hz. Musa'ya kadarki süreçte yaşamış toplumları kapsamaktadır. Hz. Musa'ya kadarki süreçte toplu helak söz konusu iken, Hz. Musa'ya Tevrat'ın indirilmesinden sonra Allah Teala insanları topluca helak etmemiş,¹⁰⁹ bunun yerine inkârcı Allah düşmanı müşriklerin cezasını müslümanların vermesini uygun bulmuş, onlara '*Allah düşmanı müşriklerle savaşmalarını emretmiş*', böylece de onlara cihadı farz kılarak müşriklerle savaşmaları yükümlülüğünü getirmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁶ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, (ö. 1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, I-X, (Sadeleştirenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Azim Dağıtım, İstanbul, ts. III, s. 457.

¹⁰⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, s. 190.

¹⁰⁸ Tâ-Hâ, 21/51; Necm, 53/50.

¹⁰⁹ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâîl b. Ömer (ö. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401, c. III, s. 391.

¹¹⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391.

Taberî'de yer alan ve Ebû Said el-Hudrî'nin rivayet ettiği hadiste şöyle denilmektedir: “*Tevrat yeryüzüne indirildikten sonra maymuna çevrilen karyeliler hariç, Allah Teala hiçbir kavmi gökten indirdiği ya da yerden çıkarttığı bir azapla helak etmemiştir.*”¹¹¹

İlk nesiller içerisinde Hz. Musa'ya kadarki toplumlar dâhil olduğu için bu bölümde şu toplumlardan söz edeceğiz:

- 1-Nuh kavmi
- 2-Ashâbu'r-Ress
- 3-Âd kavmi
- 4-Semûd kavmi
- 5-Lût kavmi
- 6-Şuayb kavmi (Medyen Halkı, Eykeliler)

Helak edilen kavimlerden bahsedilirken, “**birçoğu, niceleri**” anlamına gelen “**kem**” (كَمْ) lafzının birçok ayette kullanıldığını görmekteyiz: “*Nuh'tan sonra nice nesilleri helak ettik.*”¹¹², “*Bunlardan başka birçok nesilleri de helak ettik.*”¹¹³, “*Nicelerini helak ettik*”¹¹⁴ şeklindeki ifadeler, helak edilen kavim ve nesillerin Kur'an'da isimleri yer alanlarla sınırlı olmadığını, bunlardan başka birçoklarının da tarihi süreç içerisinde helak edildiğini haber verir niteliktedir. Rivayetlere göre sayıları üçyüzonbeş,¹¹⁵ sekizbin, yüzyirmibin veya yüzyirmidörtbin¹¹⁶ olduğu söylenen peygamberler içerisinde Kur'an'da isimleri zikredilenler yirmi beş¹¹⁷ sayısı ile sınırlıdır. Buna göre, Kur'an'ın, helak edildiğini bildirdiği kavim ve birey sayısını, helak edilenlere göre dar çerçevede tuttuğu anlaşılmaktadır. Aynı özellikleri taşıyan birkaç ismi ve onların hikâyelerini vermek yerine, bir isim etrafında bu özellikler ortaya konarak vahyin seyri ile ilgili insanlık tarihi, daha kısa paragraflarla özetlenmiş olmaktadır.

¹¹¹ Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Halid (ö. 310/922), *el-Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405, c. XX, s. 80.

¹¹² İsrâ, 17/17.

¹¹³ Furkân, 25/38.

¹¹⁴ En'âm, 6/6; Meryem, 19/74, 98; Sâd, 38/3; Kâf, 50/36.

¹¹⁵ İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed ez-Zühri (ö. 230/844), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, I-VII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1985, c. I, s. 54.

¹¹⁶ İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 586/587.

¹¹⁷ Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr (ö. 911/1506), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, (tah. Mustafa Dîb el-Buğâ), Dâru İbni Kesîr, Dımaşk, 1993, c. II, s.1061.

1-Nuh Kavmi

Hız. Nuh'un adı Kur'an'da, bazen “*Nuh*”, bazen de “**Nuh kavmi**” şeklinde 32 ayette **43** defa tekrar edilmiştir.¹¹⁸ Nuh kıssası, yoğun olarak A'râf,¹¹⁹ Hûd,¹²⁰ Mu'minûn,¹²¹ Şuarâ,¹²² Kamer¹²³ ve Nûh¹²⁴ sureleri olmak üzere, Âl-i İmrân, Nisâ, En'âm, Tevbe, Yunus, İbrahim, İsrâ, Meryem, Enbiyâ, Hacc, Furkân, Ankebût, Ahzâb, Sâffât, Hadîd, ve Tahrîm surelerinde de kısmen ele alınmıştır.¹²⁵

Kur'an-ı Kerim, Nuh kavminin yaşadığı bölge hakkında bilgi vermemektedir. Eğer tufandan sonra geminin karar kıldığı Cûdî Dağı¹²⁶, bugün bildiğimiz Cûdî Dağı ise, bu kavmin Mezopotamya bölgesinde yaşadığı ihtimali kuvvet kazanmış olmaktadır. Mücâhid (ö. 103/721), Dahhâk (ö. 105/723) ve Katade (ö. 117/735) gibi tabiun müfessirleri Cudi Dağının Musul ve Cizre'de bulunan bir dağ olduğunu söylemişlerdir.¹²⁷ Adı geçen her iki şehrin aynı yörede olması, Kur'an'da zikredilen ve müfessirlerin tespit etmeye çalıştıkları dağın Cudi Dağı olduğunu göstermektedir.

Kur'an'a göre Nuh (a.s.), Âdem (a.s.)'in takip ettiği ve zürriyetine bizzat öğrettiği “**hak yolu**” ilk defa tahrif eden kendi kavmine gönderilmiştir.¹²⁸

Âdem (a.s.) ile başlayan ilk insan ve tek ümmet¹²⁹ dönemi Nuh kavmi ile yeni bir aşamaya girmiştir. Hız. Nuh'un, kavmine: “*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur*”¹³⁰ demesine karşılık kavminin de “*Sakin ilahlarınızı bırakmayın, hele Vedd'den, Suvâ'dan, Yağûs'tan, Yaûk'tan ve Nesr'den asla vazgeçmeyin*”¹³¹ diye karşılık vermesinden kavminin putperest bir kavim olduğunu anlıyoruz. Bundan hareketle putperestliğin bu kavimle başladığını söyleyebiliriz. Bu nedenle Allah (c.c.) Hız. Nuh'u, bu kavme peygamber olarak gönderdi. Nuh, kavmini uyarmaya başladı. Putperestliklerine ve diğer konulardaki isyanlarına devam etmeleri halinde acıklı bir azaba çarptırılacaklarını kendilerine

¹¹⁸ Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, “Nuh” md.

¹¹⁹ A'râf, 7/59-69.

¹²⁰ Hûd, 11/25-48.

¹²¹ Mu'minûn, 23/23-30.

¹²² Şuarâ, 26/105-122.

¹²³ Kamer, 54/9-16.

¹²⁴ Nûh Suresi genel olarak bu kavimden bahsetmektedir.

¹²⁵ Nuh kıssasının kısmen ele alındığı surelerdeki ayetler: Âl-i İmrân 3/33; Nisâ 4/163; En'âm 6/84; Tevbe 9/70; Yunus 10/71-73; İbrahim 14/9; İsrâ 17/3, 17; Meryem 19/58; Enbiyâ 21/76-77; Hacc 22/42; Furkân 25/37; Ankebût 29/14-15; Ahzâb 33/7; Sâffât 37/75-82; Hadîd 57/26; Tahrîm 66/10.

¹²⁶ Hûd, 11/44.

¹²⁷ İbnu Kesir, Ebu'l- Fida İsmail, *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Azim*, Beyrut, 1969, II, 446.

¹²⁸ Ebu'l-A'lâ Mevdudî, *Tefhimu'l-Kur'an*, İstanbul, 1987, II, 44.

¹²⁹ Bakara, 2/213.

¹³⁰ A'râf, 7/59.

¹³¹ Nuh, 71/23.

bildirdi.¹³² Buna rağmen servetlerine ve çocuklarına güvenerek böbürlendiler.¹³³ Kavmin ile-ri gelenleri bir araya gelerek Nuh (a.s.)'a karşı koydular. Hem kendisine hem de ona inananlara hakaret ettiler, küçük düşürmeye çalıştılar. Onlara göre insanın değer ölçüsü zenginlik, güç ve kuvvet idi. Bu sebeple zengin olmayan birinin kendilerine peygamber olarak gönderilmesi doğru değildi. Dolayısıyla Nuh (a.s.) onlara peygamber olamazdı.

Vahyi, ölçü kabul etmemiş bu zengin tabaka, Nuh (a.s.)'a inanan zayıf insanlarla aynı saflarda olmayı reddettiler. Bununla da kalmayıp o insanları çevresinden uzaklaştırması için Hz. Nuh'a baskı yaptılar. Bundan da anlaşılıyor ki, Nuh kavmi arasında bir sınıf çatışması vardı.¹³⁴

Nuh (a.s.), bu baskıya göğüs gerdi. Allah'a iman etmiş o zayıf insanları yanından uzaklaştırmayı reddetti. “*Ben, iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar rablerine kavuşacaklardır...*”¹³⁵ diyerek o müminleri korudu.

İnkârcılar, Nuh'un bir melek veya hazinelerle desteklenmiş bir kimse olmasını istiyorlardı. Nuh (a.s.), kendisinin ancak bir beşer olduğunu, hakkı tebliğ etmek üzere Allah tarafından görevlendirildiğini, gaybı bilmediğini onlara söyledi.¹³⁶

Kavminin itirazlarına rağmen Hz. Nuh, davet görevine devam etti. Kavmini putlara tapmaktan vazgeçirmek için çok gayret gösterdi. Fakat onlar, Hz. Nuh'a karşı çıkararak; “*Bizimle çok mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen kendisiyle tehdit ettiğin (azabı) bize getir*”¹³⁷ dediler.

Daha sonra da Hz. Nuh'un kendilerine olan davetini sona erdirmesini, yoksa ona kötülükte bulunacaklarını ve işin sonunda kendisini taşıyarak öldüreceklerini söylediler: “*Dediler ki: Ey Nuh! (Bu davadan) vazgeçmezsen, iyi bil ki, taşlanmışlardan olacaksın.*”¹³⁸

Kâfirlerin bu açık tehdidi karşısında Hz. Nuh, Allah'a tevekkül ediyor, davasının hak olduğunu bildiği için Allah'ın kendisini koruyacağına olan güveninden dolayı onlara ellerinden geleni ardlarına koymamalarını söylüyordu: “*Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldi ise, (iyi bilin ki, sizin hilenizden) ben yalnız Allah'a tevekkül ettim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştı-*

---

¹³² Nuh, 71/1.

¹³³ Sebe, 34/34-35.

¹³⁴ Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn (ö. 1914), *Mehâsinu't- Te'vîl (Tefsîru'l-Kâsımî)*, I-XVII, (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-Arabiyye, Kahire, ts. IX, 111-113.

¹³⁵ Hud, 11/29.

¹³⁶ Hud, 11/27-31.

¹³⁷ Hud, 11/32.

¹³⁸ Şuarâ 26/116.

rın. *Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü, bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin.*”¹³⁹

Hız. Nuh, çaresizliğini, kâfirler karşısındaki zayıflığını dile getirerek Allah’a şöyle yalvardı: “*(Rabbim!) Ben yenik düştüm. Bana yardım et!*”¹⁴⁰

Nuh kavminin Allah’ın gazabına uğramasının belki de en önemli nedeni, onların iman etme ihtimali olan birçok kimseyi yoldan çıkartmış olmalarıdır: “*Onlar, gerçekten birçoklarını yoldan çıkarıp saptırdılar.*”¹⁴¹ Hız. Nuh, bu ifsatçı kimselerin daha sonraki nesiller üzerindeki etkilerinin ne denli tehlikeli boyutlara ulaşabileceğini ortaya koyarak aslında kendi kavminin helakını Allah’tan istemesinin daha sonraki insan neslini korumaya yönelik olduğunu açıklamış olmaktadır: “*Çünkü sen onları bırakırsan, senin kullarını saptırırlar, sadece ahlaksız, nankör (insanlar) doğururlar (yetiştirirler).*”¹⁴²

Kur’an’da Nuh kavminin, helakı bizzat kendi eylemleri ve davranışları sonunda kazandıklarına vurgu yapılmaktadır: “*Bunlar, günahları yüzünden suda boğuldular.*”¹⁴³

Nuh kavmi hakkında helak kararı verildikten sonra, inananların onunla kurtarılacağı bir gemi inşa etmesini Allah Teala Hız. Nuh’a emretti. Kimse geminin nasıl yapılacağını bilmiyordu. Onun için gemi, Allah’ın kontrolü ve yönlendirilmesiyle yapıldı:

“*Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: Gözlerimizin önünde (muhafazamız altında) ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap.*”¹⁴⁴ Kur’an’ın gemiyle ilgili verdiği tek bilgi, Hız. Nuh’un geminin yapımında tahta ve çivi kullanmış olmasıdır.¹⁴⁵

Allah’ın Hız. Nuh’a gemi inşa etme emri, helakın çok yakında gelip çatacağının habercisiydi. Fakat Nuh kavmi, bu olayı bile peygamber ve müminlerle alay etme vesilesi yaptılar: “*Nuh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise, yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz.*”¹⁴⁶

Geminin yapımı tamamlandığında Allah göğün kapılarını açtı. Gökten nehirler gibi oluk oluk sular inmeye başladı. Yerden de benzer şekilde sular fişkırdıyordu. “*Biz de derhal nehir gibi devamlı akan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeryüzünde kaynaklar fişkırttık. (Her ikisi) bu takdir edilmiş bir işin olması için birleşmişti.*”¹⁴⁷

---

¹³⁹ Yunus 10/71.

¹⁴⁰ Kamer 54/10.

¹⁴¹ Nuh 71/24.

¹⁴² Nuh 71/27.

¹⁴³ Nuh 71/25.

¹⁴⁴ Mu’minûn 23/27; Hûd 11/37.

¹⁴⁵ Kamer 54/13.

¹⁴⁶ Hûd 11/38.

¹⁴⁷ Kamer 54/11-12.

Hız. Nuh, gemiye inananları aldı. Ona inananların sayısının toplam sekiz, yetmişsekiz veya seksen kişi olduğu rivayet edilmektedir.¹⁴⁸ Kur'ân, gemiye müminlerin hepsinin alındığını şöyle haber verir: “(Boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar hariç, aileni ve iman edenleri gemiye yükle!”¹⁴⁹ “Biz onu ve gemidekileri kurtardık.”¹⁵⁰

Kur'ân'a göre, gemiye binenler arasında **Hız. Nuh'un eşi ve oğlu** bulunmamaktadır. Her ikisi de inkârcılarla birlikte tufanda boğulup helak edilmişlerdir: “Gemi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta olan oğluna: ‘Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma!’ diye seslendi. Oğlu: ‘Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.’ dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o boğulanlardan oldu.”¹⁵¹ Nuh'un karısı da “(Boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar”¹⁵² arasındaydı: “Allah, inkâr edenlere, Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi salih kişinin nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı.”¹⁵³

Hız. Nuh, kavmi içerisindeki tüm kâfirlerin helak edilmesi için “Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiçbir kimseyi bırakma!”¹⁵⁴ şeklinde dua etmiş, bu duası tufanda bu kimselerin boğularak helak edilmesiyle gerçekleşmiştir: “Nuh kavmi de peygamberleri yalanladıkları vakit, onları da boğduk ve onları insanlara ibret yaptık.”¹⁵⁵

Sular yükselmeye başlayınca her cinsten birer hayvan alınması vahyedilmiştir.¹⁵⁶ Kur'ân'da tufan'ın süresi ve geminin su üstünde ne kadar kaldığıyla ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Kur'ân, tufan sonrası geminin Cûdî denen bir yerde karaya oturduğunu haber vermektedir: “Nihayet, ‘Ey yer! Suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!’ denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cûdî üzerine yerleşti. ‘O zalimler topluluğunun canı cehenneme!’ denildi.”¹⁵⁷

Hız. Nuh'a inanıp tufandan Allah'ın yardımıyla kurtulanların Kur'ân'daki adı “**ashâbu's-sefîne** (gemidekiler)”dir. Onlar hakkında Kur'ân'da şöyle denilmektedir: “Biz onu (Nuh'u) ve gemidekileri (ashâbu's-sefîneyi) kurtardık.”¹⁵⁸

¹⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 448.

¹⁴⁹ Hûd 11/40.

¹⁵⁰ Ankebût 29/15.

¹⁵¹ Hûd 11/42-43.

¹⁵² Hûd 11/40.

¹⁵³ Tahrim 66/10.

¹⁵⁴ Nuh 71/26.

¹⁵⁵ Furkân 25/37.

¹⁵⁶ Hûd 11/40; Mü'minûn 23/27.

¹⁵⁷ Hûd 11/44.

¹⁵⁸ Ankebût 29/15.

2-Ashâbu'r-Ress

İki ayette kendilerinden bahsedilen Ashâbu'r-Ress, peygamberlerinin mesajlarını kabul etmeyip onları yalanladıkları için helak edilen toplumlardan biri olarak Kur'an'da yer almıştır:

“Âd'ı, Semûd'u, Ress halkını ve bunlar arasında daha birçok nesilleri de inkârcılıklarından ötürü helak ettik.”¹⁵⁹

“Onlardan önce Nuh kavmi, Ress halkı ve Semud da yalanlamıştı.”¹⁶⁰

Bunlardan Kaf Suresinde yer alan ayette Ashâbu'r-Ress'in helak ediliş sebebinin kizb, yani peygamberlerinin getirdiği mesajı yalanlama olduğu açıkça belirtilmektedir. Furkan Suresindeki ayette ise, yine aynı vurgu ile karşılaşılmaktadır. Çünkü bir önceki ayette Nuh kavminin helak oluş sebebi olarak kizb (yalanlama) eylemi gösterilmekte ve Ashâbu'r-Ress ayeti de bu ayete atfedilmektedir.¹⁶¹

Ashâbu'r-Ress deyiminde yer alan Ress kelimesinin türediği “resse (رَسَّ)” fiili, sabit olmak, meydana gelmek ve kazmak, gömmek¹⁶² anlamında bir kelimedir. Ress kelimesi ise, ezdâd'dan olup hem ıslah hem de ifsad etmek gibi zıt anlamlı bir yapıda¹⁶³ kullanılmasının yanı sıra, bir şeyde var olan az bir iz (tesir) anlamına da gelmektedir.¹⁶⁴ Ress, taş ve tuğla ile örülmemiş kuyu veya kenarları yıkılmış harap haldeki eski kuyu¹⁶⁵ anlamında da kullanılmaktadır.

Bütün bunlara göre Ashâbu'r-Ress'e; bir şeyi ya da şahsı gömen kimseler, fesad yapan kişiler veya kuyu sahipleri anlamları verilebilir. Aşağıdaki rivayetlerde de, bunların her birinin onlar için mümkün olabileceğini göstermektedir.

Ress bölgesinin tam olarak neresi olduğu konusunda kesin bir bilgi yoktur. Burasının Semûd kavminin diyarı yahut Yemame denilen yerdeki Felc bölgesi veya Necd bölgesinde bulunan iki vadinin adı yahut Azerbaycan'da, Ermenistan'da, Antakya'da¹⁶⁶ bir bölge olabileceği üzerinde durulmuştur.

Resslilerin yaşadığı bölgenin ihtilafli olmasının yanısıra, onların kimler oldukları konusunda da ittifak yoktur.

¹⁵⁹ Furkan, 25/38.

¹⁶⁰ Kâf, 50/12.

¹⁶¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 280.

¹⁶² Enis, İbrahim v. dğr., *el-Mu'cemu'l-Vasît*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts., s. 343.

¹⁶³ İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Zekerîya (ö. 395/1004), *Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa*, (Tah. Şihâbüddîn Ebû Amr) Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994, s. 394.

¹⁶⁴ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 383.

¹⁶⁵ *el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî*, el-Munazzamatü'l-Arabiyyet li't-Terbiyyet ve's-Sekâfeti ve'l-Ulûm, Lârûs, Tunus, ts., s. 520.

¹⁶⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 280.

Ashâbu'r-Ress'in; kuyular etrafında hayat sürüp putlara tapan ve Şuayb (a.s.)'in peygamber olarak gönderildiği, Salih peygamberin kavmi Semûd'dan geriye kalan ve Yemame'de Felc bölgesinde yaşayan "**Hanzala b. Safyan**" adında bir peygamberin gönderildiği ve onu öldürdükleri, *Ashâbu'l-Uhdûd* veya *Ashâbu-Yâ-sîn* denen kavim oldukları¹⁶⁷ şeklinde farklı rivayetler vardır.

Rivayetlerin bu kadar farklı olması karşısında, tercih yapma imkânımız yoktur. Ancak günümüzde Arabistan'da Ress diye bir bölgenin var olduğunu bilmekteyiz.¹⁶⁸

Bu kavim, peygamberlerini yalanlamakla kalmamış, ona büyük eziyetlerde bulunarak, onu kuyuya atma küstahlığında bulunmuştur. Başka rivayetlere göre onlar, peygamberlerini öldüren bir kavim olmuşlardır. Bütün bu yaptıkları sebebiyle bir kuyunun etrafında toplandıkları bir sırada, kuyunun çökmesiyle yaşadıkları bölgeyle birlikte yerin dibine batırılarak topluca Allah'ın gazabına uğramışlardır.¹⁶⁹

Böylece Ashâbu'r-Ress, *yerin dibine batırılma (hasf)* şeklinde bir helakla yok edilmiştir.¹⁷⁰ Bu kavmin helakıyla ilgili ayrıca *tetbîr* (*kırıp geçirmek*) kelimesi kullanılmıştır.¹⁷¹

Ebû Saîd el-Hudrî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte şöyle buyrulmaktadır: "*Maymuna çevrilen karye ehli hariç, Tevrat indirildikten sonra Allah hiçbir kavmi gökten veya yerden gönderdiği bir azapla helak etmemiştir.*"¹⁷² Bu, Musa (a.s.)'dan sonra helakın kaldırıldığı anlamına gelmemektedir. Kur'ân'da Hz. Musa'dan sonra da birçok toplumun gökten ve yerden gönderilen azaplarla helak edildiği haber verilmektedir. Hadis-i şerif, Tevrat yüzüne indirildikten sonra Allah'ın hiçbir kavmi toplu olarak helak etmediğini vurgulamaktadır. "*Hz. Musa'dan önceki kavimler, tamamen helak edilmişlerdir.*"¹⁷³ Buna göre ümmetler, Hz. Musa'dan sonra kısmen helak edilmiş olmaktadır.

İbn Kesîr, Furkân 25/38. ayette Ashâb-ı Ress'in, Nuh, Âd, Semûd kavimleri ve Firavun'la birlikte yer almasını, onların ilk nesillerden olduğunun delili olarak zikretmektedir. Ayrıca o, ilk nesiller döneminin, "*Andolsun biz, ilk nesilleri helak ettikten sonra Musa'ya Kitab'ı (Tevrat'ı) verdik*"¹⁷⁴ ayetinde belirtildiği gibi Hz. Musa'ya Tevrat'ın indirilmesinden

¹⁶⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 280.

¹⁶⁸ Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988-1991, c.VI, s. 261.

¹⁶⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 280.

¹⁷⁰ Beydâvî, Kâdî Nâsiruddîn Ebû Said Abdullah Ebû Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî (ö. 685/1286) *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vil*, I-V, (tah. Abdülkadir İrfan el-Aşşâ Hassûne) Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996, c. IV, s. 218.

¹⁷¹ Furkân, 25/39.

¹⁷² İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401, I, 391.

¹⁷³ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmâil b. Ömer (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, ts., c.I, s.227.

¹⁷⁴ Kasas, 28/43.

sonra sona erdiğini belirtmekte ve Hz. Musa'dan sonra toplu helakın kaldırılıp yerine kısmî helakın geçmesi sebebiyle, Ashâbu'r-Ress'in, toplu olarak helak edilen kavimlerden biri olduğunu söylemektedir. Buna ilaveten onların Âd kavminden önceki bir dönemde yaşamış olduklarına işaret etmektedir.¹⁷⁵ Bu sebeple de Ashâbu'r-Ress konusunu, Âd kavminden önce ele almış bulunmaktayız.

3-Âd Kavmi

Kur'an'ın haber verdiği göre Hz. Nuh'tan sonraki ilk peygamber olan **Hz. Hûd**, Âd kavmine gönderilmiştir.¹⁷⁶ Hûd (a.s.), insanlar içerisinde Hz. Âdem'e en çok benzeyen kimseydi.¹⁷⁷ Âd kavmi, Nuh kavminin topraklarına varis yapılmıştır.¹⁷⁸ Bu nedenle, her iki kavim de aşağı yukarı aynı bölgede yaşamış olmaktadır.

Âd kavmi, helak edilen en eski Arap toplumunu oluşturmaktadır. Âd kavmiyle ilgili kıssalar, Araplar arasında bilinmekteydi. Bu kavmin güçlü, kuvvetli, zengin bir toplum olmasına rağmen yok edilmesiyle ilgili ibretlik halleri, dilden dile dolaşarak Arabistan'ın her tarafında yayılmış bir hikâye halini almıştı. Onların bu kötü şöhretleri, isimlerine benzeyen yeni kelimeler üretilmesine yardımcı oldu. Mesela, çok eski olan her şeye “*Âdî*” ve “*Âdiye*”; geçmişi hakkında bilgi sahibi olunan tarihi eserlere ve arkeolojik kalıntılara da “*Âdiye*” veya onun çoğulu olan “*Âdiyât*” ismi verilir oldu. Hiçbir izleyeni ve sahibi kalmamış ve bu yüzden çoraklaşmış araziye de “*Âdî'l-Arz*” denildi.¹⁷⁹

İbn Abbas, Hûd (a.s.)'ın Arapça konuşan ilk kimse olduğunu söylemektedir.¹⁸⁰ Kur'an'da Âd kavmine gönderilen Hûd (a.s.)'ın adını taşıyan özel bir sure vardır. “*Şüphesiz ki önceki Âd kavmini O helak etti*”¹⁸¹ ayetinden hareketle İslam alimleri, bu kavmi **birinci Âd** ve **ikinci Âd** diye iki kısma ayırmışlardır.¹⁸² **Birinci Âd**, helak edilen Hûd (a.s.)'ın kavmidir.¹⁸³ **İkinci Âd** ise, helak edilen birinci Âd toplumundan kurtulanların soyundan gelenlerden oluşmaktadır. Her iki Âd'in nerede yaşadığı ihtilaflıdır. Birinci Âd'in Âd-ı İrem, ikinci Âd'in ise Kahtân ve Sebe' kabilelerinden oluşan Yemen ahalisi veya Semûd kavmi oldu-

¹⁷⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 227.

¹⁷⁶ A'raf, 7/69; Hûd, 11/50.

¹⁷⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1065.

¹⁷⁸ A'raf, 7/69.

¹⁷⁹ Mevdûdî, Ebu'l-A'lâ (ö. 1979), *Tefhîmu'l-Kur'an Kur'an'ın Anlamı ve Tefsiri*, I-VII, (trc. Muhammed Han Kayanî v. dğr.), İnsan Yayınları, İstanbul, 1997, c. II, s. 50.

¹⁸⁰ Mevdûdî, *Tefhîm*, II, 51.

¹⁸¹ Necm, 53/50.

¹⁸² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I, 307.

¹⁸³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I, 121.

ğu;¹⁸⁴ birinci Âd'ın helak olan Hûd (a.s.)'ın kavmi, ikinci Âd'ın ise Âd'ı-İrem olduğu söylenmektedir.¹⁸⁵ Kur'an'daki bu İrem ifadesi, Âd kavminin kimliğini tespit etmek isteyenlerce bir ipucu olarak değerlendirilmiştir. Bir kısım tarihçilere göre burada bir isim tamlaması vardır ve İrem, Aram'dan bozulma bir kelimedir; dolayısıyla Âd kavmi, Aramilerdendir. Diğer bir grup tarihçi de İrem'i Âd kavminin yaşadığı yerin adı olarak değerlendirmiş ve bu yerin tespiti konusunda ayrılmışlardır. Âd kavminin bilinen Arap tarihinin en eski toplumu olduğu göz önünde bulundurulacak olursa, onların yaşadıkları yer ve zaman hakkında kesin bir şey söylemenin zorluğu takdir olunur.¹⁸⁶

Müslüman âlimler, çoğunlukla Âd kavminin, Yemen'de Rub'u'l-Hâlî Çölünün güneyinde ve Hadramut şehrinin kuzeydoğusunda kalan Ahkâf denen bölgede yaşadığı kanaatinde dirler. Ancak eğri, büyük, tümsek, meyilli kum yığını anlamına gelen¹⁸⁷ **hıkf** kelimesinin çoğulu olan **Ahkâf**'ın, Arap yarımadasının her tarafında bulunması mümkündür. Çünkü tümsek şeklindeki meyilli kum yığınları sadece Arabistan yarımadasının güneyinde değil, birçok bölgesinde bulunabilmektedir.

Mevdudî, tefsirinde, Güney Arabistan'da Âd kavminin kalıntılarının bulunduğunu söyledikten sonra, Hz. Hûd (a.s.)'a ait olduğu iddia edilen bir kabrin, Hadramevt yakınlarında bir yerde olduğu bilgisine yer vermektedir. 1837'de İngiliz donanmasında görevli James R. Wellested, Hısn-ı Gurab yakınında, Hûd peygamberden bahseden bir levha bulmuş ve bu levhanın burada yaşamış olanların Hz. Hûd'un şeriatını takip eden bir toplumdaki bahsettiği anlaşılmıştır.¹⁸⁸

A'râf, Tevbe, Hûd, İbrahim, Hacc, Furkân, Şuarâ, Ankebût, Sâd, Mü'min, Fussilet, Ahkâf, Kâf, Zâriyât, Necm, Kamer, Hâkka ve Fecr'den oluşan tam onsekiz ayrı surede bahsedilen Âd kavmiyle ilgili bilgilerde, Allah'ın onları Nuh kavminin yerlerine mirasçı bıraktığı,¹⁸⁹ kendilerine çok büyük nimetler verdiği, hatta bunların bazılarının, onların dışında hiçbir kavme verilmediği anlatılmaktadır. Fecr Suresinde onlara benzeri yaratılmamış bir ülke ihsan edildiğinden ve diğer nimetlerden bahsedilmekte ve şöyle denilmektedir: “*Görmedin mi, Rabbin ne yaptı Âd kavmine? Direkleri (yüksek binaları) olan İrem'e? Ki ülkeler arasında onun benzeri yaratılmamıştı.*”¹⁹⁰

¹⁸⁴ Mehrân, *Dirâsât Târihiyye*, I, 242.

¹⁸⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 429.

¹⁸⁶ Özsoy, Ömer-Güler, İlhamî, *Konularına Göre Kur'ân – Sistematik Kur'an Fihristi*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998, s. 738.

¹⁸⁷ Isfahânî, *el-Müfredât*, s. 181.

¹⁸⁸ Mevdudî, *Tefhîm*, II, 51.

¹⁸⁹ A'râf 7/69.

¹⁹⁰ Fecr, 6-8.

Âd kavmi, uzun ömürlü, güçlü, kuvvetli ve iri cüsseli olarak yaratılmışlardı.¹⁹¹ Onlara verilen bu güç-kuvvet ve diğer nimetler ayette şöyle hatırlatılmaktadır: “*Düşünün ki, Allah sizi, Nuh kavminden sonra onların yerine hâkimler yaptı. Üstelik yaratılıştta size irilik verdi (sizi daha iri yapılı yarattı.). Allah’ın nimetlerini hatırlayın ki, başarıya eresiniz.*”¹⁹²

Âd kavmi, inşaat alanında, dönemin imkanlarına göre ilerlemiş teknik imkanlara sahipti. Dünyada ebedi olarak içinde yaşayacaklarını umdukları sağlam binalar, köşkler, kaleler, ayrıca sanat merkezleri inşa etmekteydiler.¹⁹³ Onlar, gelişmiş sanayilerini toplumun faydasına olan alanlara değil de, toplumu zulüm ve baskı altında tutabilecekleri maddi yapılar, merkezler inşa etmek ve de kendilerinin zengin ve güçlü olduklarını başkalarına hissettirecek gösteri amaçlı sanat, eğlence gibi alanlarda kullanıyorlardı.¹⁹⁴ Ayrıca ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre ziraat, tarım ve hayvancılık konusunda da hayli ileri bir seviyeye ulaşmışlardı:

“*Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı ediniyorsunuz? Bildiğiniz şeyleri size veren, size davarlar, oğullar, bağlar, pınarlar ihsan eden (Allah’a karşı gelmek)den sakının.*”¹⁹⁵

Allah’ın bahsettiği bunca nimet ve zenginlik karşısında şımaran, hatta yolunu şaşırان Âd kavmi, zayıf insanları köleleştirmeye başladı.¹⁹⁶ Belki de bu görkemli şehirlerini bu kölelere yaptırmışlardı. Onlardan çok sonra yaşayan Firavunlar da piramitleri ve saraylarını köleleştirdikleri insanlara yaptırmışlardı.

Onların inkârcılığını, nankörlüğünü, başkaldırısını ve kendilerinden daha güçlü birisinin olamayacağını iddia etmelerini haber veren ayette şöyle denilmektedir:

“*Âd kavmine gelince, yeryüzünde haksız yere büyüklük tasladılar ve: ‘Bizden daha kuvvetli kim var?’ dediler. Onlar, kendilerini yaratan Allah’ın, onlardan daha kuvvetli olduğunu görmediler mi? Onlar, bizim ayetlerimizi (mucizelerimizi) inkâr ediyorlar.*”¹⁹⁷

Âd kavmi, yüksekliği seven, yüksekte kalmayı arzu eden, yükseklikle özdeşleşmeyi isteyen ve yüksekliğin sadece kendilerine has bir makam olmasını arzulayan bir yapıdaydı. Bu özelliklerse, ilahlık özellikleridir. Kulun bunlara ulaşması mümkün değildir. Onların bu hali gösteriyor ki, dünya sevgisi onlarda öyle bir dereceye varmış ki, kulluk konumundan çıkmışlar ve rablık iddia eder duruma gelmişlerdir. Bu da dünya sevgisinin, her tür hata ve

¹⁹¹ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, III, 33.

¹⁹² A’râf, 7/69.

¹⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 326.

¹⁹⁴ Elmalılı, *Hak Dîni*, VI, 108.

¹⁹⁵ Şuarâ, 26/129, 132-134.

¹⁹⁶ Neccâr, Abdülvehhâb (ö. 1941), *Kasasu’l-Enbiyâ*, (tah. Abdullah Bedrân – Ali Abdülhamid Baltacı), Dâru’l-Hayr, Dımaşk, 1990, s. 81.

¹⁹⁷ Fussilet, 41/15.

yanlışın esas kaynağı olduğunu ve her tür küfür ve isyanın da adresi olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.¹⁹⁸

Nuh kavmi gibi Âd kavmi de içlerinden birisinin peygamber olarak kendilerine gönderilmesini kıskançlıkla karşılamıştı. Onların iç dünyalarında gizli olan bu kıskançlığı ve şaşkınlık halini, Kur’ân şu şekilde haber vermektedir:

“Sizi uyarmak için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı?”¹⁹⁹

Hız. Nuh döneminde başlayan, toplumda lider pozisyonunda bulunan kimselerin öncülüğünde hakka karşı gelme anlayışı, Hız. Hûd (a.s.) döneminde de devam etmiştir. Halk tabakası, liderlerinin sözlerine göre hareket ediyor, onları tüm davranışlarında taklit ediyordu.²⁰⁰ Bu durumu haber veren ayette şöyle denilmektedir:

“İşte Âd (kavmi). Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler; O’nun peygamberlerine asi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular.”²⁰¹

Ayette açık bir ifadeyle toplumu etkisi altına alan “reis ve önder” bir çete lideri veya çete liderlerinden bahsedilmekte, halkın da bu tip kimselere kayıtsız şartsız itaat ettiği anlaşılmaktadır.²⁰² Allah’ın gazabına uğramış birey ve toplumlarda var olan “**dünyaya aşırı derecede bağlı olma**” hastalığı, onlarda had safhaya varmıştır. Dünya ve dünya nimetlerine yönelik bu denli bir tutku, onları, peygamberlerine karşı düşmanlığa sevk etmiş ve getirdiği prensiplere karşı inatçı bir tavır almaya yönlendirmiştir.²⁰³

Bunca nimet ve ayrıcalığın bahşedildiği Âd kavmi, “Bizden daha kuvvetli kim var?”²⁰⁴ diyerek, kendileri dışındaki her tür güç ve otoriteyi inkar etti. Bu zenginlik ve debedenin onları ulaştırdığı son durak, putperestlik olmuştu.²⁰⁵ Allah’ın ayetlerini, peygamberin getirdiği mucizeleri inkâr ettiler. Bununla da kalmayarak, Hız. Hûd (a.s.)’ın kendilerini tehdit ettiği azabı bir an önce getirmesini söylemekten de çekinmediler: “Sen bizi tanrularımızdan çevirmek için mi geldin? Hadi, doğru söyleyenlerden isen, bizi tehdit ettiğin şeyi basmıza getir, dediler.”²⁰⁶

¹⁹⁸ Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Ali et-Temîmî el-Bekrî, (ö. 606/1209), *et-Tefsîru’l-Kebîr Mefâtîhu’l-Ğayb*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, XVIII, 13.

¹⁹⁹ A’râf, 7/69.

²⁰⁰ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XVIII, 13

²⁰¹ Hûd, 11/59.

²⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 405.

²⁰³ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXX, 240.

²⁰⁴ Fussilet, 41/15.

²⁰⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, II, 226.

²⁰⁶ Ahkâf, 46/22.

Onları, putları bırakıp yalnız ve yalnız Allah'a ibadet etmeye çağıran²⁰⁷ peygamber, yaptıkları günahlardan tevbe etmeleri durumunda verilen nimetlerin kat kat artırılacağı müjdesinin yanı sıra,²⁰⁸ durumlarını değiştirmezlerse Allah'ın gazabının kendilerini helak edeceği ihtarında bulunuyordu.²⁰⁹ Onlarsa onu beyinsizlik ve yalancılıkla itham ediyorlardı.²¹⁰ Bütün bu uğraşlara rağmen kendisine iman edenlerin sayısı hayli azdı.²¹¹ Sonunda Allah'ın onlarla ilgili kararını kendilerine bildiren peygamber, azabın kendilerini mahvedeceğini şu ifadelerle haber verdi: “(Hûd) dedi ki: *Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmedeği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.*”²¹²

Âd kavmi, büyük helak öncesinde, yaptıklarından vazgeçmeleri gayesiyle öncü niteliğinde bazı cezalara çarptırıldı. Bu cezaların başında üç yıl süreyle yaşadıkları bölgeden yağmurun kesilmesi sebebiyle büyük bir kuraklığa uğratılmaları gelmektedir. Bu kuraklık sebebiyle büyük sıkıntılar çekmişlerdir.²¹³ Bundan da ders almayan ve putperestliğe devam etmede ısrarcı olan Âd kavmi, susuzlukla ve kuraklıkla kıvrandığı bir sırada, ufukta beliren bulutu gördüklerinde büyük bir sevinçle beklenti içine girerler. Onun, kendilerine yağmur yağdıracak bir bulut olduğunu düşünürler. Fakat o, peygamberlerine; “*getir bize tehdit ettiğin azabı*”, dedikleri azaptır. Ancak onlar bunun farkında değillerdir. Kur'an, onların bu yanlıgısını ve o dehşetli manzarayı şöyle haber vermektedir:

“*Nihayet azabın (ufukta) geniş bir bulut halinde vadilerine doğru geldiğini görünce 'bu bize yağmur yağdıracak buluttur.' dediler. Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şey, içinde acı azap bulunan bir rüzgârdır.*”²¹⁴

İçinde alevler bulunan bu bulut, çok geçmeden onları perişan edecek ve içi boş hurma kütükleri gibi yere serilmelerine sebep olacaktır. Böylece Âd kavmine gelen azap önce ufukta bulut şeklinde gözükmüş, daha sonra da alevler saçan bir rüzgar şekline dönüşerek, yedi gün sekiz gece boyunca durmadan esmek suretiyle ve onlardan geriye hiçbir şey kalmayacak şekilde kendilerini helak etmiştir.²¹⁵ Bu kavmin helak şeklinden bahseden bir riva-

²⁰⁷ A'râf, 7/65.

²⁰⁸ Hûd, 11/52.

²⁰⁹ A'râf, 7/70.

²¹⁰ A'râf, 7/66.

²¹¹ Şuarâ, 26/139.

²¹² A'râf, 7/71.

²¹³ Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, III, 34.

²¹⁴ Ahkâf, 46/24.

²¹⁵ Hâkka, 69/6-8; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 226.

yete göre esen rüzgâr, onların her birini havaya kaldırıyor ve tepesi üstü yere çarparak, başlarını gövdelerinden ayırıyordu.²¹⁶

Böylece Âd kavmi, içinde ateş olan ve yerden göğe doğru hortum şeklinde şiddetli bir şekilde esen, içinde barındırdığı alev sıcaklığının yanı sıra aynı zamanda kavurucu soğuk²¹⁷ özelliği de bulunduran azap yüklü bir rüzgarla darmadağın edilip yere serilmek suretiyle kendilerinden geriye kimsenin bırakılmadığı bir helak şekliyle tarih sahnesinden silinmiştir.²¹⁸ Rüzgârın aynı anda ateşli, hem de dondurucu olması alışlagelmiş bir durum değildir. Bir hafta süreyle Âd kavmi üzerinde esen rüzgarın, zaman zaman ateşli, zaman zaman da dondurucu nitelikte estiği anlaşılmaktadır ki, bu da mucizevi bir durumdur.

Günümüzde de bilinmektedir ki, bir madde üzerine aynı anda yapılan sıcak ve soğuk uygulaması, çok sert bile olsa bu maddenin zarar görmesine, hatta parçalanmasına neden olmaktadır. Nitekim birkaç bin yıl öncesinde eski Mısır'da, sıcak ve soğuk su kullanmak suretiyle yüzeyi ani bir şekilde soğutma ve ısıtma tekniği kullanarak, bir tanesi de ülkemizde Sultanahmet Meydanında bulunan dikili taşların yekpare olarak taş ocaklarından çıkartıldıkları bilinmektedir.

İbn Abbas'ın naklettiğine göre Rasulullah (s.a.s.), Âd kavmini helak eden rüzgarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: “*Ben sabâ²¹⁹ rüzgarı ile yardım gördüm. Âd kavmi ise, debûr²²⁰ rüzgarı ile helak edildi.*”²²¹ Rüzgâr daima belli bir ölçü ve sınır dâhilinde eser. Ancak Nuh ve Âd kavimlerinin helakı esnasında ölçüsüz ve sınırsız bir şekilde esmiştir.²²²

Âd kavmini yok eden rüzgar, o toplumun birlikte yaşadığı bölgede esmeye başlayınca, kafiri deviriyor, mümine ise herhangi bir zararda bulunmuyordu.²²³ Çünkü Allah'ın kanununa göre müminler, helak olmaktan her zaman bir şekilde kurtarılırlar.²²⁴ Âd kavmi içerisindeki iman ehli de bu şekilde kurtarılmış oldu. Bir rivayete göre ise Hûd (a.s.) azabın geleceğini hissederek bu inkârcı kavmin bulunduğu yerden kendisine inananlarla birlikte ayrılmıştır.²²⁵

²¹⁶ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, ts. I, 128.

²¹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 599.

²¹⁸ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXVIII, 24-25.

²¹⁹ Sabâ, kuzeydoğudan esen hafif ve latif rüzgara denir. (Sâmî, Şemsettin, *Kâmûs-i Türki*, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts. s. 816.)

²²⁰ Debûr rüzgarı, batıdan esen şiddetli rüzgarın adıdır. (*el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî*, el-Munazzamatu'l-Arabîyyet li't-Terbiyyeti ve's-Sekâfeti ve'l-Ulûm, Lârûs, Tunus, ts. s. 438.)

²²¹ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, İstiskâ, 26, Bed'ul-Halk, 5.

²²² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 599.

²²³ Râzî, *Tefsîru'l-Kebîr*, XXIX, 53.

²²⁴ Hûd (a.s.)'a iman edenlerin kurtarılmalarıyla ilgili olarak bkz. A'râf, 7/72.

²²⁵ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, II, 227.

Âd kavmine helakın ateş yüklü bir bulut tarafından gönderilmesi olayı, Peygamber (sav)’in hayatında derin izler bırakmış, etkisi hayatı boyunca görülmüştür. Hûd (as), kavmini azap ile tehdit ettiğinde onlar “*Doğruların isen bizi tehdit ettiğin şeyi bize getir*”²²⁶ diyerek onunla dalga geçmişlerdi. Onları helak edecek azap yüklü bulutlar ufuktan görününce “*Bu bize yağmur yağdıracak bir buluttur*”²²⁷ diye yine dalga konusu yapmışlardı. İşte Âd kavminin helak oluşuna sebep olan bulutların belirmesi olayını hatırlayarak Rasûlullah (sav), gökte bulut gördüğü her defasında Âd kavminin helak edilişini hatırlamış ve bundan son derece tedirgin olduğunu bizzat davranışlarıyla ortaya koymuştur. Olayı, Allah Rasûlu (sav)’nün hayat arkadaşı ve O’nun bu durumundaki tepkisini ve psikolojisini en yakından görüp hisseden Hz. Aişe (ra) (ö. 58/678)’den dinleyelim: “Allah Resûlu (sav), gökte bir bulut gördüğünde bir oraya bir buraya gidip gelir, içeri girip çıkar, yüzünün şekli değişirdi. Gökten yağmur yağdığına tedirginliği sona erer ve rahatlardı.” Böyle davranmasının nedenini soran Aişe (ra)’ye Allah Resûlu (sav) şöyle demişti: Gökteki bir bulut, “*Nihayet azabın (ufukta) geniş bir bulut halinde vadilerine doğru geldiğini görünce ‘Bu bize yağmur yağdıracak buluttur’ dediler. Hayır, o sizin acele gelmesini istediğiniz şey, içinde acı azap bulunan bir rüzgardır.*”²²⁸ ayetinde bahsi geçen kavmin, yok oluşuna sebep olan olayda olduğu gibi, rahmet beklerken felaket getiren bir bulut olabilir.²²⁹

Bir defasında Rasulullah’ın yaptığı şu benzetme, Âd kavminin helak şeklinin korkunçluğuna vurgu yapan bir özellik arz etmektedir: Allah Resulü (s.a.s.), Kur’an okudukları halde bu okudukları Kur’an, boğazlarından aşağı geçmeyen (Kur’an hükümlerini uygulamayan) ve ehl-i İslam’ı öldürüp putperestleri salıveren bir toplulukla ilgili olarak; “*Onları elim geçirsem Âd kavminin öldürülüşü gibi mutlaka onları öldürürüm.*”²³⁰ buyurmuştur.

Âd kavmi kıssası, Tevrat’ta yer almayan ve sadece Kur’an’da anlatılan kıssalardan biridir.²³¹ Âd kavmiyle ilgili Kur’an dışında tarihi, arkeolojik ve filolojik birçok delil bulunmasına rağmen, bu kıssanın Tevrat’ta yer almamış olması, bazı müsteşrikleri bağınaz bir şekilde kıssayı inkar etmeye ve konuyla ilgili malzemeleri tahrif edip aslından saptırma yoluna sevk etmiştir. Bu yolu seçenlerden biri de Wellhausen’dır. O, eski Arap şiirinde kullanılmakta olan **Âd** kelimesinin “**eski zaman**” anlamına geldiğini ve böyle bir kavmin varlığına delalet etmediğini söylemektedir. Bu durumda “*Âd kavmi döneminden beri*” anlamındaki “*min ahdi Âd*” ifadesi, Wellhausen’e göre, “*eskiden beri*” anlamına gelmektedir. Halbuki Arap ta-

²²⁶ Ahkâf 46/22.

²²⁷ Ahkâf 46/24.

²²⁸ Ahkâf 46/24.

²²⁹ Buhârî, Bed’u’l-Halk, 5.

²³⁰ Buhârî, Tevhid, 23.

²³¹ Neccâr, *Kasasul-Enbiyâ*, s. 79.

rihi üzerine yapılan araştırmalar, Âd ismini taşıyan bir kavmin yaşadığını kesin bir şekilde ortaya koymaktadır. Ayrıca Âd, Batlamyus tarihinde “Oditae” şeklinde, birçok Yunan kaynağında ise, “Adramitae” (İrem)’le ilgili olarak yer almıştır.²³²

4-Semûd Kavmi

Semûd kavmi, Salih (a.s.)’in gönderildiği toplumdur.²³³ Semûd kavminin bir diğer adı “*Ashâbu’l-Hicr*” (Hicrliler, Hicr’de yaşayanlar)’dir.²³⁴ Onların yaşadıkları bölgenin bir diğer adı da “*Medâin-i Salih*”, yani “*Salih’in Şehirleri*”dir.²³⁵ Salih, Kur’an’da isimleri yer alan peygamberler arasında, aslı Arapça olan dört peygamber isminden biridir. Salih (a.s.), beyaza çalan kırmızı tenli bir insandı. Çok erken denecek genç bir yaşta kavmine peygamber olarak gönderilmişti. Hz. Salih, kavmi arasında yirmi ya da kırk yıl kalarak onları hidayete sevk etmek için uğraştı.²³⁶ Nuh (a.s.) ile İbrahim (a.s.) arasında geçen zaman diliminde Hûd (a.s.) ve Salih (a.s.)’den başka peygamber gönderilmemiştir.²³⁷ Salih (a.s.)’in ismi Kur’an’da dokuz kez tekrar edilmişken Semûd ismi, yirmibir değişik surede yer almıştır.²³⁸

Semûd kavminin Arap asıllı olduğunda İslam âlimleri hemfikirdirler.²³⁹ “Az su” anlamına gelen “s.m.d.”(ثمد) kökünden hareketle veya yaşadıkları bölgede suyun az olması sebebiyle ya da en eski ataları olan Semûd’dan dolayı bu ismi almışlardır.²⁴⁰ Semûd kavminin Âd kavminden geriye kalanlar oldukları ve Yemen bölgesinde yaşadıkları, Himyeriler tarafından buraya sürüldükten sonra Hicr denen bölgeye yerleştikleri söylenmektedir.²⁴¹

Çoğu tefsir ve tarih kaynağına göre Semûd kavminin Kuzey Arabistan’da yaşadığı anlaşılmaktadır. Bu kavmin yaşadığı bölge, ufak tefek farklarla birlikte aşağı yukarı birbirine yakın bölgeler olarak tasvir edilmektedir. Buna göre Semûd kavmi, Vâdi’l-Kur’â’ya doğru Hicaz’la Şam arasında veya Hicaz’la Tebuk arasında Hicr denen bölgede yaşamıştı.²⁴²

Nitekim hadis-i şeriflerle sabit olduğu üzere “Hicr” diye bilinen yerde yaşayan Semûduların helak edildikleri bölge, Tebuk seferi sırasında Peygamberimiz (sav) ve ashabı

²³² Özsoy, Ömer, *Sünnetullah Bir Kur’an İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1994, s. 111.

²³³ En’âm 6/45; A’râf 7/73; Hûd 11/61.

²³⁴ Hicr 15/80; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 587.

²³⁵ Mevdudî, *Tefhîm*, II, 55.

²³⁶ Suyutî, *el-İtkân*, II, 1066.

²³⁷ Suyutî, *el-İtkân*, II, 1066.

²³⁸ Abdülbaki, *el-Mu’cemu’l-Mufehres*, “Salih” ve “Semud” md.

²³⁹ Suyutî, *el-İtkân*, II, 1066.

²⁴⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 120.

²⁴¹ Mehrân, *Dirâsât Târihiye*, I, 265.

²⁴² İbn Kesîr, *Kasasul-Enbiyâ*, s. 89.

tarafından mecburi konaklama yeri olmuş, fakat suya olan aşırı ihtiyaca rağmen oradaki kuyulardan su alınmasını Allah Rasulü (sav) ashabına yasaklamıştı. Alınan suların da içilmesini, o suyla yoğrulan hamurların pişirilip yenmesi yerine develere verilmesini tavsiye etmiş, daha sonra da sadece devenin içtiği kuyudan su alınmasına müsaade etmişti. Hz. Peygamber (sav), onların yaşadığı Hicr'e vardığında ashabına şöyle demişti:

“Kendilerine zulmedenlerin yaşadıkları yere, onların başına gelen felaketin sizin de başınıza gelmemesi için ağlayarak girin.” Sonra Rasulullah başını örttü; o vadiyi geçinceye kadar süratle yürüdü.²⁴³

Yukarıdaki hadis-i şeriften, Semûd kavminin helak sebeplerinden birinin, zulüm olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü onlar, kendilerine zulmetmişlerdir.

Helak edilen Âd kavminden sonra Allah'ın onların yerine getirdiği topluluk, Semûd kavmi olmuştur. Kur'an, bu durumu şöyle haber vermektedir:

*“Düşünün ki, (Allah) Âd kavminden sonra sizi (Semûd kavmini) getirdi.”*²⁴⁴

Semûd kavmi, hemen hemen helak edilen tüm toplumlarda olduğu gibi zenginlik ve refah içerisinde yaşamaktaydı. Çeşit çeşit meyve ve ekinlerin yetiştiği suyu bol bağlar, bahçeler ve hurmalıklar içerisinde zevk ve neşenin hâkim olduğu bir hayata kavuşturulmuşlardı.²⁴⁵ Aynı zamanda kendilerine has bir medeniyete sahiplerdi. Düz arazilerde saraylar inşa ediyor, kayaları yontarak da oralarda rahat edecekleri evler ve barınaklar yapıyorlardı.²⁴⁶ Kendilerine gönderilen peygamber, onlardan hiçbir maddi menfaat talebinde bulunmadı. Tebliğinin karşılığı olan ücretini, Allah'tan alacağını söyledi.²⁴⁷ Onlardan istediği, sadece Allah'ın kulu olduklarını hatırlayıp O'na ibadet etmeleri, yeryüzünde bozgunculuk yapmamları ve putlara tapmaktan vazgeçmelerinden ibaretti.²⁴⁸

Semûd kavmi, içlerinden birinin kendilerine peygamber olarak gönderilmesini kıskançlıkla karşıladı. Aralarından birisinin Allah tarafından peygamber yapılmasını bir türlü hazmedemediler. Bu hazımsızlıklarını türlü türlü bahanelerle dile getirdiler. İleri sürdükleri bahanelerden biri, onun kendileri gibi bir insan olmasıydı. Onlara göre insandan peygamber olamazdı.²⁴⁹ Sanki insan değil de melek olsa inanacaklarmış gibi, vahyin ona indirilmesini

²⁴³ Buhârî, Enbiyâ, 17; Meğâzî, 80.

²⁴⁴ A'râf 7/74.

²⁴⁵ Şuarâ 26/147-148.

²⁴⁶ A'râf 7/74; Şuarâ 26/149.

²⁴⁷ Şuarâ 26/145.

²⁴⁸ En'âm 6/45; A'râf 7/73; Hûd 11/61.

²⁴⁹ Kamer54/24.

küçümsemekteydiler.²⁵⁰ Salih (as)'ı kendilerini babalarının yolundan saptırmak istemekle suçlayıp²⁵¹ şımarıklık ve yalancılıkla itham ettiler.²⁵²

Allah'ın kendilerine bahşettiği bu zenginliğin kendilerinden kaynaklandığı yanılığın-na düşerek kendini beğenmişlik hastalığına tutuldular. Az sayıdaki inanan kimseyi, kendileri kadar zengin olmadıkları için küçümsüyor, onlarla dalga geçiyorlardı. Onlara “*Biz sizin inandığınızı inkar edenleriz (kâfirûn)*”²⁵³ demekten çekinmiyorlardı. Sanatlarına, kuvvetlerine; evlerinin, kalelerinin sağlamlığına güveniyor, bunların yıkılmaz, kendilerini azap ve yok olmaktan korur sanıyorlardı.²⁵⁴

Malına, mülküne ve gücüne sonsuz bir güven duyan Hicr halkı, Hz. Salih'i yalanladı.²⁵⁵ Fakat Hz. Salih, davasından vazgeçmedi. Halkı, ondan bir mucize istedi.²⁵⁶ İsteklerini yerine getirmesi durumunda kendisine iman edecekleri sözünü verdiler. Kesin olmayan rivayetlere göre, bu sözü liderleri vasıtasıyla yaptılar. Hz. Salih'ten kayanın içerisinden bir deve çıkarmasını istediler. Allah'ın dilemesiyle istedikleri gibi kayanın içinden deve çıktığında²⁵⁷ Hz. Salih şöyle dedi:

“*Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. İşte şu, Allah'ın devesi size bir mucizedir.*”²⁵⁸ Bu mucize karşısında çok azı iman etti. Rivayete göre bu isteği dile getiren liderleri, sözünde durdu ve iman etti. Onunla birlikte bir grup insan daha iman etmişti. Fakat çoğunluk, Hz. Salih'e bundan sonra açıktan açığa büyük bir düşmanlık yapmaya başladı. Hz. Salih'e tebliği boyunca iman edenlerin sayısının sadece yüz on kişi olduğu söylenmektedir.²⁵⁹

Kendilerinin isteğiyle Allah'ın mucize olarak gönderdiği deve, onlar için tamamıyla büyük bir imtihan vesilesi olmuştur.²⁶⁰ Allah'ın peygamberiyle oynamanın, onu hafife almanın bir bedeli vardır. Gönderilen mucize deve, herkesin içtiği suyu bir günde içip tüketecek bir özellikte yaratılmıştı. Bu sebeple su, deve ile Semûd kavmi arasında gün aşırı nöbete bağlandı: “*Onlara, suyun aralarında paylaştırıldığını haber ver. Her biri kendi içme sırasında gelsin.*”²⁶¹

---

²⁵⁰ Kamer54/25.

²⁵¹ Hûd 11/62.

²⁵² Kamer54/25.

²⁵³ A'râf 7/75-76.

²⁵⁴ Elmalılı, Hak Dini, V, 217.

²⁵⁵ Hicr 15/80; Şuarâ 26/139, 131.

²⁵⁶ Şuarâ 26/154.

²⁵⁷ Neccâr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 94.

²⁵⁸ A'râf 7/73.

²⁵⁹ Neseî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (ö. 710/1310), *Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl*, I-IV, ts. II, 22.

²⁶⁰ Kamer 54/27.

²⁶¹ Kamer 54/28.

Kendi elleriyle başlarına nasıl bir çorap ördüklerini çok geçmeden anladılar, fakat işi çoktan geçmişti. Hz. Salih'in deveye dokunmamalarını, ona bir zarar vermemelerini söylemesine rağmen,²⁶² bu duruma daha fazla tahammül edemeyen bu kavim, sonunda Allah'ın bir mucizesi olan o deveyi ayaklarını keserek öldürdüler.²⁶³ Şems Suresinde bu kavmin yalanlama vasfından, Allah'ın özel olarak koruma altına aldığı kutsal şeye ihanet ve günahlara aşırı derecede dalmaları gibi özelliklerinden bahsedilmekte ve bütün bunlar sebebiyle helak edildikleri anlatılmaktadır: “*Onu yalanladılar, deveyi kestiler. Rableri de günahları yüzünden azabı başlarına geçirip orayı dümdüz etti.*”²⁶⁴

Kur'an-ı Kerim, Semûd kavmini yönlendiren ve yeryüzünde bozgunculuk çıkartan dokuz kişilik bir çete grubundan söz etmekte ve şöyle demektedir: “*O şehirde dokuz kişi vardı ki, yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.*”²⁶⁵ Dokuz kişiden maksat, dokuz insan olabileceği gibi dokuz grup da olabilir.²⁶⁶

Bazı azgın kavimlerdeki gibi, peygamberle kıyasıya mücadele ederken bir de “***Getir bize o tehdit ettiğin azabı***” deme küstahlığında bulunmak, Semûd kavminin de ihmal etmediği bir tavır olmuştur. Hatta onların bu tavrı, benzer tutum izleyen kavim ve bireylerden farklı olarak Kur'an'da iki defa tekrar edilmiştir.²⁶⁷

Gelmesini çok istedikleri azap kesinleşince Salih (as) onlara üç gün süre verdi: “*Salih dedi ki: Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (Sonra helak olacaksınız).*”²⁶⁸ Bu üç günün birinci gününde yüzlerinin sarı renge, ikinci günde kırmızı renge, üçüncü günde ise siyah renge dönüşeceğini söyledi. Aynen dediği gibi oldu.²⁶⁹ Dördüncü gün Salih (as)'ın geleceğini söylediği azabın alametlerini gördüklerinde, Salih (as)'ı öldürmek istediler. Allah, peygamberini onların şerrinden kurtardı.

Devenin kesilmesi olayına iştirak eden kimseler, Hz. Salih'i de ailesiyle birlikte öldürme planları yaptılar.²⁷⁰ Yapacakları işi kendi aralarında şöyle tanımladılar: O şayet doğrulardan ise biz onu öldürmede acele etmiş olacağız. Ama önemli değil. Yalancılardansa böylece onu da devenin akıbetine dahil etmiş oluruz.²⁷¹ Kendi aralarında kurdukları planları,

²⁶² Hûd 11/64.

²⁶³ Hûd 11/65.

²⁶⁴ Şems 91/14.

²⁶⁵ Neml 27/48.

²⁶⁶ Özek, Ali v. dğr., *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli*, Medine, 1992, Neml 27/48. ile ilgili bilgi, s. 380.

²⁶⁷ A'râf 7/70, 77.

²⁶⁸ Hûd 11/65.

²⁶⁹ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Halid (ö. 310/922), *el-Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405, XII, 66.

²⁷⁰ Neccâr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 96.

²⁷¹ Neccâr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 96.

Allah Teala şöyle haber vermektedir: “Allah’a and içerek birbirlerine şöyle dediler: Gece ona ve ailesine baskın yapalım (hepsini öldürelim); sonra da velisine ‘Biz (Salih) ailesinin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz’ diyelim.”²⁷²

“Onlar böyle tuzak kurdular. Biz de kendileri farkında olmadan, onların planlarını altüst ettik.”²⁷³ Planları, Allah tarafından bozulan bu gözü dönmüş azgın kavim, verilen mühletin sona ermesiyle kendilerini saran korkunç bir sesle helak edildi:

“Zulmedenleri de o korkunç ses (صيحة =sayha) yakaladı ve yurtlarında dizüstü çökekaldılar.”²⁷⁴ Bu konuyla ilgili olarak diğer ayetlerde şöyle buyrulmaktadır:

“Bunun üzerine onları o sarsıntı (رجفة =recfe) yakaladı da yurtlarında diz üstü dona kaldılar.”²⁷⁵

“Bu yüzden bakıp dururken onları yıldırım (صاعقة =sâika) çarpıverdi.”²⁷⁶

“Onlar, pek zorlu bir sarsıntı (طاغية = tâğiye) ile helak edildiler.”²⁷⁷

Görüldüğü gibi Semûd kavminin helak şekliyle ilgili Kur’an’da sayha, recfe, sâika ve tâğiye’den oluşan dört farklı kelime kullanılmaktadır. Aslında bunlar arasında bir uyumsuzluk ya da zıtlık yoktur. Bunların her biri bu kavmin helak edilmesinde ayrı ayrı gerçekleşmiş helak şekillerini anlatabileceği gibi, hepsi bir bütün halinde tek bir helak şeklini de anlatıyor olabilir.

Helakın bir boyutunu anlatan bu dört kelimenin hepsi aynı anda gerçekleşerek tek bir helak şeklinin değişik aşamalarını oluşturabilir. Nitekim yıldırım çarpması esnasında büyük bir ses meydana gelir. Yıldırımın çok şiddetli olması durumunda yer sarsıntısının (deprem) oluşması mümkündür.²⁷⁸

Salih (as), kavminin helak edildiği yere gelerek onlara şöyle seslendi: “Ey kavim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim, fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.”²⁷⁹ Hz. Salih’in konuşmasını çok iyi duyan bu kavim, böylece Allah’ın gazabına uğradıktan sonra da peygamber tarafından ayıplanmış, kınanmış ve lanetlenmiş olmaktadır.²⁸⁰

²⁷² Neml 27/49.

²⁷³ Neml 27/50.

²⁷⁴ Hûd 11/67.

²⁷⁵ A’râf 7/78.

²⁷⁶ Zâriyât 51/44.

²⁷⁷ Hâkka 69/5.

²⁷⁸ Neccâr, Kasasul-Enbiyâ, s. 97.

²⁷⁹ A’râf 7/79.

²⁸⁰ İbn Kesîr, Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm, II, 230-231.

Çok güvendikleri mallarının, evlerinin, kalelerinin ve çocuklarının kendilerine hiçbir faydası olmadı.²⁸¹ Hiçbiri onları helak olmaktan koruyamadı. Yaşadıkları yer öyle bir hale dönüştürüldü ki, sanki orada hiç şenlik kurmamışlardı.²⁸² Muhakkak ki bunda Allah'ın kudretini bilen birey ve toplumlar için büyük ibretler bulunmaktadır.²⁸³

Allah, inkârcı Semûd kavmini helak ederken²⁸⁴ söz verdiği gibi inananları helak esnasında emin bir bölgede koruma altına aldı.²⁸⁵ Çünkü O, inananların kurtarıcısı ve yegâne koruyucusudur. Salih (as) ile birlikte helaktan kurtulanların sayısı yaklaşık yüzon kişidir.²⁸⁶ Bunlar yeni bir toplum oluşturdular. Rivayete göre Hz. Salih de Mekke'de vefat etti.²⁸⁷

5-Lût Kavmi

Kur'an'ı, insanın ve insanlığın sosyolojik, psikolojik, siyasi, tarihi vb. açılardan en eski kaynaklarından biri olarak ele aldığımızda Allah'ın gazabına uğramış birey ve kavimlerin her birinin, bir yönüyle diğerinden farklı birey ve toplum modeli oluşturduğunu görürüz. Bu bağlamda Lût kavminin diğer tüm kavimlerden farklı olan özelliğinin, cinsel ahlaksızlığı temsil etmesi olduğu anlaşılmaktadır.

Kur'an'da Lût ismi, onüç surede yirmiyedi kez tekrar edilmiştir.²⁸⁸ İbn İshak'a göre Hz. Lût'un tam adı, **Lût b. Harun b. Âzer**'dir.²⁸⁹ Bazı kaynaklar, babasının adının **Hârân** olduğunu nakletmektedir.²⁹⁰ Hâkim'in (ö. 405/1014) Müstedrek'inde yer alan bir rivayette ise Hz. Lût'un, Hz. İbrahim'in oğlu olduğu söylenmektedir.²⁹¹ Başka bir görüşe göre ise Lût (as), İbrahim (as)'in kız kardeşinin oğlu olup Nemrut tarafından ateşe atıldığında ateşin yakmaması sebebiyle Allah'ın ona verdiği mucize esnasında İbrahim (as)'a ilk iman eden kimse olmuştur.²⁹² Yine Müstedrek'te yer alan bir nakle göre Lût (as), Hz. İbrahim'in eşi Sâre'nin kardeşidir. Bütün bu farklı rivayetlerden çıkan ortak sonuca göre Lût (as)'un, Hz. İbrahim'in ailesinden biri olduğu kesindir.²⁹³

²⁸¹ Hicr 15/84.

²⁸² Hûd 11/14.

²⁸³ Neml 27/52.

²⁸⁴ Hûd 11/68; Neml 27/51.

²⁸⁵ Neml 27/53.

²⁸⁶ Neseî, *Medâriku't-Tenzîl*, II, 22.

²⁸⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1066.

²⁸⁸ Abdülbaki, *el-Mu'cemu'l-Mufehres*, "Lût" md.

²⁸⁹ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1065.

²⁹⁰ Neccâr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 143.

²⁹¹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (ö. 405/1014), *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, I-IV, (tah. Mustafa Abdülkadir Atâ), Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988, II, s.611.

²⁹² Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. el-Ensârî (ö. 671/1272), *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985, XIII, 339.

²⁹³ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, II, 611.

Bazı peygamberler erkek, bazıları kız, bazıları ise hem kız hem de erkek evlat nime-tine kavuşturulmuştur. Hz. Muhammed'e hem kız hem de erkek evlat verilmiş, Hz. İbra-him'in sadece oğlu olmuş, Hz. Lût'a ise Hz. Şuayb gibi sadece kız evlat verilmiştir.²⁹⁴ Allah, Hz. Lût'u, soyundan başka bir peygamber göndererek taltif etmiştir. Bu peygamber de kı-zından doğma Hz. Eyyûb'dur.²⁹⁵

Lût (as), önceleri Hz. İbrahim'e inanan²⁹⁶ daha sonra da kendisine peygamberlik ve-rilen, Hz. İbrahim'in çağdaşı²⁹⁷ ve peygamberler içerisinde de Allah tarafından ayrı bir fazi-let, hikmet, hükümlerlik ve ilme kavuşturulmuş²⁹⁸ bir peygamberdi.

Önceleri Hz. İbrahim ile birlikte iken, daha sonra Allah tarafından başka bir bölgeye peygamber olarak gönderilmesi sebebiyle Hz. İbrahim'le yolları ayrılmıştı. Lût (as)'a ayrı bir kitap verilmemiş, Hz. İbrahim'in şeriatını tebliğ etmekle görevlendirilmişti.

Kur'an, Hz. Lût'un "**Mü'tefikât**"a peygamber olarak gönderildiğini haber vermekle yetinmiş, buranın neresi olduğu konusunda net bir bilgi vermemiştir. Mü'tefikât ise, altı üs-tüne gelmiş ve ters yüz olmuş anlamına gelen bir kelimedir.²⁹⁹ Çoğul olarak Kur'an'da üç ayette³⁰⁰ geçmekte ve bununla Lût kavmi³⁰¹ veya onların yaşadığı bölge kastedilmektedir.³⁰²

İslami kaynaklar, Hz. Lût'un gönderildiği bölgenin tam olarak **Sedûm (Sodom)** diye bilinen yer olduğunu söylemektedir.³⁰³ Ancak bu bilginin Tevrat kaynaklı olduğu anlaşıl-maktadır.³⁰⁴ Çünkü Tevrat, Hz. Lût'un yaşadığı bölge olarak burayı tarif etmektedir.³⁰⁵ Tev-rat'taki bu bilginin doğru olma ihtimali yüksektir. Nitekim Kur'an, Mekkelilere, Şam'a yol-culuk ettikleri esnada Lût kavminin kalıntılarına uğradıklarını hatırlatmaktadır.³⁰⁶ Mek-ke'den Şam'a giden kervan yolu, yaklaşık olarak bu bölgeden geçtiğinden, Tevrat'ın bu ko-nuda verdiği bilginin tahrife uğramamış olma ihtimali daha ağır basmaktadır.

Diğer yönden Tevrat, Allah'ın peygamberi olan Hz. Lût'a herhangi bir insana bile yapılamayacak derecede ağır bir iftirada bulunarak bununla birçok bölümünün Yahudiler ta-rafından tahrif edilmiş olduğunu bizzat kendisi ortaya koymuş olmaktadır. Çünkü Allah,

²⁹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 232.

²⁹⁵ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1068.

²⁹⁶ Ankebût 29/26.

²⁹⁷ Hûd 11/69-72; Ankebût 29/26.

²⁹⁸ En'âm 6/86-89; Enbiyâ 21/74.

²⁹⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 429.

³⁰⁰ Tevbe 9/70; Necm 53/53; Hâkka 69/9.

³⁰¹ Hâkim en-Nîsâbü'rî, *el-Müstedrek ala's-Sahîhayn*, II, 611.

³⁰² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 289.

³⁰³ Neccâr, *Kasasul-Enbiyâ*, s. 143. Çoğunlukla Sodom olarak yazılan kelime, bazı kaynaklarda Sedom, Sodum ve Sidrem şeklinde de yazılabilmektedir.

³⁰⁴ Mevdudî, Ebu'l-A'lâ (ö. 1979), *Tefhimu'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri*, I-VII, (trc. Muhammed Han Kayanî v. dğr.), İnsan Yayınları, 1997, II, s. 59.

³⁰⁵ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 18/20, 22, 19/1, 4, 23.

³⁰⁶ Saffât 37/137-138.

peygamberlerini ilahi koruma altına almıştır. Onların yüz kızartıcı herhangi bir şey yapmasına müsaade etmeyeceği gibi, onları zor duruma düşürecek hallerden de korumuştur. Tevrat'ın iddiasına göre Hz. Lût, kızlarıyla cinsel ilişkiye girmiştir. Güya kızları babalarına içki içirerek sarhoş olmasını sağlamışlar ve onunla birlikte olmuşlardır. Bu birliktelikten de Moabıların atası Moab ve Ammon oğullarının atası Ben-Amin dünyaya gelmiştir.³⁰⁷

Lût kavmi, Allah'ın büyük nimetler verdiği bir toplumdur.³⁰⁸ Yaşadıkları bölgenin Arabistan'la Şam arasındaki ticaret kervanlarının uğrak yeri olması sebebiyle, ticaretle uğraşan, zengin ve müreffeh kimseler olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an'ın nazil olduğu dönemde Mekkelilerin kervanları buradan geçerek Şam'a ulaşmaktaydı. Çok ilkel şartların geçerli olduğu o dönemlerde ticaret kervanlarının güzergâhının kolay kolay değişmesi mümkün olmadığından yaşadıkları dönemde de bu bölgenin kervanların uğrak yeri olduğu anlaşılmaktadır.

Putperest oldukları tahmin edilen bu kavme gönderilen Allah'ın elçisi Hz. Lût, onları, Allah'a ibadet etmeye ve O'na karşı gelmemeye davet etti.³⁰⁹ Fakat onlar, bunu şiddetli bir şekilde reddettiler. Onu, bu davadan vazgeçmesi için uyardılar.

Lût kavmi, ahlaki çöküntü içerisine girmiş bir toplumun en bariz örneklerinden biri olarak Kur'an'da yer almıştır. Çünkü onlar, yol kesen,³¹⁰ bölgelerinden geçen güçsüz yabancılara saldıran, misafir kabul etmeme kararı alan ve Hz. Lût'a bile misafir ağırlama yasağı koyan,³¹¹ ayrıca yollarda oturup insanları rahatsız eden³¹² serserilerden oluşmaktaydı.

Bütün bu çirkin özelliklerinin yanı sıra amansız bir hastalığa yakalanmışlardı. Erkekleri lûtî (eşcinsel, homoseksüel), kadınları ise lezbiyendi.³¹³

Onların bu çirkin fiillerini haber veren ayetler, birkaç surede benzer ifadelerle tekrar edilmiştir: “Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz? Siz, kadınları bırakıp şehvetle erkeklere gidiyorsunuz ha! Doğrusu siz israfçı (aşırı) bir kavimsiniz.”³¹⁴

³⁰⁷ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, 19/30-38.

³⁰⁸ Mevdudi, *Tefhim*, II, 59.

³⁰⁹ Şuarâ 26/161-163.

³¹⁰ Ankebût 29/29.

³¹¹ Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisâbüfî (ö. 427/1035), *Kıyasu'l-Enbiyâ (Arâisu'l-Mecâlis)*, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, ts., s. 91.

³¹² Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 90.

³¹³ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 93.

³¹⁴ A'râf 7/80; Neml 27/55; Ankebût 29/28-29.

Lût kavmi, bu şekilde cinsel sapıklıkta ilk olma vasfına sahip bir toplum oldu. Bu işi kendi aralarında yaptıkları yetmiyormuş gibi bir de, yol keserek zorla yakaladıkları insanlar üzerinde bu emellerini gerçekleştiriyorlardı.³¹⁵

Allah'ın elçisi Lût (as), bıkmadan onları hakka dönmeye, bu kötülüklerden vazgeçmeye çağırdı. Onlarsa onu yalanlayıp inkâr ettiler.³¹⁶ Davasından vazgeçmemesi durumunda kendisini şehirden süreceklere tehdidinde bulundular.³¹⁷ Ayrıca kendilerini tehdit ettiği azabı bir an önce getirmesini isteyip durdular.³¹⁸

Bir gün Hz. Lût'a gelen misafirlere tecavüz etmek istediler. Erkek görünümünde meleklerden oluşan bu misafirler, aslında onları helak edecek olan kimselerdi. Fakat onlar, bundan habersiz Hz. Lût'a, misafirleri dışarı çıkarması için bağırıp duruyorlardı. Hatta kapıyı kırıp misafirleri dışarı çıkarmaya karar vermişlerdi. Çaresiz kalan Hz. Lût, ellerini kaldırarak Allah'a şöyle yalvardı:

*“(Lût) şöyle dedi: Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım et ey Rabbim!”*³¹⁹

Çok büyük bir üzüntü ve çaresizlik içinde olduğu bu anda melekler onu teselli ettiler ve kendilerinin Allah'ın elçileri olduklarını söylediler: *“Dediler ki: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vadolunan (helak) zamanı, sabah vaktidir. Sabah vakti yakın değil mi?”*³²⁰ Meleklerin bu sözleri üzerine Hz. Lût, sevinç ve üzüntüyü bir arada yaşamıştı. Misafirlerine kavminin kötülük yapamayacağı haberi onu mutlu etmişti. Karısının kâfirlerle işbirliği yaptığı için helak edileceği haberi de onu üzmüştü.

Hz. Lût'un misafirlerine kötülük etmek isteyen bu kalabalık, *“gözlerini siliverdik”*³²¹ ayetinde belirtildiği gibi *“tams”* cezasına çarptırılmış ve gözleri kör edilmiştir. Evdeki misafirlerden biri olan Cebrail'in kanat vuruşuyla hepsinin gözlerinin feri gitmiş, önlerini göremez hale dönüşmüşlerdi. Oradan sağa sola kaçışırken şöyle bağırıyorlardı: *“İmdat! İmdat! Lût'un evinde yeryüzündeki en büyük sihirbazlar var!”*³²²

Sonra sabaha doğru Sedûm'u kalıntıları dâhil, bir daha kimsenin göremeyeceği bir şekilde yeryüzünden silip süpürecek helak anı gelip çattı: *“(Melekler:) Biz dediler, suçlu bir*

³¹⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, XIII, 341.

³¹⁶ Şuarâ 26/160; Kamer 54/33, 36.

³¹⁷ Şuarâ 26/167.

³¹⁸ Ankebût 29/29.

³¹⁹ Ankebût 29/30.

³²⁰ Hûd 11/81.

³²¹ Kamer 54/37.

³²² Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 92.

kavme gönderildik. Üzerlerine çamurdan taş yağdırmaya geldik. (Bu taşlar) aşırı gidenler için Rabbinin katında işaretlenmiş (taşlardır). ”³²³

“Azap emrimiz gelince oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine (çamurdan) pişirilip (azap için hazırlanmış) ve istif edilmiş taşlar yağdırdık. ”³²⁴

“Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık. ”³²⁵

Böylece Lût kavmi, korkunç bir sesle perişan edilmiş, sonra evleri, barkları, toprakları kendileriyle birlikte havaya savrulup tekrar yere çakılarak altüst edilmiş, bu arada üzerlerine gökten pişmiş alevli taşlar yağdırılarak daha önce görülmemiş bir şekilde helak edilmiştir. Bir değerlendirmeye göre, yüksek binalarda yaşayan Lût kavmini yakalayan deprem, bu koca binaları temellerinden sökerek göğe doğru savurmuş, sonra ters çevirerek yere çalmıştır.³²⁶ İbn Kesîr, hararetli bir şekilde yanan fırının ağzından etrafa saçılan ateşler gibi, Lût kavminin yaşadığı bölgedeki vadinin, bu insanlar üzerine ateşten katran ve yanıcı yağ saçtığını söylemektedir.³²⁷ *“İşte bunda ibret alanlar için işaretler vardır. ”³²⁸*

Lût kavmi içerisinde bulunan müminler, diğer inkârcı kimselerle birlikte yaşadıkları bölgeden, helakın gelmesinden kısa bir süre önce Allah’ın emri ile sabaha karşı çıkartılmış,³²⁹ geriye kalan herkes Allah’ın gazabına uğramıştı. Lût kavminin helakında inananlar, diğer inkârcılarla birlikte yaşadıkları bölgeden çıkarılırken, Âd kavminde böyle bir durum söz konusu olmamış, gelen azap rüzgarı, kafirleri devirirken, müminlere hiçbir zararda bulunmamıştı.³³⁰ Lût kavmi içerisinde helaktan kurtulanların sayısının on üç olduğu söylenmektedir.

Hz. Lût’un karısı bütün bunlardan hariç tutulmuştu. Çünkü o peygamberle değil de, kâfirlerle birlikte hareket etmekteydi. Kendi evine gelen misafirleri, ahlaksız kavminin ileri gelenlerine haber vermişti. Bu ihanetinin bedelini diğerleriyle birlikte Allah’ın gazabına uğrayarak ödedi.³³¹

Helak edilen Lût kavmi, günümüzde Ürdün’ün doğu yakası denilen ve Irak ile Filistin arasında yer alan topraklarda yaşamışlardı. Burası Ölü Deniz olarak bilinen yere yakın yerleşim birimlerinden oluşmaktadır. Talmud, Lût kavminin Sodom’un dışında dört büyük

³²³ Zâriyât 51/32-34.

³²⁴ Hûd 11/82.

³²⁵ Hicr 15/73-74.

³²⁶ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXIX, 22.

³²⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, IV, 260.

³²⁸ Hicr 15/75.

³²⁹ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXIX, 53; Kamer 54/34.

³³⁰ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXIX, 53.

³³¹ Hûd 11/81.

şehirlerinin daha olduğunu ve bu şehirler arasındaki arazilerin kilometrelerce devam eden büyük bir bahçeyi andırdığını ve seyredenleri büyülediğini anlatır. Fakat zamanımızda şehirlerin yerleri tam olarak belli değildir. Çünkü bu alanların tümü, Lût Gölü ya da diğer bir adıyla Ölü Deniz altında kalmıştır.³³² Ölü Deniz ise, deniz seviyesinden yaklaşık 400 metre daha aşağıda, dünyanın en alçak noktası durumundadır.

“Acı azaptan korkanlar için orada bir işaret bıraktık”³³³ ayetiyle ilgili olarak Lût kavminin helakından sonra helakın gerçekleştiği yerleşim birimlerinin yakınında bu olayı hatırlatacak istiflenmiş bazı taşlar ya da leş gibi kokan bir suyun, alamet (işaret) olarak bırakıldığı söylenmiştir.³³⁴ Nitekim Mekkeli müşrikler, Lût kavminin başına gelen bu olayın işaretlerini Şam’a yolculuk yaptıkları esnada yolları üzerinde olduğu için gördükleri halde bundan ibret almadıkları için Kur’an’da kınanmışlardır.³³⁵

6-Şuayb Kavmi (Medyen Halkı ve Eykeliler)

Peygamberlerin en hatibi (*Hatîbu’l-Enbiyâ*) unvanına sahip Şuayb (as)’ın ismi, Kur’an’da altı surede *onbir* kez tekrar edilmiştir.³³⁶ Şuayb ismi, Kur’an’da isimleri yer alan peygamberler arasında, aslı Arapça olan dört peygamber isminden biridir.

Şuayb (as), iki ayrı topluma gönderilen bir peygamberdir. Bu toplumların birincisi **Medyen**, ikincisi de **Ashâbu’l-Eyke** (Eykeliler)’dir.³³⁷ Bir kısım âlime göre, bu ikisi tek toplumdur.³³⁸ Ancak bunların ayrı toplumlar olduğunu gösteren başka deliller vardır. İbn Kesîr ve Suyûtî gibi âlimlerin naklettiğine göre, “Allah, Şuayb dışında hiçbir peygamberi iki defa göndermemiştir. Birinde onu Medyen’e göndermiş, fakat Allah onları sayha ile helak etmiştir. Diğerinde ise Allah onu, Ashâbu’l-Eyke’ye göndermiş, gölge gününde Allah onları bir azapla helak etmiştir.”³³⁹ Şuayb (as)’ın üç ayrı topluma peygamber olarak gönderildiği ve bu üçüncü toplumun **Ashâbu’r-Ress** olduğu da rivayetler arasında yer almaktadır.³⁴⁰

Medyen, Akabe şehrinin güneyinde ve bugünkü Suudi Arabistan sınırları içinde kalan bir şehirdir.³⁴¹ Ancak Medyen toprakları, geniş bir alanı içine almaktadır. Bu topraklar,

³³² Mevdudi, *Tefhim*, II, 59.

³³³ Zâriyât, 51/37.

³³⁴ Ebu’s-Suûd Efendi, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî (ö. 982/1574), *İrşâdu’l-Akli’s-Selîm ilâ Mezâye’l-Kur’âni’l-Kerîm*, I-IX, Dâru İhyâi’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut, ts., VIII, s. 141.

³³⁵ Sâffât 37/137-138.

³³⁶ Abdülbaki, *el-Mu’cemu’l-Mufehres*, “Şuayb” md.

³³⁷ Sa’lebî, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, s.146.

³³⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1067.

³³⁹ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 346; Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1067.

³⁴⁰ İbn Kesîr, *Tefsiru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 346; Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1067.

³⁴¹ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I-II, (trc. Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1991, I, 548.

Hicaz'ın kuzeybatısından Kızıldeniz'in doğu sahiline, güney Filistin'e, Akabe Körfezine ve Sina Yarımadasının bir bölümüne kadar uzanan bölgelerde yer alır. Medâyin'de yaşayanların merkezleri, Kızıldeniz'in sahilini takip eden Yemen-Mekke ve oradan Suriye ticaret yolu güzergâhı ile Irak'tan Mısır'a giden yolun kesiştikleri mevkiilerde yer alır. Bu sebepten dolayı Medyenliler, Araplar arasında çok iyi bilinen bir kavimdir. Helak olmalarından sonra bile Suriye ve Mısır'a giden ticaret kervanlarının yolları, onların arkeolojik kalıntıları arasından geçtiği için Araplar tarafından her zaman hatırlanmışlardır.³⁴²

Medyen aynı zamanda, Hz. İbrahim'in oğlunun da adıdır. Lût (as)'un kızıyla evlenmiş ve çocukları olmuştur. Allah da onun nesline bereket vermiş, bu sayede sayıları çoğalmıştır.³⁴³ Bu bilgiye göre, Medyen kabilesi, onun bu torunlarından türemiştir. Bu bölgeye de Medyen denilmiştir.

Allah, "*Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı*"³⁴⁴ gönderdi. Onlara: "*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, ahiret gününe umut bağlayın, yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın, dedi.*"³⁴⁵ Bu ifadeler, Şuayb (as)'ın gönderildiği Medyen halkının bazı özellikleri hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlamaktadır. Buna göre onlar Allah'a kulluk etmemekte, buna mukabil başka ilahlar edinmiş durumdadırlar. Bir defasında Hz. Şuayb'ı, atalarının tapmakta oldukları şeyler konusunda uyarmış olmaları,³⁴⁶ onların putperest bir toplum olduklarını açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca onlar ahirete, öldükten sonra yeniden dirilip bu dünyada yaptıklarından hesaba çekileceklerine inanmamakta, bu sebeple de yaptıkları her tür zulüm ve haksızlığın yanlarına kâr kalacağını düşünmekteydiler.

Ayrıca onlar, çok önemli bir stratejik merkezde yaşamaları nedeniyle, kendilerine Allah'ın bahsettiği maddi zenginliği, insanlığın faydasına kullanma yerine, onlara zulümde kullanıyorlardı. Şuayb (as), onlara şöyle nasihat ediyordu:

"*Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir; artık ölçüyü, tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın.*"³⁴⁷
"*Eğer mümin iseniz Allah'ın (helalinden) bıraktığı (kar) sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerine bir bekçi değilim.*"³⁴⁸

Peygamberin uyarıları hoşlarına gitmeyen Medyenliler, Hz. Şuayb'ı, kendilerine nasihat etmeyi bırakması için önce yumuşak bir şekilde ikaz ettiler. Sonra bu ikaz, canını tehdit

³⁴² Mevdudi, *Tefhim*, II, 63-64.

³⁴³ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, II, 128.

³⁴⁴ A'râf 7/85; Hûd 11/84; Ankebût 29/36.

³⁴⁵ Ankebût 29/36.

³⁴⁶ "Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın Taptıklarını (putları) yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi, sana namazın mı emrediyor?" (Hûd 11/87)

³⁴⁷ A'râf 7/85.

³⁴⁸ A'râf 7/86.

etme noktasına kadar vardı. Bu sahtekâr toplum önce peygamberin diniyle, namazıyla dalga geçti. O, çokça namaz kılan biriydi.³⁴⁹ Kıldığı namazı dillerine doladılar:

“*Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terk etmemizi, sana namazın mı emrediyor?*”³⁵⁰ Sonra onların alayları tehdit safhasına vardı:

“*Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları, memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz.*”³⁵¹ “*Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taşıyarak öldürürüz.*”³⁵² Hz. Şuayb’ın, bu inkârcılara cevabı şöyle olmuştur:

“*Allah, bizi sizin dininizden kurtardıktan sonra eğer tekrar ona dönersek, Allah’ın üzerine yalan atmış oluruz. Rabbimiz Allah dilemedikten sonra o (sizin dediğiniz di)ne dönmemiz, bizim için olur şey değildir. Rabbimiz bilgice her şeyi kuşatmıştır. Biz Allah’a dayanmışız.*”³⁵³

Başkalarının haklarına yönelik gaspları, vurgunculukları, haksızlıkları fazlalaşınca; yeryüzünde yaptıkları bozgunculuk had safhaya varıp putperestlikte işi daha da ileri götürünce ve peygamberleriyle olan mücadelelerini dayanılmaz bir hale vardırıncaya bu kavmin helak edilmesi hak oldu. Şuayb (as), önce onlara şunları söyledi:

“*Ey kavmim! Elinizden geleni yapın, ben de yapacağım. Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz. Bekleyin. Ben de sizinle beraber beklemekteyim.*”³⁵⁴ Daha sonra da helak edilmeleri için açıktan açığa beddua etti ve “*Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında sen hak ile hüküm ver*”³⁵⁵ dedi. Böylece o, kavmin batıl yolda olduğunu gösteren bir azabın gönderilmesini istemişti.³⁵⁶

“*(Azap) emrimiz gelince, Şuayb’ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü (sayha) yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar. Sanki orada hiç barınmamışlardı*”³⁵⁷

“*Derken kendilerini bir sarsıntı (recfe) yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.*”³⁵⁸

---

³⁴⁹ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1067.

³⁵⁰ Hûd 11/87.

³⁵¹ A’râf 7/88.

³⁵² Hûd 11/91.

³⁵³ A’râf 7/89.

³⁵⁴ Hûd 11/93.

³⁵⁵ A’râf 7/89.

³⁵⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 130.

³⁵⁷ Hûd 11/94-95.

³⁵⁸ Ankebût 29/37.

Ayetlerde, Medyenlilerin sayha ve recfe ile, yani korkunç bir ses ve bunu takip eden şiddetli bir sarsıntıyla helak edildikleri bildirilmektedir. Bu sarsıntı da deprem şeklinde gerçekleşmiştir.³⁵⁹

Hız. Şuayb'ın, Medyen halkının Allah'ın gazabına uğramasından sonra gönderildiği toplum, Ashâbu'l-Eyke'dir.³⁶⁰ Eyke'nin, Şağb'dan Bedâ'ya kadarki Medyen topraklarına, ya da sahilden Medyen'e kadar olan kısma verilen isim olduğu hakkında İbn Abbas'tan nakil bulunmaktadır.³⁶¹ Eykelilerin, Tebuklular veya Medyenliler olduğu da söylenmiştir.³⁶² Eyke, ağaçlık, sık ormanlık anlamına gelen bir kelimedir.³⁶³ Bu kavmin yaşadığı bölge, ormanlık olduğu için onlara Eyke halkı denilmiştir.³⁶⁴ Onların "Eyke" adında bir ağaca taptıkları da söylenmektedir.³⁶⁵

*"Eyke halkı da peygamberlerini yalanladı. Şuayb, onlara şöyle demişti: (Allah'a karşı gelmekten) sakınmaz mısınız? Bilin ki, ben size gönderilmiş güvenilir bir peygamberim. Artık Allah'a karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin. Buna karşı sizden hiçbir ücret istemiyorum."*³⁶⁶

Peygamberin davetini kabul etmeyen "Eyke halkı da gerçekten zalim idi."³⁶⁷ Şuayb (as), ticaretle meşgul olan bu topluma da, Medyenlilere yaptığı gibi ticaret ahlakına uymaları, ölçü ve tartıda dürüst davranmaları, bozgunculuk yaparak düzeni bozmamaları uyarısında bulundu: *"Ölçüyü tastamam yapın, (insanların hakkını) eksik verenlerden olmayın. Doğru terazi ile tartın. İnsanların hakkı olan şeyi kısmayın. Yeryüzünde bozgunculuk yaparak karışıklık çıkarmayın."*³⁶⁸

Allah'ın elçisinin bu istekleri hoşlarına gitmeyince önce onu yalancılıkla itham ettiler.³⁶⁹ Kendileri gibi bir insana peygamberlik verilmesine tahammül edemediler. Peygamber olduğunu ispat etmesi için üzerlerine gökten parçalar halinde azap yağdırmasını istediler.³⁷⁰ Bu isteklerine olumlu cevap verildi. Azap geldiğinde Hız. Şuayb'ın hak peygamber olduğunu anladılar ama iş işten geçmişti.

³⁵⁹ Neccâr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 191.

³⁶⁰ Neccâr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, 191.

³⁶¹ Bekrî, Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülaziz el-Endelûsî (ö. 487/1094), *Câhiliye Arapları*, (trc. Levent Öztürk), İz Yayıncılık, İstanbul, 1998, s. 123.

³⁶² Bekrî, *Câhiliye Arapları*, s. 123.

³⁶³ Isfahânî, *el-Müfredât*, s.37.

³⁶⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, V, 217.

³⁶⁵ İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 157.

³⁶⁶ Şuarâ 26/176-180.

³⁶⁷ Hicr 15/78.

³⁶⁸ Şuarâ 26/181-183.

³⁶⁹ Şuarâ 26/186.

³⁷⁰ Şuarâ 26/187.

“Şuayb: Rabbim yaptıklarınızı en iyi bilendir, dedi. Velhasıl onu yalancı saydılar da kendilerini gölge gününün azabı yakalayiverdi.”³⁷¹

Helakları, “**Gölge Günü**” diye meşhur olan bir günde gerçekleşti. Yedi gün boyunca içtikleri suları bile kaynatan şiddetli bir sığağa maruz kaldılar. Sonra gökyüzünde bir bulut belirdi. Gölgelemek için hepsi bu bulutun altında toplandı. Sonra güneş öyle bir alevlendi ki, üzerlerine ateş parçaları yağdırmaya başladı. Hepsi bu ateşle yanıp kül oldu.³⁷² “Gerçekten o, muazzam bir günün azabı idi.”³⁷³ ayetinin de işaret ettiği gibi çok büyük bir azapla karşılaşmışlardı. Bir rivayete göre ayrıca şiddetli bir depremle sarsılmışlardı.³⁷⁴ Külleri bile yerin dibine batırılmıştı. Yurtları, sanki onlar orada hiç yaşamamış gibi bir hale dönüştürüldü.³⁷⁵ “Doğrusu bunda büyük bir ders vardır; ama çokları iman etmezler.”³⁷⁶

Hız. Şuayb’ın, Hız. Musa ile karşılaştığı ve kızlarından birini Hız. Musa ile evlendirdiği, Kur’an’da yer alan bilgiler arasındadır. Şuayb (as), sadece kız evladıyla rızıklandırılmış bir peygamberdi.³⁷⁷ Hız. Musa, Mısır’dan kaçıp Medyen’e geldiğinde, bir pınar başında dinlenirken haksızlığa uğratılan kızlarına yardım etmiş, bu vesileyle babaları Şuayb (as) da onu evine davet etmişti. Bu şekilde başlayan ilişki, sekiz yıl boyunca Hız. Şuayb’ın terbiyesinde kalmasını sağlamış, sonunda da kızlarından biriyle evlenmişti.³⁷⁸

B-ORTA NESİLLER (KURÛN-U VUSTÂ)

Orta nesiller içerisinde Tevrat’ın Hız. Musa’ya indirilmesinden sonraki dönemde dünya üzerinde yaşamış ve yaşayacak olan tüm insanlık girmektedir. Bir değerlendirmeye göre ise orta nesiller dönemi, Hız. Muhammed (sav) ile başlayan “*Kurûn-u Uhrâ (Son Nesiller)*”³⁷⁹ dönemine kadarki süreci içine almaktadır. Nitekim Tevrat’ın indirilmesiyle birlikte, Hız. Âdem’den itibaren gelmekte olan vahyin gazapla ilgili kısmında bir değişimin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü önceden Allah’ın inkârcı toplumları toplu olarak helak söz konusu iken, Tevrat’ın indirilmesinden sonra inkârcı bir kavmin topluca helak olması kaldırılmış, bunun yerine daha dar çerçevede birey ya da grupları içine alan ilahi helak şekli uygulanmaya başlanmıştır.³⁸⁰ Bu süreçte helakın uygulanmasındaki en önemli değişiklik Al-

³⁷¹ Şuarâ 26/188-189.

³⁷² Neccâr, *Kasasul-Enbiyâ*, 191.

³⁷³ Şuarâ 26/189.

³⁷⁴ Sa’lebî, *Kıyasul-Enbiyâ*, s. 146.

³⁷⁵ A’râf 7/92; Hûd 11/95.

³⁷⁶ Şuarâ 26/190.

³⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 232.

³⁷⁸ Kasas 28/22-28.

³⁷⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 190.

³⁸⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 391.

lah'ın cezalandırmasının yanı sıra, bundan böyle inkârcı müşriklerin cezasının inananlar tarafından da verilmeye başlanması şeklindeki yeni ilahi uygulama olmuştur. Buna göre Allah, müminlere cihat etmelerini farz kılmış ve kâfirlerle savaşmalarını emretmiştir.³⁸¹

Orta nesiller içerisinde, Kur'an'da helak edildikleri anlatılan şu toplumlardan bahsedilecektir:

- 1-Ashâbu'l-Karye
- 2-Sebe' Kavmi (Seylü'l-Arim)
- 3-Ashâbu'l-Cenneh (Bahçe Sahipleri)
- 4-Ashâbu's-Sebt
- 5-Ashâbu'l-Uhdûd
- 6-Tübba' Kavmi
- 7-Ashâbu'l-Fîl

1-Ashâbu'l-Karye

Kur'an'da geçen kıssaların bazılarında şahıs, zaman ve mekân unsurlarının, bazen hepsine, bazen de bir kısmına yer verilmiştir. Ancak Ashâbu'l-Karye kıssasında bunların hiçbirine yer verilmemiştir. Buna rağmen ayetlerin üslûbu, bunu dinleyenlerin bir kısmının kıssayı bildiğini göstermektedir.³⁸²

Karye halkı kıssasında, “Hz. Muhammed'i ve müminleri teselli için bir kente gönderilen üç elçinin davet öyküsü anlatılmaktadır.”³⁸³

“*Karye*”, bir medeniyet merkezi olan şehir, hatta şehirlerin oluşturduğu memleket halkı, kavim veya hükümdarlar manasına “şehir halkı” anlamına gelmektedir.³⁸⁴ Yasin Suresinde kendilerinden bahsedilen bu şehir halkıyla ilgili Kur'an'daki bilgiler şöyledir:

“Onlara, şu şehir halkını misal getir: Hani onlara elçiler gelmişti. İşte o zaman biz, onlara iki elçi göndermiştik. Onları yalanladılar. Bunun üzerine üçüncü bir elçi gönderdik. Onlar: ‘Biz gönderilmiş Allah elçileriyiz.’ dediler. Elçilere dediler ki: Siz de ancak bizim gibi birer insansınız. Rahman herhangi bir şey indirmedir. Siz ancak yalan söylüyorsunuz. (Elçiler) dediler ki: Rabbimiz biliyor, biz gerçekten size gönderilmiş elçileriz.’ Bizim vazifemiz, açık bir şekilde Allah'ın buyruklarını size tebliğ etmekten başka bir şey değildir.’ dediler. (Bunun üzerine onlar:) Doğrusu siz bize uğursuz geldiniz, andolsun sizi taşlarız. Ve bizden

³⁸¹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 391.

³⁸² Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988–1991, VII, s. 343.

³⁸³ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 341.

³⁸⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 126.

mutlaka fena bir kötülük dokunur, dediler... Derken şehrin öbür ucundan bir adam daha koşarak geldi. 'Ey kavim! dedi, bu elçilere uyunuz!...' (Onları helak eden) korkunç sestem başka bir şey değildi. Birdenbire söniüverdiler."³⁸⁵

Kur'an'da Ashâbu'l-Karye ile ilgili tarihi hiçbir bilginin ve hadislerde de konuyla ilgili hiçbir açıklamanın yer almamış olması,³⁸⁶ müfessirlerin konu hakkında pek çok yorumda bulunmasına neden olmuştur.³⁸⁷ Bu rivayetlere göre konuyu şu şekilde özetleyebiliriz:

Karye halkı, putlara tapıyordu. İsa (as), onları dine davet etmeleri ve Allah'a şirk koşmamaları için uyarıda bulunmak üzere, üç mümin kimseyi onlara gönderdi. Onlarsa bu gelen kimseleri hapsedip işkence yaptılar ve onları bu işten vazgeçmezlerse öldürmekle tehdit ettiler. Yardım etmek ve onları bu durumdan kurtarmak için şehrin başka bir yerinden başka bir mümin de onlara katıldı. Diğerlerinin karşılaştığı kötü muamelenin aynısıyla o da karşılaştı. Sonunda onu öldürüp astılar.³⁸⁸ Buna göre onlara gönderilenler İsa'nın havarileridir. Bu kavim ise Romalılardır.³⁸⁹ Müfessirlerin çoğunluğuna göre, olayın meydana geldiği şehir Antakya'dır.³⁹⁰

Ancak bu şehrin Antakya olması uzak bir ihtimaldir. Çünkü Antakya halkı, Hz. İsa'ya inanmış bir toplumdur.³⁹¹ Ayrıca, tarihi hiçbir belgede Antakya'ya azap geldiğine dair bir kanıt yoktur.³⁹²

Ashâbu'l-Karye'nin helakı, korkunç bir sesle (sayha) ile olmuştur. Sesin etkisiyle hepsi helak olmuş, onlardan geriye sadece yaşadıkları yerler kalmıştır.³⁹³ "*Sadece korkunç bir gürültü oldu. Hemen söniüverdiler*"³⁹⁴ ayetini Elmalılı, Hristiyanlık daveti karşısında müşrik Roma devletinin ortadan kaldırılması olarak da yorumlamanın mümkün olduğunu söylemiştir.³⁹⁵

Kur'an'da bu kıssanın anlatılmasından gaye, müşriklerin Hz. Muhammed'e karşı tutumlarını tasvirdir. Onların yanlış tutumları, tarihte geçmiş bir örnekle kendilerine gösterilmektedir. O elçiler nasıl kavimlerinden muhalefet görmüş iseler, Hz. Muhammed de kavminden öyle muhalefet görmektedir. Onlar, nasıl peygamberlere yalancı, uğursuz demişlerse, Hz. Muhammed'in kavmi de kendisine aynı şeyleri söylemektedir. Nasıl o kavmin için-

³⁸⁵ Yâ-Sîn 36/13-29.

³⁸⁶ Mevdudi, *Tefhim*, IV, 573.

³⁸⁷ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, XV, 407.

³⁸⁸ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, XV, 407.

³⁸⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 406.

³⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 7.

³⁹¹ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 342.

³⁹² Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 342.

³⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 12.

³⁹⁴ Yâ-Sîn 36/29.

³⁹⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 409.

den yiğit, akıllı, salih bir adam çıkıp ona inanmış, onları savunmuş ise, Hz. Muhammed'in kavminden de Ebubekir gibi akıllı insanlar çıkıp ona inanmış ve onu savunmuşlardır.

O kavim nasıl inanan insanları öldürmüş ise, Hz. Muhammed'in kavmi de Yasir ve eşi Sümeyye gibi zayıf, kimsesiz müminleri şehit etmiştir.

Görüldüğü gibi kıssa ile Hz. Muhammed'in kavmi içindeki durumu arasında çok yakın ilişki ve benzerlik vardır. Kur'an, eski bir kavmin öyküsünden çok, Kureyş'in Peygambere karşı davranışlarını bu öyküde temsil etmektedir. Bu öykü de aslında öteki kıssalar gibi eski olmaktan çok, Hz. Muhammed'in kendi mücadele hayatını yansıtmaktadır.

Hz. Peygamber'i savunanlar, sonunda Allah'ın af ve mağfiretine nail olup cennete girecek, orada izzet ve ikram görecekler, ona karşı gelenler de, İsa'nın elçilerine karşı gelenler gibi helak olup gidecekler, öfkeden ateş kesilen bu kavim de söndürülecektir. Nitekim bunların en azılıları Bedir'de helak olmuşlar, ötekiler de çeşitli vakalarda sönüp gitmişlerdir.³⁹⁶

2-Sebe' Kavmi (Seylü'l-Arim)

Sebe' ya da Seba kavminin hikâyesi; Allah'ın özel nimetler ikram ettiği ve bu nimetlere karşı nankörlük etmeleri sebebiyle bir kısmı sel suları altında kalarak can veren, geriye kalanların da bu cennet timsali ülkeden hicret ederek uzak diyarlara ve farklı bölgelere dağılarak paramparça bir hale getirilmeleri ve bunun sonucunda o eski zenginlik, güç, kuvvet ve sahip oldukları nimetlerden hiçbirinin kalmadığı perişan bir millet haline dönüştürülen güçlü bir toplumun, zaman içerisinde eriyip tarih sahnesinden silinmesini konu edinen toplumsal bir çöküş hadisesinin dramatik örneğini oluşturmaktadır.

Sebe'; Sebe' b. Yeşcub b. Ya'rub b. Kahtân adındaki bir adamın adı, bir kabile, şehir, ülke ya da orada yaşayan halk gibi anlamlarda kullanılabilen bir kelimedir. Sebe' kelimesi zaman içerisinde, Yemen'in güneydoğusunda bulunan Me'rib şehrinin adı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Me'rib, San'a kentinden yürüyerek üç ya da dört günlük bir mesafede bulunmaktadır.³⁹⁷ Kur'an'da bahsedilen Arim Seli'nin yaşadığı yer, Me'rib kentidir. Daha çok tercih edilen kullanıma göre Sebe', Yemen'in San'a kenti yöresinde bulunan bölgenin tamamına veya orada yaşayan kavme verilen bir ad olmuştur. Me'rib kenti ise, Sebe' bölgesinin başkenti olarak kabul edilmektedir.³⁹⁸ Me'rib'in, bir saray ismi veya Sebe' kavminin

³⁹⁶ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 343-344.

³⁹⁷ Zemahşeri, *el-Keşşâf*, III, 359-360.

³⁹⁸ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 247.

sultanlarına verilen ortak bir isim olduğu da söylenmiştir. Tevrat'ta da Sebe' kelimesinin, Şeba şeklinde hem Sebe' kavmi, hem de ülke adı olarak kullanıldığını görmekteyiz.³⁹⁹

Sebe', Me'rib, Arim kelimeleri, cahiliye şiirlerinde yer almış ve bu kelimeler etrafında Sebe' kavmi, Me'rib Seddi ve Arim Seliyle ilgili o dönem insanının bildiği bazı bilgilere yer verilmiştir.⁴⁰⁰

Bu şekilde helak edilip dillere destan olan bir halkın hikâyesini konu alması dışında Sebe' kelimesi, Kur'an'da ikinci olarak Süleyman (as) vesilesiyle gündeme gelmiştir. İlgili pasajlarda, Süleyman (as)'ın Hüdühüd kuşu vasıtasıyla Sebe' diyarında Belkıs adında bir kadının hükümdarın hayat sürdürdüğü bilgisini alması ve bununla ilgili hadiseler anlatılmaktadır.⁴⁰¹

Diğer helak edilen toplumlardan çok farklı bir helak şeklini temsil eden Sebe' kavmi için, Kur'an'da özel bir sure nazil olmuştur.⁴⁰² Sebe' kavminin hayat hikâyesi Kur'an'da özet olarak şöyle anlatılmaktadır:

*“Andolsun, Sebe' kavmi için, oturduğu yerlerde büyük bir ibret vardır. Biri sağda, diğeri solda iki bahçeleri vardı. (Onlara:) Rabbinizin rızından yiyin ve O'na şükredin. İşte güzel bir memleket ve çok bağışlayan bir Rabb! Ama onlar yüz çevirdiler. Bu yüzden üzerlerine Arim Selini gönderdik. Onların iki bahçesini, buruk yemişli, acı ılgınlı ve içinde biraz da sedir ağacı bulunan iki (harap) bahçeye çevirdik. Nankörlük ettikleri için onları böyle cezalandırdık. Biz nankörden başkasını cezalandırır mıyız? Onların yurdu ile içlerini bereketlendirdiğimiz memleketler arasında, kolay görünen nice kasabalar var ettik ve bunlar arasında yürümeyi konaklara ayırdık. Oralarda geceleri, gündüzleri korkusuzca gezin dolaşın dedik. Bunun üzerine: Ey Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır, dediler ve kendilerine yazık ettiler. Biz de onları, ibret kıssaları haline getirdik ve onları büsbütün parçaladık. Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden herkes için ibretler vardır.”*⁴⁰³

Müfessirlerin ve tarihçilerin kaydettiğine göre Sebe' kavmi, bölgenin en verimli toprakları üzerinde yaşıyordu. Bölgedeki en fazla mahsül orada elde ediliyor, en geniş meralar, en güzel binalar, sıra sıra ağaçlar, rengârenk çiçekler orada bulunuyordu. Bölge, su kaynak-

³⁹⁹ Eski Ahit (Tevrat), I. Krallar, 10/1-13; 6/19; Mezmurlar, 72/15; Yeremya, 6/20.

⁴⁰⁰ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Meâfirî (ö. 218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-V, (tah. Cemal Sabit, Muhammed Mahmud, Seyyid İbrahim), Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1996, I, 30.

⁴⁰¹ Neml 27/22-44; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, XIII, 182. Süleyman'ın emrindeki kuşlardan biri olan Hüdühüd, bir gün Sebe toplumunun yaşadığı ve yöneticiliğini Belkıs adında bir kadının yaptığı haberini Süleyman (as)'a şöyle bildirmişti: “Çok geçmeden (Hüdühüd) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim.” (Neml 27/22)

⁴⁰² Sebe' Suresi Mekke'de nazil olmuştur ve normal sıralamaya göre 34. sıradadır.

⁴⁰³ Sebe' 34/15-19.

ları bakımından son derece zengindi.⁴⁰⁴ Orada veba gibi bulaşıcı hastalıklar da yoktu.⁴⁰⁵ Allah, Sebe' kavmine verdiği o bağlı bahçeli mülkten ayrı olarak güven içinde yürüyecekleri yollar; geçtikleri yollar üstünde birinden öteki görünen yan yana kentler, köyler de var etmişti. Böylece varacakları bereketli ülkeye ıssız, tehlikeli yollardan değil, meskûn kentlerin içinden güven içinde geçerek gidebiliyorlardı. Yoldaki ihtiyaçlarını, hemen içinden geçtikleri kentlerden sağlıyorlardı.⁴⁰⁶

Yemen'de bol yağmur yağıyordu. Bu yağmurlardan ancak yağdığı mevsimde istifade ediliyordu. Sebe' devleti inşaat tekniğinde ilerlemişti. Devlet, iki büyük dağın kavuştuğu dar bir yere büyük bir baraj yaptırdı. Bu, meşhur Me'rib barajıdır. Bu barajın Sebe' ülkesine çok yönlü faydası olmuştur. Çünkü Sebe'liler, o baraj sayesinde istedikleri zaman faydalanabilmek için su biriktirebiliyorlardı. Böylece ziraat gelişmişti. Senede birden fazla ürün alınabiliyordu. Bu baraj, can ve mal zayıfına sebep olan sel baskınlarına karşı da büyük bir engel oluşturuyordu. Bu baraj sayesinde Yemen'de refah ve bolluk devri yaşanmıştır.⁴⁰⁷

Bütün bu nimetleri kendilerine ihsan eden Allah'ı bilmeleri ve O'na kulluk edip, şükretmeleri gerektiğini kendilerine tavsiye eden yaklaşık onüç peygamber,⁴⁰⁸ dur durak bilmeksizin davetlerine devam ettiler. Fakat önceleri müslüman olan bu kavim, verilen bunca nimet karşısında şırmamış, bu sebeple de birçoğu dininden dönmüştü. İçlerinde peygamberlerinin davetini kabul eden çok az sayıda insan kalmıştı.⁴⁰⁹

İnsanın nimetler karşısındaki tavrıyla ilgili, tarihin şahit olduğu en ilginç ikinci bir örnek yaşandı. Daha önce de İsrailoğulları, çölde gökten inen "kudret helvası ve bildircin eti"⁴¹⁰ ile beslenirken, şırmamışlar ve kendilerine Allah'ın, soğan, sarımsak göndermesini,⁴¹¹ Hz. Musa'dan talep etmişlerdi.⁴¹² Benzer bir tavır sergileyen Sebe' kavmi de Allah'tan, kendilerine diğer milletler gibi yorularak hayatı kazanma zevkini tattırmasını; başkaları gibi kazanç elde etmek için uzak diyarlara seferler yapıp, zorluk ve meşakatlere katlanarak hayatın keyif almanın nasıl bir şey olduğunu anlamalarını, kendilerine bahşetmesini istediler.⁴¹³ Diğer insanların atlara ve develere binip rızık elde etmek için uzak yerlere gitmelerine gıpta ederek, bu yolculuklar esnasında karşılaşılan sıkıntı ve meşakatlere, yeme-içme gibi dünya

⁴⁰⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 575.

⁴⁰⁵ Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebir*, XXV, 217.

⁴⁰⁶ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 246.

⁴⁰⁷ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 246.

⁴⁰⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 576.

⁴⁰⁹ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XIV, 292.

⁴¹⁰ Bakara 2/57.

⁴¹¹ Bakara 2/61.

⁴¹² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 577.

⁴¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 577.

nimetlerinden daha fazla faydalanma yönündeki doyumsuz isteklerini, daha çok kamçılایacağı sandılar ve onlar gibi çileli yolculuklar yapmayı arzuladılar.⁴¹⁴ Bütün bunlar gerçekleştiğinde, ancak hayatın bir anlamı olacak ve bu dünyada yaşamak kendilerince bir anlam kazanacaktı. Bunun için şöyle nida ettiler: “*Rabbimiz! Aralarında yolculuk yaptığımız şehirlerin arasını uzaklaştır!*”⁴¹⁵ Bunu söylerken, Allah’ın bunu yapamayacağını ve bunu gerçekleştirmekten aciz olduğunu sandılar.⁴¹⁶

Böylece kendi canlarına yazık ettiler. Bakımsızlık yüzünden veya suların taşmasıyla yıkılan barajın azgın suları, bahçeleri bastı. Yol üstündeki küçük kentler harap oldu. Artık o bölgede yaşamak zorlaştı. Yurtları harap olan insanlar, grup grup çeşitli yerlere göç ettiler, darmadağın oldular. O bölgede kimse kalmadı. Onların sadece dillerde öyküleri kaldı. Gelip geçenler, bir zamanlar orada yaşayan insanların öykülerini anlatır oldular.⁴¹⁷

Arim Selinin, Sebe’ toplumu içerisinde yol açtığı bu büyük felaket, rivayetlere göre Hz. İsa ile Hz. Muhammed (sav) arasında bir zaman diliminde meydana gelmiştir.⁴¹⁸ Muasır âlimlerden Mevdudî, olayın meydana geldiği tarih olarak M.S. 540 veya 451 yıllarını göstermektedir.⁴¹⁹ Bu tarih, Peygamberimiz (sav)’in doğumundan sadece 120 yıl öncesine teka-bül etmektedir. Bu da olayın, Hz. Peygamber’in yetiştiği ortamda bilindiğini göstermektedir.⁴²⁰

Sebe’ halkı içerisinde yer alan dönemin en önemli kabileleri şunlardı: Kinde, Himyer, Ezd, Eş’ariyyîn, Mezhic, Enmâr (Kes’am ve Becile diye iki kola ayrılır), Amile, Cüzâm, Lahm, Gassân ve Cürhum.⁴²¹ Bu kabilelerin her biri Arap Yarımadasının bir yerine göç etmek zorunda kalmıştı. Bunlardan Cürhum, Hicaz bölgesinde yayılmış ve Mekke’de yerleşmişti. Bunun gibi Sebe’ halkının bir parçası olan Gassân kabilesinden geriye kalanlar Şam’a; Enmâr, Yesrib’e; Cüzâm, Tihâme’ye; Ezd ise Uman’a katılmış, bunların bir kısmı zaman içerisinde kimliklerini kaybederek o toplumlar içerisinde eriyip gitmişlerdir.⁴²² Cennet misali diyardan çıkartılan bu nankör toplum, çölde değişik yerlere serpiştirilmiş, önceleri güven ve selamet içinde yaşarken göç ettikleri bu yeni yerlerde, Allah tarafından başlarına düşman belası sarılmıştır.⁴²³

---

⁴¹⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 577.

⁴¹⁵ Sebe’ 34/16.

⁴¹⁶ Râzî, *et-Tefsiru’l-Kebîr*, XXV, 219.

⁴¹⁷ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 246.

⁴¹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 576.

⁴¹⁹ Mevdudî, *Tefhim*, IV, 522.

⁴²⁰ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 249.

⁴²¹ Mevdudî, *Tefhim*, IV, 521.

⁴²² Elmalılı, *Hak Dini*, VI, 361.

⁴²³ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, VII, 246.

Kur'an'da Allah'ın gazabına uğradıklarından söz edilen Sebe' halkı, Tübba kavmi, Ashâbu'l-Uhdûd ve Ashabu'l-Fil olaylarında helak edilenler, hep Yemenlilerdir. Bunlardan sadece Fil olayı Yemen dışında bir yer olan Mekke'de meydana gelmiş, ancak Allah'ın gazabına uğrayanlar yine Yemenliler olmuştur.

3-Ashâbu'l-Cenneh (Bahçe Sahipleri)

Kalem Suresi 68/17–32 ayetler arasında uzun uzadıya bahsedilen konu; kardeşlere babalarından miras kalan cennet timsali bir bahçenin kadir ve kıymetini bilmemeleri ve bu nimeti kendilerine ihsan eden Allah'a karşı nankörce bir tavır sergilemeleri sebebiyle, onun ellerinden alınarak nimetten mahrum bırakılmalarıyla ilgilidir. Asırlar önce bahçe sahiplerinin başına gelenlerin, Araplar tarafından da bilindiği söylenmektedir.⁴²⁴

“Biz vaktiyle bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi, onlara da bir bela verdik. Hani onlar (bahçe sahipleri), sabah olurken (kimse görmeden) onu (mahsullerini) devşireceklerine yemin etmişlerdi. Onlar istisna da etmiyorlardı. Fakat onlar daha uykudayken Rabbinin katından (gönderilen) kuşatıcı bir afet bahçeyi sarıverdi de, bahçe kapkara (sarîm) kesildi. Beri tarafta ise onlar, sabah olurken: Madem devşireceksiniz, hadi erkenden mahsulünüzün başına gidin! diye birbirlerine seslendiler. Derken: Aman, bugün orada hiçbir yoksul yanınıza sokulmasın! diye fısıldaşa fısıldaşa yola koyuldular. (Evet, yoksullara yardıma) güçleri yettiği halde, onları yardımdan mahrum etmek niyet ve azmi ile erkenden yola düştüler. Fakat bahçeyi gördüklerinde: Mutlaka yolumuzu şaşırmış olmalıyız! dediler. Yok yok, doğrusu biz mahrum bırakılmışız! İçlerinden en makul olanı şöyle dedi: Ben size Rabbinizi tesbih etmenize dememiş miydim? Rabbimizi tesbih ederiz; doğrusu biz (kendi kendimize) yazık etmişiz, dediler. Ardından kabahati birbirine yüklemeye başladılar. (Nihayet) şöyle dediler: Yazıklar olsun bize! Gerçekten biz azgın kişilermişiz. Belki Rabbimiz bize bunun yerine daha iyisini verir. Çünkü biz (artık) Rabbimizi (O'nun hoşnutluğunu) arzuluyoruz.”⁴²⁵

Onlar, o bahçedeki “Allah hakkı”nı⁴²⁶ fakirlere vermemek için geceden planlar yaparak daha gün ağarmadan meyveleri toplama girişiminde bulunmuşlardı. Böylece fakir fukara uykusundan uyanıp bahçeye varıncaya dek, onlar çoktan meyveleri toplayıp evlerinin yolunu tutmuş ve fakirlerin onlardan pay istemelerine fırsat bırakmamış olacaktı. Fakirin hakkını gasp etmeye yönelik kurdukları planlar, Allah'ın planı⁴²⁷ karşısında devre dışı kaldı. Daha

⁴²⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 273.

⁴²⁵ Kalem 68/17-32.

⁴²⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 275.

⁴²⁷ Bkz. Âl-iİmrân 3/54; A'râf 7/99; Ra'd 13/62.

sabahın alaca karanlığında geldikleri bahçelerinin yanmış olduğunu gördüklerinde “*mutlaka yolumuzu şaşırılmış olmalıyız*”,⁴²⁸ galiba yanlış yere geldik, diyerek ne yapacaklarını şaşır-dılar. Hadisenin gerçekliğini idrak ettiklerinde ise çoktan iş işten geçmişti. “*Biz gerçekten mahrum edilmişiz*”⁴²⁹ dediler.

Yemen veya Habeşistan diyarında, bahçe kendilerine miras kalmadan önce salih bir kimse olan babaları, her yıl hasat mevsimi, bahçede üretilen meyve ve sebzelerden, fakirlere yeterli miktarda vermeyi adet haline getirmişti. Adam öldükten sonra bahçeye varis olan kardeşler, içlerinden biri hariç, fakirlerin bu hakkını gasp etmek istedi. Kendilerinin çoluk çocuk sahibi olduklarını, buna fakirlerden daha fazla ihtiyaçlarının olduğunu söylediler. Sadece fakirlere verecekleri çok az miktardaki kısımdan değil, kendilerine kalacak olan kısımdan da mahrum oldular.⁴³⁰ Onların nankörlüklerinin sonu böyle oldu.

Bahçe sahipleri, daha sonra yaptıkları davranışın nankörlük olduğu bilincine vararak tevbe etmiş ve Allah’tan af dilemişlerdir. Onların yeniden eski nimetlere kavuşturulup kavuşturulmadığı konusu ihtilaflıdır. Katâde’ye sorulduğunda “Beni zor bir konuyla karşı karşıya bıraktın.” cevabını vermiş, Mücahid ise, “Tevbe ettiler, Allah da bu tevbeleri sayesinde onlara daha güzelini verdi.” demiştir.⁴³¹

Bahçe sahipleri kıssası, Mekkeli müşriklere, Allah’ın peygamber gönderme nimetini nankörlükle karşılamaları sebebiyle verilmiş bir misal niteliği taşımaktadır. Bahçe sahipleri-nin, bu nimetin hakkını vermemeleri sebebiyle imtihana tutulup belaya çarptırılmaları gibi, Mekkeli müşrikler de kendilerine gönderilen Hz. Muhammed (sav)’in kadir ve kıymetini bilemeyip onu nankörlük ve inkârla karşıladıkları için bazı sıkıntı ve belalara çarptırılmışlardır.⁴³²

Kıssanın az öncesindeki ayetlerde yer alan, sahip olunan mallar ve çocuklarla böbürlenip kibirlenmek, bu sebeple Allah’a ve peygamberine nankörce tavırlar içine girmek şeklindeki inkârcıların tavırları; bu kıssa ile daha canlı bir anlatım formuna kavuşturulmuş, her dönemdeki nankörlerin, özellikle de Mekkeli müşriklerin nankörlükleri daha net bir şekilde ortaya konmuştur.

Nitekim “*Bahçe sahiplerine bela verdiğimiz gibi, onlara da bela verdik*”⁴³³ ayeti, Mekkeli müşriklerin, Rasulullah (sav)’ın peygamberlik ve tebliğ nimetini inkâr etmeleri sebebiyle büyük bela ve sıkıntılarla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Rasulullah (sav), on-

⁴²⁸ Kalem 68/26.

⁴²⁹ Kalem 68/27.

⁴³⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 589-590.

⁴³¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 592.

⁴³² İbn Kesîr, *Kasasu’l-Kur’ân*, s. 125.

⁴³³ Kalem 68/17.

lara “Allahım!... Onların yıllarını, Yusuf (as) dönemindeki kıtlık yılları gibi yap!”⁴³⁴ şeklinde beddua etmiş, bunun neticesinde de yedi yıl büyük bir kuraklık ve kıtlık içinde kıvranmışlardır.⁴³⁵

Bahçe sahipleri kıssası, “Allah, (ibret için) bir kenti örnek verdi. Bu kent güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah’ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı”⁴³⁶ ayetinde misal verilen “karye: kent halkı”nın durumuyla benzerlik arz etmektedir. Ayette bahsedilen kent halkının Mekkeliler olduğu söylenmiştir.⁴³⁷ Bahçe sahipleri kıssası, her ne kadar Mekke haricinde bir kentte meydana gelmiş bir hadise olsa da, bununla öncelikli olarak yine Mekkelilerin durumlarına ve davranışlarına dikkat çekilmek istenmiştir.

4-Ashâbu’s-Sebt

Ashâbu’s-Sebt’in cezalandırılma konusu, ağırlıklı olarak A’râf Suresinde⁴³⁸ olmak üzere ayrıca Bakara⁴³⁹ ve Nisâ⁴⁴⁰ Surelerinde de yer almıştır. **Cumartesi gününün sahipleri** (Ashâbu’s-Sebt) denilince ilk akla gelen kimseler Yahudilerdir. Ancak Kur’an’da Ashâbu’s-Sebt tabiri geçtiğinde akla tüm Yahudiler değil de, cumartesi gününün kutsiyetini ihlal ettikleri için Allah’a isyan etmiş olan ve bu nedenle de maymuna ve domuza dönüştürülen Yahudiler gelmektedir.

Konuyla ilgili ayetler toplu bir şekilde şu konuları içermektedir:

A’râf 7/163: “Onlara, deniz kıyısında bulunan kent (halkın)ın durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık edip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi (tatil) yaptıkları gün, balıkları onlara akın akın gelirdi. Cumartesi (tatil) yapmadıkları gün, balıkları gelmezdi. Biz onları, yoldan çıkmalarından ötürü böyle sınıyorduk.”

Bakara 2/65. ayet de aynı konuyu işlemektedir: “İçinizden, cumartesi günü (avlanma yasağı)nu çiğneyenleri elbette bilmişsinizdir. İşte onlara; aşağılık maymunlar olun! dedik.” Cumartesi gününün kutsiyetini ihlal eden Yahudilere, maymuna ve domuza dönüşüm cezası verilmiştir. A’râf Suresi 7/163-166. ayetlerde bu konu, daha detaylı bir şekilde yer almıştır.

⁴³⁴ Buhârî, Cihâd, 98.

⁴³⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 273.

⁴³⁶ Nahl 16/112.

⁴³⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 638.

⁴³⁸ A’râf 7/163-166.

⁴³⁹ Bakara 2/65-66.

⁴⁴⁰ Nisâ 4/47.

Nisâ 4/47: “Ey kitap verilenler, biz bazı yüzleri silip arkalarına döndürmeden, ya da cumartesi adamlarını lanetlediğimiz gibi onları da lanetlemeden önce, yanınızdakini doğrulayıcı olarak indirdiğimiz (Kur’an)a inanın. Allah’ın buyruğu yapılıdır.”

Ashâbu’s-Sebt olarak Kur’an’ın tarif ettiği bu Yahudi grubunun, balıklarla ilişkisinden dolayı bir sahil kentinde yaşadıkları anlaşılmaktadır. Ancak bu kentin neresi olduğu kesin değildir. Burasının Medyen’le Tûr arasındaki Eyle, Medyen veya Medyen sahili, ya da Taberiyye kenti olabileceği söylenmiştir.⁴⁴¹ Kaynakların çoğunluğu “Eyle” üzerinde ittifak etmiş gibidir. Yer neresi olursa olsun, önemli olan burada geçen hadisedir. Çünkü Kur’an, tarihe zaman açısından değil, zaman içerisinde meydana gelen olayların nitelikleri açısından bakmaktadır. Birçok toplumda olduğu gibi burada da cumartesililerin tam olarak nerede yaşadığı konusu önemsiz olduğundan vurgulanmaya değer bulunmamış, buna karşı orada geçen olaylar üzerinde uzun uzadıya, bazen teferruatlara inerek durma ihtiyacı güdülmüştür.

Ashâbu’s-Sebt’in, Hz. Davud’un laneti sonucu bu cezaya çarptırıldıkları da söylenmiştir.⁴⁴² Buna göre “İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlememeleri ve sınırı aşmalarıdır”⁴⁴³ ayetinde belirtildiği gibi Yahudiler hem Davud (as) hem de İsa (as) tarafından lanetlenmiş bir kavimdir. Hz. Davud’un cumartesi gününün kutsiyetine riayet etmeyen Yahudilere yaptığı beddua şöyledir: “Allah’ım! Onlara lanet eyle ve onları ibretlik et!” Onlar, bu lanetleme sonucunda mesh’e uğrayıp maymuna dönüşüverdiler.⁴⁴⁴

Allah, İsrailoğulları için cumartesi (sebt) gününü kutsal kılmış, onlardan bugüne saygılı olmalarını istemişti. Hatta bu konuda onlardan bir misak (söz) dahi almıştı: “Ve onlara: ‘Cumartesi (yasakları)nı çiğnemeyin!’ dedik. Ve onlardan sağlam bir söz aldık.”⁴⁴⁵ Kur’an’da haber verilen bu durum, benzer bir ifadeyle Tevrat’ta da yer almaktadır: “Rab, Musa’ya söyleyip dedi: Sen İsrailoğullarına şöyle de: Benim sebt günlerimi gerçekten tutacaksınız; çünkü o, sizinle benim aramda nesillerinizce bir alamettir. Bunun için sebti tutacaksınız, çünkü size mukaddestir, onu bozan mutlaka öldürülecektir. O günde her kim iş işlerse, o can kavminin içinden atılacaktır.”⁴⁴⁶

Allah’a verdikleri söze rağmen İsrailoğulları içerisinde bir grup, cumartesi gününün kutsallığını hiçe sayarak o gün herhangi bir iş yapılmaması gerektiği halde birtakım dünya

⁴⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 170.

⁴⁴² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 666.

⁴⁴³ Mâide 5/78.

⁴⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 666.

⁴⁴⁵ Nisâ 4/154.

⁴⁴⁶ Eski Ahit (Tevrat), Çıkış 31/12-13.

işlerini yapmaya devam etti. Özellikle cumartesi günü avlanma yasağına uymuyorlardı.⁴⁴⁷ Allah'ın bir hikmeti olarak cumartesi günleri balıklar, sahile yaklaşır ve su üstünde kalabalık halde yüzerlerdi. Bu durum, Allah'ın onları bir imtihanı idi. Ancak onlar Allah'a verdikleri sözde durmadıkları için bu imtihanı kaybettiler. Hatta “evlerde ateş yakarak, kölelerini ve cariyelerini kullanarak ve dünyalık herhangi bir iş için verilen ölüm cezalarını bugünde ifa ederek bu antlaşmaya karşı geldiler. O kadar ki, Peygamber Yeremya (M.Ö. 628-586)'nın devrinde yüklerini bilhassa cumartesi günü Kudüs'ün kapılarından geçirerek taşırlardı.”⁴⁴⁸ Tevrat, onların ahde vefasızlığını, Allah'a verdikleri sözü tutmayışlarını şöyle anlatır: “Sebt günü yük taşımayın ve Yerusâlim kapılarından içeri getirmeyin ve sebt günü evlerinizden yük çıkarmayın ve hiç iş yapmayın. Ve sebt gününü atalarınıza emrettiğim gibi takdis edin. Fakat dinlemediler ve kulak asmadılar.”⁴⁴⁹

Cumartesi ehlinin başından geçen olayların Kur'an'da yer alması, özellikle hicret sonrası Medine'deki Yahudilerin Peygamberimiz (sav)'e ve İslam'a karşı ileri geri söyledikleri sözler vesilesiyle olmuştur. Yahudilerden bir grup, Peygamberimiz (sav)'e ve müslümanlara hakaret için “Dünya ve ahirette sizden daha nasipsiz bir din mensubu bilmediğimiz gibi, sizin dininizden daha kötü bir din bilmiyoruz.”⁴⁵⁰ türü sözler söylüyordu. Allah da hem inananları teselli etmek, hem de Yahudilerin geçmişteki kirli sicillerini müminlere haber vermek için genelde İsrailoğullarının, özelde de Ashâbu's-Sebt'in karşılaştığı cezaları şöyle haber vermiştir: “*De ki: Allah katında yeri bundan daha kötü olanı size haber vereyim mi? Allah kim(ler)e lanet ve gazap etmiş, kimlerden maymunlar, domuzlar ve şeytana tapanlar yapmışsa, işte onların yeri daha kötüdür ve onlar düz yoldan daha çok sapmışlardır.*”⁴⁵¹

Ayetlerin açık bir ifadeyle işaret ettiği gibi, Ashâbu's-Sebt, *maymun* ve *domuz* şekline dönüştürülerek dünyada etraflarındaki insanlara acı bir ibret olacak şekilde cezalandırılmış, buna ilaveten bu halde birkaç gün yaşadktan sonra topluca helak edilmişlerdir. Onların yaşadıkları sürenin en fazla üç gün olduğu ve bu sürede yemek yemedikleri, su içmedikleri ve üremedikleri nakledilmektedir.⁴⁵²

Ashâbu's-Sebt'e gelen azap, aynı toplum içerisinde yaşayan bazı dindar Yahudilere hiçbir zararda bulunmamıştır. Azabın dokunmadığı kimseler, dini sorumluluklarını yerine getiren ve zalimleri, yapmakta oldukları kötülüklerden vazgeçirme gayreti içine giren insan-

⁴⁴⁷ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, I, 330.

⁴⁴⁸ Mevdudî, *Tefhîm*, II, 106.

⁴⁴⁹ Eski Ahit (Tevrat), Yeremya 17/21-23.

⁴⁵⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 651.

⁴⁵¹ Mâide 5/60.

⁴⁵² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 172.

lardı: “Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, biz de kötülükten men edenleri kurtardık.”⁴⁵³

“İçlerinden bir topluluk: ‘Allah’ın helak edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?’ dedi”⁴⁵⁴ ayeti, Ashâbu’s-Sebt içerisinde bazı bilinçli kimselerin, onları yasaklardan vazgeçirme konusunda uyardıklarını göstermektedir. Ayetlerden çıkan sonuca göre, Ashâbu’s-Sebt içerisinde üç tür insan⁴⁵⁵ bulunmaktaydı.

Birinciler, ilahi kanun ve düzenlemelere açıkça ve küstahça karşı gelenlerden oluşan grup. Bunları, ilahi kanunlara bizzat karşı gelmeyen, fakat dini değerlere karşı gösterilen yıkıcı hareketlere sessiz kalan ve birinci gruba nasihat edenlere de ‘o kanun tanımazlara herhangi bir nasihatte bulunmanın hiçbir yararı yoktur.’ diyen insanlar izlemekte. Son grup ise, son derece cesaret ve vakar ile şereflenmiş ve ilahi kanuna açıkça karşı gelmeye hiçbir bir müsamaha göstermeyen yukarıdaki iki grubun dışında kalan diğer insanlardır. Bunlar, o kanuna aykırı hareket edenleri belki doğru yola yeniden dönerler diye veya en azından bu zalimleri uyarmak konusunda üzerlerine düşeni yaptıklarını, Rableri katında gösterebilecekleri bir amelleri olsun diye, onları iyilik yapmaya ve kötü işlerden uzak durmaya çağırırlar. Ve Allah’ın korkunç belası o şehre geldiğinde bu cezadan kurtarılmış olanlar sadece bu son gruba mensup olanlardı. Kur’an’a göre, bizzat kötülüğün ortadan kaldırılmasına çalışmış oldukları için onlar, gelen bu afetten kurtarıldı. Diğer iki grup ise, günah işleyenlerden sayılmak suretiyle ve suçlarının yapısı ve yaygınlık derecelerine göre cezalandırıldılar.⁴⁵⁶

5-Ashâbu’l-Uhdûd

Ashâbu’l-Uhdûd ifadesi, Kur’an’da sadece bir yerde geçmektedir.⁴⁵⁷ Ashâbu’l-Uhdûd, **hendek (çukur) sahipleri** anlamına gelmektedir. Bu kıssa, müminleri yakmak için kâfir bir zümrenin tutuşturduğu ateşi, müminlerin bu ateş çukurlarında canlı canlı yakılarak geçirdikleri imtihanı ve bunu yapan kâfirlerin helak oluşlarını konu edinmektedir. Mekkeli müşrikler arasında meşhur olan bu hadise vesilesiyle hem Mekkeli müşrikler Ashâbu’l-Uhdûd’un karşılaştıkları korkunç ceza ile tehdit edilmekte, hem de müşriklerin eziyetlerine maruz kalan müminlere moral desteği verilmektedir. Bu kıssa, nazil olduğu dönem sonrası Kur’an muhataplarına ise inananlar açısından moral kaynağı, kâfirler açısından da tehdit unsuru bir fonksiyon icra etmeye devam edecektir.

⁴⁵³ A’râf 7/165.

⁴⁵⁴ A’râf 7/164.

⁴⁵⁵ Taberî, *el-Câmiu’l-Beyân*, I, 331.

⁴⁵⁶ Mevdudi, *Tefhîm*, II, 107.

⁴⁵⁷ Burûc 85/4.

Uhdûd (الاحدود) ve hadd (حد), yerde olan uzun hendek veya yarığa⁴⁵⁸ denir. Çoğulu “ehâdid”dir. Her ne kadar uhdûd kelimesi tekil ise de, burada çoğul anlamında kullanılmaktadır.

Burada kısaca Ashâbu'l-Uhdûd'un “hendek sahipleri” ismini alması konusu üzerinde durmak istiyoruz. Râzî ve Ebû Hayyân (ö. 754/1353)'ın rivayet ettiklerine göre, ateşte yanarak öldürülenler müminler olabileceği gibi, müminleri yakmak için ateş hendekleri açan kâfirler de olabilir.⁴⁵⁹ Bu son değerlendirmeye göre bu olayda öldürülenler, müminlere eziyet eden zorbarlar olmuştur. Onlar müminleri ateşe atınca, ateş o kâfirlerin üzerine dönmüş ve onları yakmıştır. Müminleri ise Allah hiçbir zarar görmeden oradan kurtarmıştır.⁴⁶⁰

Ancak âlimlerin çoğunluğuna göre Ashâbu'l-Uhdûd, müminleri ateş hendeklerinde yakan kâfirlerdir. Ashâbu'l-Uhdûd, ateş dolu hendeklere müminleri diri diri atıp, çığıllıklar içinde nasıl yandıklarını yukarıdan seyredip, bu manzaradan büyük keyif alan gözü dönmüş iman düşmanı kimselere Allah'ın verdiği bir isimdir.

Ashâbu'l-Uhdûd'dan bahseden Burûc Suresi, vahyin ikinci yılında Mekke'de nazil olmuştur.⁴⁶¹ Bu da surenin inişinin, Mekkeli müşriklerin müslümanlara şiddetli bir şekilde zulmettikleri ve onlara her tür eziyeti reva gördükleri bir döneme rastladığını göstermektedir.⁴⁶² Bu sebeple sure, müminleri, müşrik Mekkelilerin eziyetlerine karşı direnmeye ve sabırlı olmaya teşvik etme amacıyla nazil olmuştur.⁴⁶³ Surede, Ashâbu'l-Uhdûd ile Mekkeli müşrikler arasında açıkça bir benzetme yapılmaktadır.

Konu, genel hatlarıyla Kur'an-ı Kerim'de şu şekilde yer almaktadır: “*Burçlara sahip gökyüzüne, geleceği bildirilmiş olan güne, (o günde) tanıklık edene ve edilene andolsun ki, ateşle dolu hendeğe atılanlar (yakılarak) öldürüldü. Onlar (yakanlar) da başlarına oturmuşlar, müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. Onlardan, sırf, göklerin ve yerin mülkü kendisine ait olan, azîz ve hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. Oysaki Allah her şeyi görür.*”⁴⁶⁴

Tefsirlerde Ashâbu'l-Uhdûd'un kim olduğuyla ilgili pek çok görüş yer almaktadır. Bunların hepsini buraya almayıp, meşhur olan iki rivayete yer vermekle yetineceğiz. Çünkü tüm rivayetlerden ortaya çıkan anlam şudur: Kâfirlerden birtakım kişiler yerde hendekler aç-

⁴⁵⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 730.

⁴⁵⁹ Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, XXXI, 107, 108; Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî (ö. 754/1353), *el-Bahru'l-Muhîr fi't-Tefsîr*, I-X, (tah. Sıtkı Muhammed Cemil), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992, X, 444, 445.

⁴⁶⁰ Râzî, *et-Tefsiru'l-Kebîr*, XXXI, 108.

⁴⁶¹ Özsoy, Ömer-Güler, İlhamî, *Konularına Göre Kur'an Sistematiği*, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998, s. 857.

⁴⁶² Mevdudî, *Tefhîm*, VII, 79.

⁴⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 730.

⁴⁶⁴ Burûc 85/1-9.

tılar ve bunlarda ateş yaktılar. Müminleri bu ateşlerin karşısına diktiler, dininden döneni bıraktılar, imanda ısrar edeni yaktılar.⁴⁶⁵

Bu rivayetlerin en meşhuru, hadis olarak rivayet edilen şu olaydır: Suhayb er-Rûmî (ra)'nin naklettiğine göre Allah Rasulü (sav) şöyle buyurmuştur: “Krallardan birinin onun adına kehanette bulunan bir kahini vardı. Bu kâhin, ona ‘Sahip olduğum ilmi öğretmem için bana zeki bir çocuk bulun, çünkü ben öldükten sonra içinizden bunun hakkında bilgisi olan kimse olmaması sebebiyle, bu ilmin sizden kaybolup gitmesinden endişe ediyorum.’ dedi. İsteddiği özelliklerde birini buldular. Ona, kâhine gitmesini ve onu sık sık ziyaret etmesini söylediler. O da sık sık kâhinin yanına gitmeye başladı. Yolu üzerinde bir rahip vardı (O dönemdeki rahiplerin müslüman olduğunu sanıyorum.). Bu çocuk her uğradığında rahibe bir şeyler soruyordu. Sonunda rahip ona, Allah’a ibadet ettiğini söyledi. Bundan sonra çocuk rahibin yanında kalmaya başladı. Bir gün yolda insanlara geçit vermeyen bir hayvan gördü. Bazıları bunun aslan olduğunu söylemişlerdir. Çocuk eline bir taş alarak şöyle dedi: Allah’ım! Rahibin dediği doğruysa bu hayvanı öldürmek istiyorum. Sonra da taşı atıp hayvanı öldürdü. İnsanlar, onu kimin öldürdüğünü sorunca, çocuğun öldürdüğünü söylediler. Bu olaydan dolayı insanlar korktular ve şöyle dediler: Bu çocuk kimsenin bilmediği bir ilme sahiptir. Bu hadiseyi kör olan bir kimse duydu ve çocuğa, gözlerimi açarsan sana şunu şunu vereceğim diye vaatte bulundu. Çocuk da ona, ben senden hiçbir şey istemiyorum, görme duyun sana tekrar dönerse, onu sana döndürene inanır mısın? dedi. Adam da ‘evet’ cevabını verdi. Çocuk Allah’a dua etti, Allah da onun gözlerini tekrar açtı. Bunun üzerine adam iman etti. Bu olayla ilgili bilgi krala ulaştı. Kral, rahip ve gözleri açıldığı için iman eden adamı; birini testereyle keserek, diğerini ise başka bir metotla öldürdü. Çocuğu da filan dağdan atın diye emir verdi. O belirlenen yere gidip onu aşağı atmak istediklerinde, çocuk hariç herkes dağdan aşağıya düştü (ve hepsi helak oldu). Çocuk oradan dönünce kral, onun denize atılmasını emretti. Bu defa onu denize atmak isteyenlerin hepsini Allah denizde boğdu, çocuğu ise sağ salim kurtardı. Sonra çocuk krala şöyle dedi: Sen beni çarmıha gerip, ok atarken de, ‘bu çocuğun Rabbi olan Allah’ın adıyla’ demedikçe beni öldüremezsin. Bunun üzerine kral, çocuğun çarmıha gerilmesini emretti. Sonra da ‘bu çocuğun Rabbi olan Allah’ın adıyla’ ifadesini kullanarak çocuğa doğru okunu attı. Ok atılınca çocuk elini şakağına götürdü ve sonra öldü. Bütün bu olaylardan sonra halk, bu çocuk, kimsenin bilmediği bir bilgiye sahipti, bizler onun Rabbine iman ediyoruz, dediler. Sonra krala, sen üç kişinin sana muhalefet etmesinden endişelendin, şimdi ise bu âlemin hepsi sana muhalefet etmektedir, denildi. Bu olayın

---

⁴⁶⁵ Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 98.

akabinde kral hendekler açtı, içine odun ve ateş koydu. İnsanları toplayıp şöyle dedi: Kim dininden dönerse onu bırakacağız, kim de dininden dönmezse onu bu ateşin içine atacağız. Sonra onları bu ateş çukurlarına atmaya başladı.”⁴⁶⁶

Rivayetlerin ikincisinde ise şöyle bir olay anlatılmaktadır: Yemen’de hüküm süren Himyerî kralı Zû Nuvas, fanatik bir Yahudi olduğundan,⁴⁶⁷ Necran’da yaşayan Hristiyanları ya Yahudi olmaya, ya da ölümü tercih etmeye mecbur bırakmış, onların ölümü seçmesi üzerine onlardan onikibin ya da yetmişbin kişiyi ateş çukurlarına atarak öldürtmüştür.⁴⁶⁸

Burûc Suresi 85/1-9. ayetlerde ateş hendeklerine atılanlar hakkında bilgi veren Kur’an-ı Kerim, bu zulme uğrayanların müminler olduğunu beyan etmektedir. Bu rivayetin doğru olduğunu kabul ettiğimizde, o dönemdeki Necran Hristiyanlarının müslüman olduklarını söylemek durumunda kalırız.

Müminlere bu eziyeti yapan Zû Nuvas, cezasını çekmiş, Habeşistan ve Bizans’ın organizesi ile oluşturulan ortak ordu tarafından askerleriyle birlikte, ya da tek başına Habeşistan’ın Yemen’e saldırmasıyla bozguna uğratılmış ve böylece de tarih sahnesinden silinmiştir.⁴⁶⁹

Daha ileride işleyeceğimiz Ashâbu’l-Fîl konusunun esas kahramanı olan Ebrehe’nin, bu hadise ile yakın bir irtibatının olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Ebrehe, müminleri ateşte yakarak öldüren Zû Nuvas’a karşı savaşan ordunun komutanı Aryat’ın yardımcısı idi.⁴⁷⁰

Müminleri, açtıkları ateş çukurlarında yakan inkârcıların helakı, yaptıkları zulümle benzerlik arz etmiştir. Rivayete göre müminleri yakmakta oldukları ateş, üzerlerine dönüp kendilerini de yakmıştır.⁴⁷¹ “Onlar için cehennem azabı vardır ve onlar için yangın azabı vardır”⁴⁷² ayetinin birinci kısmı, onların ahirette çekecekleri cehennem azabını anlatırken ikinci kısmı ise onların dünyadaki helaklarının ateşte yanarak gerçekleşeceğine işaret etse gerektir.

Ashâbu’l-Uhdûd hadisesinin meydana geldiği tarih, Mevdudî’ye göre M.S. 523 yılıdır.⁴⁷³ Buna göre hadise, Rasulullah (sav)’ın dünyayı teşriflerinin sadece 48 yıl öncesinde meydana gelmiş olmaktadır. Bu sebeple kendilerine yakın bir bölgede meydana gelen bu ha-

⁴⁶⁶ Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892), *Sünenü’l-Tirmizî*, (tah. Sıdkî Muhammed Cemil el-Attâr- Abdülkadir İrfan el-Aşşâ Hassûne), Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1994, Tefsiru Sure 85, 2; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 730.

⁴⁶⁷ Mevdudî, *Tefhîm*, VII, 82-83.

⁴⁶⁸ Mevdudî, *Tefhîm*, VII, 83-85.

⁴⁶⁹ Mevdudî, *Tefhîm*, VII, 84.

⁴⁷⁰ Mevdudî, *Tefhîm*, VII, 85.

⁴⁷¹ Ebû Hayyân, *el-Bahru’l-Muhît*, X, 445.

⁴⁷² Burûc 85/10.

⁴⁷³ Mevdudî, *Tefhîm*, IV, 522.

diseden Mekkelilerin haberdar olmaması mümkün değildir. Adeta olay, onların zihinlerinde hala canlılığını korumakta olduğu bir anda, Kur'an tarafından tekrar gündemlerine taşınmıştır.

6-Tübba' Kavmi

Tübba' (تُبَّع) kavmi, Kur'an'da Duhân⁴⁷⁴ ve Kâf⁴⁷⁵ Surelerinde olmak üzere iki yerde geçmektedir.

Tübba'nın, bir kişi mi yoksa krallar soyu mu olduğu konusu tartışmalıdır. Ebû Hureyre (ra), Rasulullah (sav)'ın, "*Tübba'nın peygamber olup olmadığını bilmiyorum*", buyurduğunu rivayet etmiştir. Hz. Aişe (ra) ise onun hakkında şöyle demiştir: "Tübba'a sövmeyin, çünkü o salih bir kimse idi. Allah Teala, kavmini tenkit ettiği halde, onu tenkit etmemiştir."⁴⁷⁶ İbn Abbas ise, onun peygamber olduğunu söylemiştir.⁴⁷⁷ Bir görüşe göre de Tübba', önceleri ateşe tapan bir kimse iken müslüman olmuş ve halkını da müslüman olma-ya davet etmişti. Halkı ise peygamberlerini yalanlayıp, Allah'a karşı büyük suçlar işlediklerinden dolayı helak edilmiştir. Tübba' kavminin belki de en önemli özelliği, helak olan toplumlar içerisinde Mekke müşriklerine en yakın toplum olmalarıdır.⁴⁷⁸

Bazı değerlendirmelere göre Tübba', bir padişah sülalesiydi. Yönetim ve siyasette birbirinin peşi sıra geldikleri için bu ismi aldılar.⁴⁷⁹ Yemen'de hüküm süren bu sülalenin her bir padişahına Tübba' denmekteydi.⁴⁸⁰ Kur'an'da adı geçen Tübba' ismindeki şahsın, Yemen hükümdarlarından Ebû Kerb Es'ad b. Melekî olduğu ve Rasulullah (sav), peygamber olarak gönderilmeden yaklaşık yediyüz yıl önce bazı Yahudi âlimler vasıtasıyla Rasulullah'ın geleceğini öğrenerek ona iman ettiği söylenmektedir.⁴⁸¹ Hatta onun, Mekke'yi ziyareti esnasında Kâbe'ye ilk defa örtü giydiren kimse olduğu söylenir.⁴⁸² Himyer kabilesine mensup olan Tübba' ve onun kavmi, buna göre Sebe' kavmiyle aynı soydan gelmektedir.⁴⁸³

⁴⁷⁴ Duhân 44/37.

⁴⁷⁵ Kâf 50/14.

⁴⁷⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 279-280.

⁴⁷⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 280.

⁴⁷⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 280.

⁴⁷⁹ İsfahânî, Râğıb, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, s. 96.

⁴⁸⁰ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1088.

⁴⁸¹ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1088.

⁴⁸² Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, II, 125.

⁴⁸³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 279.

Tübba' kavminin helak edilişii Kur'an'da Şu Şekilde anlatılmıştır: “Onlar mı daha hayırlı, yoksa Tübba' kavmi ile onlardan öncekiler mi? Onları yok ettik, çünkü onlar suçluydular.”⁴⁸⁴

Tübba' kavminin nasıl helak edildiğiyle ilgili Kur'an'da herhangi bir bilgi yoktur. Başka kaynaklarda onların helakıyla ilgili Şöyle bir olay nakledilmektedir: Tübba', müslümanlığı kabul edip kavmini de müslüman olmaya davet edince, büyük bir muhalefetle karŐılaŐmıŐtı. O dönemde Yemen' de bir dağın tepesinde yanmakta olan bir ateş vardı. AnlaŐmazlıđa düştükleri konularda bu ateşin yanına giderler ve ateşin onları yakıp yakmamasına göre haklı ile haksız ortaya çıkardı. Zalim ateş tarafından yakılıp yok edilirken, mazluma herhangi bir zarar gelmezdi. Tübba'ın müslüman olmaları isteğine karşı, inkârcı halk “Ateşin hakemliğine baŐvuralım” teklifinde bulundu. Bu teklifi kabul eden Tübba', halkla birlikte ateşin olduğu yere gitti. Onlar, tapmakta oldukları putlarını da kendilerine yardımcı olmaları için beraberlerinde götürdüler. Kimin davasının haklı, kimin haksız olduğu ortaya çıksın diye yanına vardıkları bu ateş, kaynağından etrafa yayılarak oradaki inkârcıları ve beraberlerindeki putları tamamen yakıp kül etti. Ateş daha sonra da tekrar eski mekânına döndü. İnanlara ise ateşin hiçbir zararı dokunmadı.⁴⁸⁵

Diğer taraftan Yemenlilerin, Tübba' kavmini KureyŐlilerden daha hayırlı bir toplum olarak tanımlayan bu ayeti, kendilerine iftihar vesilesi kabul ettikleri söylenir.⁴⁸⁶

7-AŐhâbu'l-Fîl

İslam'ın ortaya çıkıŐına az bir süre kala, Arap Yarımadasında müthiŐ bir olay meydana geldi. Yarımadanın güneyindeki Yemen, hristiyan bir yönetim tarafından idare ediliyordu. HabeŐ kralı NecaŐı'ye bağlı olan Yemen'in o dönemdeki valisi Ebrehe el-EŐrem adında bir kimseydi. Hz. İbrahim ve İsmail (as)'den beri Araplar, hac yapmak için Kâbe'yi ziyaret ederlerdi. Bu durumu kıskanan Ebrehe, San'a Őehrinde “**Kulleys**” adında büyük bir kilise yaptırdı. İnşaat esnasında Ebrehe, Yemenlilere büyük sıkıntılar çekirtirdi. Belkıs'ın sarayındaki mermer sütunları ve altın iŐlemeli taŐları getirtirdi. Binaya altın ve gümüşten haçlar dikti. Tarihçilerin belirttiğine göre, Ebrehe'nin bu kiliseyi yapmaktaki esas gayesi, NecaŐı'nin komutanı Aryat'ı öldürüp onun yerine vali olarak geçmesi sebebiyle kendisine kızan HabeŐ kralı NecaŐı'yi memnun etmek ve vali olarak orada kalmayı garanti altına almaktı. Onun asıl maksadı, dini olmaktan çok siyasi idi. NecaŐı'ye yazdığı Şu mektup bu du-

⁴⁸⁴ Duhân, 44/37.

⁴⁸⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XVI, 146.

⁴⁸⁶ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XVI, 147.

rumu doğrulamaktadır: “Senin için şimdiye kadar eşi görülmemiş bir kilise yaptıracağım. Bütün Arapları, hacca gittikleri mabetlerini terk ettirip buraya çevireceğim.”⁴⁸⁷

Ebrehe, bundan böyle Arapların hac yapmak için bu kiliseyi ziyaret etmelerini arzuluyordu. Bu olay Araplar arasında yayılınca büyük bir endişeye sebep oldu. Hatta Malik b. Kinâne Oğullarından biri, San’a’daki bu kiliseye girerek pisledi ve pislği duvarlara sürdü. Bu hadiseye kızan Ebrehe’nin, Kâbe’yi yıkma konusundaki azmi daha da kuvvetlendi.⁴⁸⁸

Araplar, Kâbe’yi Allah’ın koruyacağı inancında idiler. Dönemin Mekke lideri Abdülmuttalib ile Ebrehe arasında geçen şu konuşmada bu husus, net bir şekilde görülmektedir. Abdülmuttalib, Ebrehe’nin askerleri tarafından alıkonan develerini kendisine geri vermesini söyleyince Ebrehe, onun bu isteğini hafife alarak şöyle dedi: “Atalarının dini ve onlardan sonra senin de dinin olan Evi (Kâbe’yi) bırakıp da develerini mi istiyorsun?” Abdülmuttalib’in cevabı ise şöyle oldu: “Ben develerin sahibiyim. Ev (Kâbe)’in ise, koruyacak sahibi vardır.”⁴⁸⁹

Çok büyük bir bütçeyle yıllarca hazırlık yapılarak oluşturulan, sadece Mekke’ye ulaşması bile uzun zaman alan ve başında “**Mahmud**” adını koydukları kocaman bir filin yanı sıra sekiz veya oniki filin daha yer aldığı,⁴⁹⁰ 40 ya da 60 bin kişiden meydana gelen⁴⁹¹ bu büyük ordu, birkaç saat içinde yok edilmişti. Gökyüzünde beliren binlerce **ebâbîl** kuşu,⁴⁹² attıkları küçücük taşlarla askerleri öldürüp, ordudaki her şeyi yakıp yıkmıştı. **Siccîl** denen taşlar, Ebrehe’nin ordusundaki askerlere isabet ettiğinde, baştan girip alttan çıkıyordu. Ebrehe de vücudundan isabet almıştı. Vücudu parça parça dökülmeye başlamıştı. Çok geçmeden de Allah’ın gazabına uğrayarak helak oldu. İlk anda isabet almayıp da kaçmaya başlayan askerler de yolda teker teker kuşlar tarafından atılan küçücük taşlarla delik deşik edilerek helak edildi.⁴⁹³ Bu konu hakkında nazil olan Fîl Suresi, söz konusu korkunç manzarayı şöyle haber vermektedir:

*“Rabbinin, fil sahiplerine ne yaptığını görmedin mi? Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı? Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi. Onlara çamurdan sertleşmiş taşlar atan (kuşlar), nihayet onları, kurt yeniği ekin yaprağı gibi yaptı.”*⁴⁹⁴

⁴⁸⁷ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *Kasasu’l-Enbiyâ*, (tah. Ekrem es-Seyyid Cibril), Dâru Hirâ, Kahire, ts. s. 149, 150.

⁴⁸⁸ İbn Kesîr, *Kasasu’l-Enbiyâ*, s. 150.

⁴⁸⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 798.

⁴⁹⁰ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 797.

⁴⁹¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 797.

⁴⁹² Ebâbîl, Kur’ân’da ismi geçen on çeşit kuş tütünden biridir. (Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1086.)

⁴⁹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 799-800.

⁴⁹⁴ Fîl 105/1-5.

Allah'ın yeryüzündeki en kutsal mabedini yıkmaya gelen ordunun helakı, Kur'ânî ifadeye göre ebâbil ve siccîl ile olmuştur. Ebâbil, gruplar, topluluklar anlamına gelen çoğul bir kelimedir. Birbirini takip ederek oraya buraya doğru uçan kuş sürülerine de ebâbil denmiştir. Araplar, ebâbilin tekilini hiçbir zaman kullanmamışlardır.⁴⁹⁵ Elmalılı, bu kuşların gerek hacim ve gerekse renk itibarıyla tek cins kuşlardan oluşmadığını, leşler üzerinde dolaşan kartallar, kara kuşlar gibi siyah, beyaz, yeşil ve alaca, çeşitli renkleriyle türlü türlü birbiri ardınca takip ederek gelen, çeşitli sürüleriyle irili ufaklı, alay alay kuşlardan oluştuğunu söylemektedir.⁴⁹⁶ Bu kuşların her birinin ikisi ayaklarında, biri de gagasında olmak üzere toplam üç siccîl taşıdığı rivayet edilir.⁴⁹⁷

Siccîl ise, bir şeyin dolduktan sonra dökülmesi anlamına gelen se-ce-le (سجل) kökünden türemiştir. Sicîll şeklinde kullanıldığında, kitapları ve değişik manaları içinde toplayan kitap anlamına gelmektedir. Göndermek anlamına gelen iscâl'den türemiş olabileceği de söylenmiştir. Ancak Fîl Suresindeki ayette, taş toprak karışımı çok sert madde ya da aslı toprak olan pişmiş tuğla anlamına gelmektedir.⁴⁹⁸ Bu pişmiş taşların büyüklüğü hakkında farklı görüşler vardır. Bunların insan kafası veya deve kadar ya da mercimek yahut da nohut büyüklüğünde olduğu söylenmektedir. İsalet ettiği kişinin başından girip alttan çıktığı şeklindeki rivayetler, bunların küçük ebatta taşlar olduğu görüşünü destekler mahiyettedir.⁴⁹⁹

Her ne kadar ayette bu taşların hacimleri hakkında bir açıklama yoksa da “hicâreten” kelimesinin nekra olmasından, bilinmeyen birtakım taşlar olduğu, siccîl'den de sertlikleri ve öldürücü oldukları anlaşılıyor.

Bu sureyle ilgili en ilginç yorumlardan birini Muhammed Abduh (ö. 1905) yapmıştır. Abduh, ordunun Mekke'ye gelişinin ikinci gününde askerler arasında çiçek ve kızamık hastalığının yayıldığını ve bunun bir veba şeklinde tezahür ettiğini söyler. Bu veba, onları öyle perişan etmişti ki, etleri kemiklerinden ayrılıp yere düşmüştü. Bu durum karşısında ordunun geriye kalanı geldikleri yere doğru kaçmaya başladı. Ebrehe de aynı hastalığa yakalandı. Ancak onun etleri, diğerlerinden farklı olarak küçük parçalar halinde yavaş yavaş vücudundan kopup yere düşüyordu. Çok geçmeden San'a'da ölüp gitti.⁵⁰⁰

⁴⁹⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 799.

⁴⁹⁶ Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, (ö. 1942), *Hak Dini Kur'ân Dili*, I-X, (Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Azim Dağıtım, İstanbul, ts., IX, s. 452.

⁴⁹⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 800.

⁴⁹⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 799-800.

⁴⁹⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, IX, 454.

⁵⁰⁰ Abduh, Muhammed (ö. 1905), *Tefsîru Cüz'i Amme*, Dâru'l-Meârif, Tunus, ts., s. 120.

Abduh, kuşların attığı taşların hastalık yüklü mikroplar taşıdığını anlatmak için de şöyle demiştir: Ebrehe'nin askerleri arasında yayılan bu çiçek ve kızamık hastalığı, Allah'ın rüzgârla birlikte gönderdiği büyük kuş sürüleri sayesinde askerlerin üzerine düşen kuru taşlardan kaynaklanmıştır. Bu kuşlar, ayaklarıyla değişik hastalıkları taşıyan sinek şeklinde olabilirler. Attıkları taşlar da bu hayvanların ayaklarında taşıdıkları zehirli kuru toprak olabilir. Bu mikroplar, insan bedenine ulaştığında deri gözeneklerinden içeriye girip orada büyük yaralar açarak etlerinin dökülmesine sebep olabilir.⁵⁰¹

Fîl hadisesinin, genel kanaat olarak Peygamberimiz (sav)'in dünyaya geldiği yıl içerisinde meydana gelmiş bir olay olduğu kabul edilmekteyse de, Mevlid-i Nebî'den iki yıl önce meydana geldiği de söylenmiştir.⁵⁰²

II-HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ TOPLUMLAR

A-SON NESİLLER (KURÛN-U UHRÂ)

Hz. Peygamber döneminde gerçekleşen helak olaylarını, bu döneme verilen isim çerçevesinde “Kurûn-u Uhrâ (Son Nesiller)” döneminde meydana gelen olaylardan birer parça olarak ele alacağız.

1-Bedir'de Öldürülenler: Ashâbu'l-Kalîb (Mekkeli Müşrikler)

Buraya kadar anlattığımız kavimlerin hepsi, Hz. Peygamber'den önce yaşayan ve isyanları sebebiyle Allah'ın gazabına uğradıkları Kur'an'da bize haber verilen toplumlardan oluşmaktaydı. Şimdi ise, Hz. Peygamber döneminde Allah'ın gazabına uğrayan irili ufaklı bazı gruplardan bahsedeceğiz. Bilindiği gibi Hz. Peygamber döneminde, önceki kavimlerin bir kısmında olduğu gibi toplu helak gerçekleşmemiştir. Daha sonra Hz. Peygamber hayatta iken biri Mekkeli müşriklerden, diğeri de Medineli Yahudilerden oluşan bazı grupların helak edildiğini Kur'an'dan öğrenmekteyiz.

Bunların birinci grubu, Hz. Peygamber'e büyük eziyetler eden, vahyin yayılmasına engel olmaya çalışan, hatta son dini ve Peygamberi'ni ortadan kaldırmak için toplu savaş kararı alan Mekkelilerin önde gelen müşriklerinden oluşmaktaydı. Onlardan yaklaşık yetmiş

⁵⁰¹ Abduh, Muhammed, *Tefsîru Cüz'i Amme*, s. 120.

⁵⁰² İbn Kesîr, *Kasasu'l-Enbiyâ*, s. 156.

tanesi,⁵⁰³ Bedir Savaşında müslümanların eliyle Allah tarafından cezalandırılmış ve helak edilmiştir. Bunlara “*Kalîb Ashâbi*” deniyordu ki, bu, “*Bedir’de öldürülüp kuyuya atılmış olan müşrikler*” anlamına gelmektedir.⁵⁰⁴

Rasulullah (sav), risalet döneminin en uzun süresini Mekke’de geçirmiştir. Tam onüç yıl, bıkmadan, birçoğu akrabası olan bu insanları İslam’a davet etmiştir. Fakat onlar, O’nun davetini kabul etmedikleri gibi, en kaba davranışları sergilemekten de geri kalmamışlardır. Enes b. Malik’in rivayet ettiğine göre, Mekkeli müşrikler, bir gün Rasulullah’a öyle bir vurmuşlardı ki, bunun tesiriyle bayılıp yere düşmüştü. Bunun üzerine Hz. Ebu Bekir (ra), olaya müdahale etmiş ve müşriklere “*Siz bir adamı ‘Rabbim Allah’tır.’ diyor, diye öldürecek misiniz?*” diye bağırmıştı.⁵⁰⁵

Meâric Suresinde Mekkeli müşriklerin durumu, Ashabu’l-Uhdûd’a benzetilmiştir. Allah, burçlar sahibi semaya, va’d olunan güne ve o günü görenle görülen şeye yemin ederken⁵⁰⁶ “Muhakkak Mekkeli müşrikler, Ashabu’l-Uhdûd gibi lanetlenmişlerdir.” demek istemiştir.⁵⁰⁷ Bunun açık anlamı şudur: “Ashabu’l-Uhdûd nasıl Allah’ın gazabına uğramışsa, Mekkeli müşriklerden müslümanlara eziyet edenler de mutlaka Allah’ın gazabına uğrayacaktır.” Nitekim Allah’ın bu yemini Bedir Savaşında gerçekleşmiş, daha önce müslümanlara eziyet eden Mekkeli yetmiş azgın müşrik, savaş meydanında müslümanlar tarafından öldürülerek helak edilmiştir. Surenin nuzûl tarihi de bu anlama geldiğinin başka bir delili mahiyetindedir. Çünkü bu surenin Mekke döneminde, yani Bedir Savaşından önce indiği konusunda kaynaklarda ihtilaf yoktur.⁵⁰⁸

İslam, Mekke müşrik toplumu içinde Hz. Peygamber’in büyük çabası sayesinde yavaş yavaş yayılmaya devam ediyordu. Ancak Hz. Peygamber’in karşılaştığı en büyük problem, insanların İslam’ı kabul etmemesinden değil de, Mekke’nin hâkimiyetini elinde bulunduran insanlardan kaynaklanıyordu. Bunlar, kendileri İslam’ı kabule yanaşmadıkları gibi, İslam’ı kabul edenlere çeşit çeşit zulümler yapıyor, Hz. Peygamber’in İslam’ı insanlara anlatmasına da engel oluyorlardı. Hz. Peygamber Kâbe’de Kur’an okumaya başladığında, insanların bunu duyup kabul etmelerinden endişelenen Kureyş’in bu azılı müşrikleri, Hz. Peygamber’in sözünün Kâbe’de bulunan insanlar tarafından duyulmaması için, o esnada gürültü

⁵⁰³ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Meâfirî (ö. 218/833), *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I-V, (tah. Cemal Sabit, Muhammed Mahmud, Seyyid İbrahim), Dâru’l-Hadîs, Kahire, 1996, II, s. 302-308.

⁵⁰⁴ Elmalılı, *Hak Dini*, VII, 149.

⁵⁰⁵ Heysemî, Ali b. Ebî Bekr (ö. 807/1404), *Mecmau’z-Zevâid*, I-X, Dâru’r-Reyyân li’t-Türâs, Kahire, 1407, VI, 17.

⁵⁰⁶ Meâric 85/1-3.

⁵⁰⁷ Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Ali et-Temîmî el-Bekrî, (ö. 606/1209), *et-Tefsîru’l-Kebîr (Mefâtihu’l-Ğayb)*, Dâru’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1990, XXXI, s. 107.

⁵⁰⁸ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXXI, 107.

çıkartacak kiralık kimseler tutmaya kadar işi ileri götürmüşlerdi. Hz. Peygamber'in şahsına, müslümanlara ve hepsinden önemlisi İslam davasına o kadar zarar vermeye başlamışlardı ki, önceleri ıslah olmaları için Allah'a dua eden Hz. Peygamber, aradan geçen uzun zamana rağmen onlarda olumlu hiçbir ilerleme göremediğinden Mekke müşriklerinin bir kısmının helak olması için beddua etmek zorunda kaldı.⁵⁰⁹

Semûd kavmi içerisinde Hz. Salih'e karşı halkı kışkırtan ve inkârcılıkta herkesin önünde olan dokuz kişilik çete grubunun⁵¹⁰ benzerlerini, Mekke'de Rasulullah (sav)'ın karşısında da örgütlenmiş bir halde görüyoruz. Hz. Peygamber ile uğraşan, ona eziyet ve hakaret eden çete gruplarından birini, Velîd b. Muğîre'nin liderliğini yaptığı beşli çete oluşturuyordu. Çete içinde yer alan diğer kimseler; Âs b. Vâil, Esved b. Muttalib, Esved b. Abd-i Yeğûs ve Hâris b. Telâtîle idi. Bunların hepsini Allah, Bedir'de helak etti.⁵¹¹

Buhârî'de rivayet edildiğine göre Abdullah b. Mes'ud, Allah Rasulünün Kâbe'de namaz kılarken secde olduğu bir anda Ebû Cehil'in teklifiyle, boynuna kanlı deve işkembesini koyan Kureyşli müşriklere "*Allahum! Kureyş'i sana havale ediyorum.*" şeklinde beddua ettiğini ve isimlerini tek tek saydığı bu kimselerin tamamının Bedir Savaşında öldürüldüğünü söylemiştir.⁵¹² İsmi açıkça söyleyerek beddua ettiği kimselerin başında Ebû Cehil vardı.⁵¹³

Hz. Muhammed'in tebliğine karşı çıkan inkârcılarla mücadelesi, Kur'an'da sık hatırlanmaktadır. Diğer peygamberlerle kavimleri arasındaki mücadelelerin Kur'an'da yer alması da, yine Hz. Peygamber'in hasımlarıyla arasında var olan hak-batıl mücadelesinin bir parçasını oluşturmaktadır. Helak olan hiçbir kavmin cesaret edip söyleyemediği bir talebi dilendirmek, Mekke'nin azgın müşriklerine nasip olmuştur. Daha önce hiçbir toplum, peygamberlerinden üzerlerine taş yağdırmasını istememiştir. İşlerini güçlerini bırakıp bütün mesailerini ve enerjilerini Hz. Muhammed'in tebliğine karşı çıkmak için harcayan Ebu Cehil gibi azgın Mekkeli müşrikler, "*Mekke'de 'Ey Allahım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır, yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi.*"⁵¹⁴ Azap da onlara Bedir günü geldi.⁵¹⁵

⁵⁰⁹ Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Meğâzî, 7.

⁵¹⁰ "O şehirde dokuz kişi (elebaşı) vardı ki, yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı." (Neml 27/48.)

⁵¹¹ Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. el-Ensârî (ö. 671/1272), *el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'an*, I-XX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985, X, 62.

⁵¹² Buhârî, Cihâd, 98.

⁵¹³ Buhârî, Meğâzî, 8.

⁵¹⁴ Enfâl 8/32.

⁵¹⁵ Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Halid (ö. 310/922), *el-Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'an*, I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405, IX, s. 208.

Mekkeli müşriklerin helakıyla ilgili olarak Kur'an'da birçok ayet vardır. Bunlardan birkaçı şöyledir:

“*Baksana şunlara, Allah'ın nimetini nankörlüğe çevirdiler (O'nun verdiği nimete şükredecekleri yerde, nankörlük edip inkâra saptılar), kavimlerini de helak yurduna sürüklediler.*”⁵¹⁶ Ayette helak yurduna sürüklenenler olarak kendilerinden bahsedilenler, Bedir'de müslümanlar tarafından öldürülüp helak edilen “Ebu Cehil ve arkadaşları”ndan oluşan Mekkeli müşriklerdir.⁵¹⁷

“*Onlar mı daha hayırlı, yoksa Tübbâ' kavmi ile onlardan öncekiler mi? Onları yok ettik, çünkü onlar suçluydular.*”⁵¹⁸ Bu ayet, Mekkeli azgın müşriklerin mutlaka helak edileceğini haber vermektedir.⁵¹⁹

Mekkeli müşriklerin helak edileceğini önceden Rasulullah (sav)'a haber veren bir diğer ayet de şudur: “*Biz öncekileri helak etmedik mi? Sonra, arkadan gelenleri de onların arkasına takacağız. İşte biz suçlulara böyle yaparız.*”⁵²⁰

Ayet ve hadislerin açık ifadelerle ortaya koyduğu gibi, Bedir Savaşı vesilesiyle Allah, Mekkeli müşrikleri Bedir gününde helak etmiştir.⁵²¹

Kalîb Ashâbı (kuyudakiler, çukurdakiler) adını aslında onlara veren Rasulullah (sav)'dir. Rivayete göre, Bedir'de öldürülüp çukurlara atılan Mekkeli müşriklerin olduğu yere gelen Hz. Peygamber (sav), onlara hitaben şöyle demiştir: “*Siz Peygamberin ne kötü bir aşireti idiniz. Benim aşiretimden olmanıza rağmen siz beni yalanladınız, başka insanlar tasdik etti. Beni yurdumdan çıkardınız, başka insanlar beni korudu. Benimle savaştınız, başka insanlar bana yardım etti. Ey Ebu Cehil b. Hişam, Ümeyye b. Halef, Utbe b. Rabîa! Ey filan oğlu filan! “**Rabbinizin size vadettiğini gerçek olarak buldunuz mu?**”⁵²² Ben Rabbimin vadettiğini gerçek olarak buldum.*” Hz. Ömer'in Rasulullah'ın bu halini görüp ölmüş kimselele konuşmasına şaşırması sonrasında ise, “*Onlar sizden daha iyi duyuyorlar, fakat cevap veremiyorlar.*” buyurdu.⁵²³

Mekkeli müşriklerin azgınlarının Bedir'de helak olmaları, Allah Rasulü (sav)'nü ve müminleri hayli sevindirmişti. Özellikle “**Bu ümmetin Firavun'u**” adını verdiği **Ebu Ce-**

⁵¹⁶ İbrahim 14/28.

⁵¹⁷ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XXV, 134.

⁵¹⁸ Duhân 44/37.

⁵¹⁹ Konyalı Mehmet Vehbî, *Büyük Kur'an Tesiri -Hulâsâtü'l-Beyân-*, I-XVI, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1969, XIII, s. 5271.

⁵²⁰ Mürselât 77/16-18. Ayette sözü edilen arkadan gelen müşriklerin Mekkelilerle ilgili bilgi için bkz. Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 240.

⁵²¹ Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XXX, 158.

⁵²² A'râf 7/44.

⁵²³ Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/1874), *el-Müsnedü's-Sahîh* (Sahîhu Müslim), I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, Cennet, 77; Buhârî, Meğâzî, 8.

hil'in öldürüldüğü haberini aldığıında Rasulullah (sav) Allah'a hamd etmiş ve iki rekâtlık şükür namazı kılmıştı.⁵²⁴

2-Medine Civarındaki Yahudiler

Yahudilerin atası, “**İsrail**” lakabıyla anılan **Yakub Peygamber**'dir ve kendisi İbrahim Peygamber'in torunudur.⁵²⁵ Bu sebeple Yahudilere “İsrailoğulları” adı verilmektedir.

İbn Abbas'ın rivayet ettiğine göre Yahudi milleti, dört büyük kitapta lanetlenmiş bir millettir. Tevrat'ta Hz. Musa'nın, Zebur'da Hz. Davud'un, İncil'de Hz. İsa'nın, Kur'an'da ise Hz. Muhammed'in diliyle lanetlenmiştir.⁵²⁶ Tüm kutsal kitaplarda lanete uğramış Yahudiler dışında başka millet yoktur. Kur'an, bu konuda şöyle demektedir: “*İsrailoğullarından kâfir olanlar, Davud ve Meryem oğlu İsa diliyle lanetlenmişlerdir. Bunun sebebi, söz dinlemeleri ve sınırı aşmalarıdır.*”⁵²⁷

Tevrat'ta da Yahudilerin Allah tarafından cezalandırıldığı, bu vesileyle kendilerine musallat edilen veba hastalığından tam yüzyirmidörtbin kişinin telef olduğu anlatılmaktadır.⁵²⁸

Kur'an, müslümanların dışında, en çok Yahudilerden bahseder. Ancak Yahudiler Kur'an'da, hep olumsuz yönleriyle bahse konu olmuşlardır. Yahudi milleti, insan ırkı içerisinde en nankör, en inkârcı, en sahtekâr, insanları en fazla sömüren v.b. kötü karaktere sahip millet olarak tarih sahnesinde yer almıştır. Bu sebeple de hep Allah'ın gazabına uğramışlardır. Onlara verilen cezalar, diğer birtakım kavimlere verilen cezalar gibi bir defaya mahsus olmayıp, bunların bir kısmı kıyamete kadar devam edecektir.⁵²⁹

Yahudilerin bu genel özelliklerinden söz ettikten sonra, Hz. Peygamber döneminde yaşayan Yahudilerden bahsetmek istiyoruz. Hz. Muhammed (sav) ve müslümanlar, Mekkede müşriklerin zulmünden bıktıkları için Medine'ye hicret etmişlerdi. Burada huzur ve güven içinde yaşama ümidinde idiler. Rasulullah (sav), Medine'ye geldiğinde, orada bulunan Yahudilerle mal ve can emniyetini garanti altına alan bir antlaşma yapmıştı. Bu antlaşmaya rağmen Yahudiler, her fırsatta müslümanlara karşı düşmanca tavır sergilemekten çekinmemekte, İslam'a ve müslümanlara yönelik hakaretlerine devam etmekte idiler. İçlerin-

⁵²⁴ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, ts. III, 288.

⁵²⁵ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I-II, (trc. Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1991, I, 546.

⁵²⁶ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401, II, s. 83.

⁵²⁷ Mâide 5/78.

⁵²⁸ Eski Ahit (Tevrat), Sayılar, 25/1-9.

⁵²⁹ Ulutürk, Veli, *Kur'an'da Ehl-i Kitab*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 55-58.

deki en güçlü şair olan Kâb b. Eşref gibileri, bu düşmanlıklarını her vesileyle ortaya koymakta bir sakınca görmüyordu. Zaten Kur'an, Medine'de de müslümanlara rahat olmadığını, Mekke'de müşriklerin eziyetleriyle karşılaştıkları gibi, Medine'de de Ehl-i Kitab'ın eziyetleriyle karşılaşacaklarını onlara haber vermişti:

*“Sizden önce kendilerine kitap verilen Ehl-i Kitap'tan ve müşriklerden çok incitici (sözler) duyacaksınız.”*⁵³⁰

İnsanları İslamiyet'ten soğutmak, dini değersiz gibi göstermek, müslümanları başkalarının gözünde düşürmek, inançlı kimselerin kalplerinde şüphe uyandırmak ve İslam'ı alay konusu yapmak için bazı Yahudiler, sabahleyin müslüman olduğunu söyleyip, akşamleyin müslümanlıktan çıktığını ilan ediyordu. Bazen bunu, gün aşırı ya da aralıklarla yapıyorlardı. Yahudilerin İslam'a karşı takındıkları bu hileli düşmanlığı Kur'an, şöyle haber vermektedir:

*“Ehl-i Kitap'tan bir grup şöyle dedi: Müminlere indirilmiş olana sabahleyin (görünüştü) inanıp akşamleyin inkâr edin. Belki onlar (böylece dinlerinden) dönerler.”*⁵³¹

Ehl-i Kitap olan Yahudiler, yine Ehl-i Kitap olan müslümanlarla birlikte hareket etmesi gerekirken, müslümanlara karşı müşriklerle birlikte hareket etmişler ve müşriklerin daha doğru yolda oldukları iddiasında bulunmuşlardır:

*“Kendilerine Kitap'tan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla (tanrılara) iman ediyorlar, sonra da kâfirler için: ‘Bunlar, Allah'a iman edenlerden daha doğru yoldadır.’ diyorlar.”*⁵³²

Kur'an, Yahudilerin Medine'de yaşadıkları yerlerden sürülmelerini, zillete ve Allah'ın gazabına uğramalarını şöyle haber vermektedir: *“Eğer Allah onlara sürgünü yazmamış olsaydı, elbette onları dünyada (başka şekilde) cezalandıracaktı.”*⁵³³ *“Ehl-i Kitap'tan inkar edenleri, ilk sürgünde yurtlarından çıkararak O'dur. Siz onların çıkacaklarını sanıyordunuz. Onlar da kalelerinin, kendilerini Allah'tan koruyacağını sanmışlardı. Ama Allah (O'nun azabı), onlara beklemedikleri yerden geliverdi.”*⁵³⁴ *“Bu, onların, Allah'a ve Peygamberine karşı gelmelerinden dolayıdır. Kim Allah'a karşı gelirse, bilsin ki Allah'ın cezalandırması çetindir.”*⁵³⁵ Onlara verilen ceza, Allah'ın *“Yoldan çıkanları rezil etmesi (cezalandırması) için olmuştur.”*⁵³⁶

⁵³⁰ Âl-i İmrân 3/186.

⁵³¹ Âl-i İmrân 3/72.

⁵³² Nisâ 4/51.

⁵³³ Haşr 59/3.

⁵³⁴ Haşr 59/2.

⁵³⁵ Haşr 59/4.

⁵³⁶ Haşr 59/5.

Ayetlerde Yahudilerin açıkça Allah tarafından cezalandırıldığı anlatılmaktadır. Onlara verilen ceza, Rasulullah (sav) eliyle olmuştur. Medine çevresindeki haddi aşan tüm Yahudiler, Rasulullah tarafından o bölgeden çıkartılmış ve sürgüne gönderilmiştir.⁵³⁷ Bunların kimisi ihanetlerinin karşılığı olan bedeli öldürülmek şeklinde öderken, kimisi de canları bağışlanarak sürgün edilmiştir. Geriye bıraktıkları tüm mallar, müslümanlara ganimet olarak kalmıştır.

Bu şekilde Allah'ın gazabına uğrayan Yahudi grupları şunlardır: Benî Kaynuka, Benî Nadîr, Benî Kurayza.

a) Benî Kaynuka

Yahudi toplumu içinde müslümanlara Medine'de en çok düşmanlık eden Benî Kaynuka Yahudileriydi. Yahudi gruplar içerisinde Medine'ye en yakın konumda olan Benî Kaynuka, "Kaynuka Çarşısı" olarak bilinen çarşılarıyla meşhur idiler ve çoğunlukla kuyumculukla uğraşırlardı.⁵³⁸

Beni Kaynuka hadisesi, hicretin ikinci yılı şevval ayında Bedir ile Uhud Savaşı arasında meydana gelmiştir. Kaynuka Oğulları (Beni Kaynuka), Rasulullah (sav) ile yaptıkları antlaşmayı bozan ilk Yahudi topluluktur.⁵³⁹

Müslümanlarla Beni Kaynuka arasında, Yahudilerin tek taraflı olarak tırmandırdıkları gerginlik, Yahudilerin bir müslüman kadının namusuna leke sürmeye çalışmaları ve bir müslümanı öldürmeleri sonrasında sıcak çatışmaya dönüşmüştür. Hadise şöyle olmuştur:

Ensâr'dan bir kadın, Benî Kaynuka çarşısına gelerek bir Yahudi kuyumcuya takı yaptırmak istedi. Kadın, Yahudinin dükkânına girip bir yere oturunca, Ensâr'a düşman olan bu Yahudi, kadın farkına varmadan arkasına geçerek iğne gibi bir demir parçasıyla eteğinin alt kısmını, cep kısmına bağladı. Kadın ayağa kalkıp bu halde Kaynuka çarşısında yürümeye başladı. Çarşıdaki Yahudiler, onun bu çıplak haline gülmeye ve onunla dalga geçmeye başladılar. Bu haber Rasulullah'a ulaşınca, onların bu davranışını, daha önce kendileriyle yapılan antlaşmayı bozma anlamına alarak, onlara savaş açtı.⁵⁴⁰

Bedir Savaşından sonra müslümanlarla ilişkileri iyice gergin bir hale getiren Yahudiler, müslümanlarla savaş yapma niyetinde idiler. Özellikle Yahudilerin içinde en cesur olan

⁵³⁷ Buhârî, Meğâzî, 14; Müslim, Cihâd, 61, 62.

⁵³⁸ Buhârî, Buyû, 49, Meğâzî, 9; Müslim, Eşribe, 2.

⁵³⁹ İbn Hişâm, *es-Siretü'n-Nebeviyye*, III, 8.

⁵⁴⁰ Berki, Ali Himmet – Keskiöğlü, Osman, *Hâtemü'l-Enbiyâ Hazret-i Muhammed Ve Hayatı*, DİBY, Ankara, 1996, s. 263.

Benî Kaynuka,⁵⁴¹ müslümanlara açıktan düşmanlık etmekten çekinmeyerek, müslümanlarla yapılan antlaşmayı bozmuştu. Peygamberimiz (sav)'in müslüman olmaları çağrısına ve Bedir'de perişan edilen Mekkeli müşriklerin durumuna düşmemeleri için yaptığı ihtarlara; hem O'nunla hem de müslümanlarla dalga geçmek için; "Ey Muhammed! Sen savaşın ne olduğunu bilmeyen bir toplumla savaşıp onları yendiğin için kendini bir şey sanma, biz seninle savaşsak o zaman bizim kim olduğumuzu anlarsın", diye tehditler savurarak cevap veriyorlardı. Bu şekilde davranarak antlaşmayı bozduklarını açıktan açığa ilan etmişlerdi.⁵⁴²

Bu olay üzerine Rasulullah (sav), yaşadıkları kaleyi muhasaraya aldı. Muhasara tam onbeş gün sürdü. Yahudiler, kalelerinden çıkıp müslümanlarla savaşma cesaretini gösteremediler. Sonunda müslümanlara teslim olmak zorunda kaldılar. Münafıkların lideri Abdullah b. Übeyy'in aracılıktaki ısrarı üzerine, canları bağışlanmış, fakat Medine'den 700 kişilik bir grup halinde sürülmüşlerdir.⁵⁴³ Onlardan toplanan 1500 kılıç, 300 zırhlı elbise, 2000 mızrak ve 500 kalkandan ibaret silahları müslümanlara ganimet olarak kalmıştır.⁵⁴⁴

Benî Kaynuka'nın ihaneti sonrasında onların durumlarını ortaya koyan ayetler nazil olmuştur. Bu ayetlerde, Yahudilerin müslümanlar karşısında yenilgiye uğrayacakları önceden haber verilmiştir.⁵⁴⁵

"(Rasulüm!) inkâr edenlere de ki: Yakında mağlup olacaksınız ve cehenneme sürüleceksiniz."⁵⁴⁶

b) Benî Nadîr

Benî Nadîr, Hz. Peygamber'in Medine'ye hicret etmesinden sonra müslümanların antlaşma yaptığı Yahudi kabilelerinden biriydi. Onlar, antlaşmaya sadık kalacaklarına, ihanet yolunu tercih ettiler. Hatta Rasulullah (sav), bir gün kendi diyarlarında iken, bir suikastle onu öldürme teşebbüsünde bulundular.

Olay şöyle oldu: Amr b. Umeyye ed-Damrî'nin, Benî Amr kabilesine mensup iki kişiyi öldürmesi sebebiyle bu kabileye verilecek diyet konusunda yardımda bulunmaları için Rasulullah (sav) bir gün, Nadîr Oğulları diyarına gitmişti. Yanında az sayıda sahabenin bulunmasını, Peygamberimiz (sav)'i ortadan kaldırmak için bir fırsat olarak değerlendiren Nadîr Oğulları, bir evin duvarı dibinde dinlenmekte olan Rasulullah (sav)'ın başına yukarıdan

⁵⁴¹ Berki, Ali Himmet – Keskiöglü, Osman, *Hazret-i Muhammed*, s. 262.

⁵⁴² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 8.

⁵⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 9-10.

⁵⁴⁴ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I, 578.

⁵⁴⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 340.

⁵⁴⁶ Âl-i İmrân, 3/12.

büyük bir taş atarak öldürme konusunda gizli bir plan hazırladı. Bu işi yapmayı, aralarından Amr b. Cihâş b. Ka'b adındaki biri üstlendi. Onlar, bu suikasti nasıl yapacaklarını planlarken, Allah Teala, Hz. Peygamber'i vahiyle durumdan haberdar etti ve Rasulullah (sav), hiç kimseye bir şey söylemeden oradan ayrılıp Medine'ye döndü.⁵⁴⁷ Bu suikast hazırlığı hakkında Kur'an-ı Kerim şöyle demektedir: *“Ey iman edenler! Allah'ın nimetini unutmayın; hani bir topluluk size el uzatmaya yeltenmişti de Allah, onların ellerini sizden çekmişti.”*⁵⁴⁸

Bu olay üzerine kalelerinde kuşatma altına alınan Nadir Oğulları Yahudileri, daha fazla dayanamayarak müslümanlarla istedikleri şartlarda anlaşmaya vararak yurtlarından sürüldüler.⁵⁴⁹

Kur'an, Benî Nadir'in Hz. Peygamber'i öldürmek için suikast planları düzenlemeleri sebebiyle bu dünyada çarptırıldıkları cezadan şöyle bahsetmektedir: *“(Onların durumu) kendilerinden az önce yaptıklarının cezasını (dünyada) tatmış olanların durumu gibidir. Ahirette de onlara acıklı bir azap vardır.”*⁵⁵⁰

c) Benî Kurayza

Benî Kurayza, Rasullah (sav)'in Medine'de ittifak yaptığı Yahudi gruplardan bir diğeri. Diğer Yahudi grupları gibi müslümanlara düşman olmalarına rağmen açık düşmanlıkta onlar gibi acele etme yerine bu düşmanlıklarını uzun süre gizleme politikası gütmüşler ve ellerine müslümanları yok edecekleri güzel bir fırsatın geçmesini beklemişlerdir. Bu fırsatın da Hendek (Ahzâb) Savaşında ortaya çıktığını düşünerek Mekkeli müşriklerle birlikte müslümanlara hücum edip onları kılıçtan geçirmeyi planlamışlardı. Böylece, hem Peygamberimiz (sav)'i hem de İslam'ı ortadan kaldıracaklarını hesaplıyorlardı.

Medine üzerine yürüyerek şehri muhasara eden Kureyş ve Kataban müşrikleriyle gizlice anlaşarak, müslümanlarla antlaşmalarını tek taraflı olarak bozan Benî Kurayza, her iki kabileden alacağı biner kişilik silahlı grubun da yardımıyla bir gece baskını sayesinde müslümanların işini bitireceğini sanıyordu. Bu konudaki anlaşmalar henüz yeni tamamlanmıştı ki, Allah bir gece Mekke'den gelen müşrikleri ilahi bir afetle korkutup geri döndürünce, Kurayzalıların bütün planları altüst oldu. Müslümanların en zor gününde onlara ihanet etmeleri affedilebilecek bir suç değildi. Müşriklerin muhasarayı kaldırdıkları gün, Rasulullah (sav), ikinci namazını herkesin Kurayza diyarında kılmasını emretti. Böylece Kurayzalıları,

⁵⁴⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 157-158.

⁵⁴⁸ Mâide 5/11.

⁵⁴⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 159.

⁵⁵⁰ Haşr 59/15.

İslam ordusu tarafından muhasara altına alındı. Muhasara onbeş veya yirmibeş gün sürdü. Sonunda teslim olmak zorunda kaldılar.⁵⁵¹

Kurayzalılar, haklarında karar vermesi için Sa'd b. Muâz'ı hakem olarak kabul ettiklerini, onun vereceği her tür karara razı olacaklarını söylediler. Peygamberimiz de onların bu isteğini kabul etti. Sa'd b. Muaz, hem Yahudilerden hem de Peygamberimiz (sav)'den, vereceği hükme uyacaklarına dair söz aldı. Haklarında hüküm vermek için hakemliğini kabul ettikleri Sa'd'ın Benî Kurayza'yla ilgili kararı şuydu:

“Savaşan erkeklerin tümü öldürülecek, kadın ve çocuklar esir edilecek, onlardan geriye kalan mallar müslümanlar arasında taksim edilecek.”⁵⁵² Sa'd b. Muaz'ın verdiği hüküm, Allah'ın onlar hakkında vereceği hükümle aynıydı. Bu durum, Muaz'ın hükmünü “*Sen Allah'ın hükmüyle hükmettin*”⁵⁵³ şeklinde değerlendiren Rasulullah'ın sözlerinden de anlaşılmaktadır. Kurayzalılar, bu karara itiraz etmediler. Çünkü verilen karar, Yahudilerin kutsal kitabı Tevrat'la da uyuşmaktaydı.⁵⁵⁴

Liderleri Ka'b b. Esed olmak üzere 600 veya 900 civarında kişi kılıçtan geçirildi. Esirler arasında götürülürken bir ara Rasulullah (sav)'ı gördüğünde, ona hitaben; “Kalbim, sana olan düşmanlığa doymadı.” diyen Huyey b. Ahtab gibi ünlü İslam düşmanları da bu şekilde hak ettiklerini bulmuş oldular.⁵⁵⁵

Kur'an-ı Kerim, onların durumunu şu şekilde haber vermiştir: “*Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz. Allah, onların yerlerine, yurtlarına ve ayak basmadığınız topraklara sizi mirasçı yaptı. Allah'ın her şeye gücü yeter.*”⁵⁵⁶

⁵⁵¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 204-205.

⁵⁵² Buhârî, *Megâzî*, 30.

⁵⁵³ Buhârî, *Megâzî*, 30.

⁵⁵⁴ Eski Ahit (Tevrat), Tesniye, 20/10-14.

⁵⁵⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 210.

⁵⁵⁶ Ahzâb 33/26-27.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'DA ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ BİREYLER

Kur'â'da Allah'ın gazabına uğramış bireyleri -toplumlarda olduğu gibi- Hz. Peygamber'den önce ve Hz. Peygamber döneminde Allah'ın gazabına uğramış bireyler diye iki bölümde ele almaya çalışacağız.

I-HZ. PEYGAMBER'DEN ÖNCE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ BİREYLER

Her peygamberin davetine gönülden inananlar olduğu gibi, ona karşı aşırı düşmanlık içerisine girenler de olmuştur. Kur'an, hem önceki peygamberlerin hem de Hz. Muhammed (sav)'in bu tür insanlarla ilişkilerine zaman zaman yer vermiştir. Hz. İbrahim'in Nemrut'tan çektikleri karşısında Hz. Lût'un dostluğundan,⁵⁵⁷ Hz. Musa'ya karşı Firavun, Hâmân ve Kârun'un tavırlarından söz eden Kur'an; Hz. Muhammed'in tebliğine karşı çıkan ve büyük düşmanlıklarda bulunan Ebû Leheb, Ebû Cehil, Velîd b. Muğîre ve Kâb b. Eşref⁵⁵⁸ gibi azılı İslam düşmanlarından ve onların tavırlarından bahsetmiş, ayrıca bunlara mukabil olarak Allah Rasulünün yoluna her şeyini feda etmiş sadık dostu Ebû Bekir'den de söz etmiştir.⁵⁵⁹

Kur'an'ın tarihe bakışı, üslûbunun farklılığıyla da ortaya çıkmaktadır. Nitekim Kur'an, gelecek nesillerin tarihten ibret almalarını sağlayacak bir yaklaşımla olayları ele alır. Güzel davranışları ve bunların sahiplerini hangi üslupla ele alıyorsa, olumsuz davranışları ve bunların sahiplerini de aynı üslupla ele alır. Kur'an hiçbir zaman peygamberlerin yakın akrabalarının hakka karşı koydukları çirkin davranışları saman altı yapmamıştır. Bunlar, peygamberin babası, oğlu, karısı, amcası gibi çok yakın akrabası dahi olsa, onların davranışlarını gizleme eğilimi gütmemiştir. Kur'an, peygamberin yakın akrabalarının çirkefliklerini ortaya koymanın, peygamberin şahsına başkalarının gözünde bir eksiklik getireceği gibi bir düşünceyi asla benimsememiştir. Bilakis, peygambere bu kadar yakın olmalarına rağmen hakka karşı gösterdikleri direnç ve mücadele üzerinde durmuş, uğradıkları kötü sonuçlardan,

⁵⁵⁷ Ankebût 29/26; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 451.

⁵⁵⁸ Mesed 111/1; Kalem 68/7-16; Nisâ 4/51-52; bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 521.

⁵⁵⁹ "Hani, kafirler onu, iki kişiden biri olarak (Ebû Bekr ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı. Hani, onlar mağaradaydı, O, arkadaşına 'Üzülme, çünkü Allah bizimle beraberdir.' diyordu." (Tevbe 9/40; bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 272.)

sonraki nesilleri haberdar etmeyi ve bunlardan ders almalarını sağlamayı öncelikli konular arasına almıştır.

Burada konuyu, Kur'an'ın kendilerinden söz ettiği peygambere akrabalık bağıyla bağlı olan ve olmayan Hz. Nuh'un oğlu, Hz. Nuh'un karısı, Hz. Lût'un karısı, Nemrut, Fırvun, Karun, Hâmân, Sâmirî, Bel'âm, Câlût ve sadece bahçesi (malı) helak edilen iki adamdan biri, başlıkları çerçevesinde ele alacağız.

A-NUH'UN OĞLU

Nuh tufanında helak olanlar arasında Hz. Nuh'un bir oğlu da bulunmaktaydı. Kur'an, bu durumu bize şu şekilde haber vermektedir:

*“Gemi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nuh, gemiden uzakta bulunan oğluna: ‘Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma!’ diye seslendi. Oğlu: ‘Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım.’ dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o boğulanlardan oldu.”*⁵⁶⁰

*“Nuh, Rabbine dua edip dedi ki: Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin. Allah buyurdu ki: Ey Nuh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim.”*⁵⁶¹

İslami kaynaklarda, Hz. Nuh'un oğlunun kimliği ve onun Hz. Nuh'un ailesinden (ehlinden) olup olmadığı konusunda farklı bilgiler yer almaktadır.

Bunlardan birincisine göre, Hz. Nuh, “O, benim ehlimdendir, ailemdendir.” demiş, fakat “O, bendendir” dememiştir.⁵⁶² Bu ifade onun, karısının daha önce evli olduğu bir kocadan olma bir çocuk olduğunu göstermektedir.⁵⁶³

İkinci görüşe göre, suda boğulan oğul, Nuh'un soyundan gelen öz oğludur. Fakat babasına iman etmemesi ve kâfirliği sebebiyle helak olmuştur.⁵⁶⁴ Hz. Nuh'un öz oğlu olan kimse, görünüşte babasına iman etmiş gibi davranıp hakikatte küfür içerisinde idi. Bu davranışıyla münafıklık yapmaktaydı. Allah, Hz. Nuh'a daha önce iman ehli olan kimseleri tufandan kurtaracağını vaat ettiğinden, Nuh, tufanın başlaması esnasında Allah'ın bu vaadini hatırlamış, oğlunun münafık olduğunu bilmediği için, onun kendi ailesinden olduğunu söyleye-

⁵⁶⁰ Hûd 11/42-43.

⁵⁶¹ Hûd 11/45-46.

⁵⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 396.

⁵⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 396.

⁵⁶⁴ Mehrân, Muhammed Beyyûmî, *Dirâsât Târihiye mine'l-Kur'âni'l-Kerîm*, I-IV, Dâru'n-Nahda el-Arabiyye, Beyrut, 1988, IV, 26-27.

rek kurtulmasını Allah'tan istemiştir. Fakat onun kâfir olduğunu ancak “*O, senin dininin eh-
linden değildir.*” bilgisiyle öğrenebilmiştir.⁵⁶⁵

B-NUH'UN EŞİ

“*Allah, inkâr edenler hakkında Nuh'un karısı ile Lût'un karısını misal verdi. Bu ikisi,
kullarımızdan iki salih kulun nikâhları altında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları, Al-
lah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı.*”⁵⁶⁶

Rivayete göre Hz. Nuh'un karısının adı Vâlihe'dir.⁵⁶⁷ Hz. Nuh ve Hz. Lût'un eşleri-
nin ayette vurgulanan en önemli vasıfları hıyanettir. Hıyanet ile nifak birbirinin benzeri ka-
rakterler için kullanılır. Ancak hıyanet çoğunlukla ahd ve emanet ile irtibatlı olarak, nifak ise
din ile irtibatlı olarak kullanılır. Bazen bunlar birbirinin yerine de kullanılır. Hıyanet, verilen
söz (ahdi) gizlice bozarak hakka muhalefet etmektir. Zıttı ise emanettir.⁵⁶⁸ Bu ayette anlatı-
lan hıyanet de bu anlamdadır. Bu, onların her türlü hıyaneti yaptıklarına değil, münafıklık
ederek bir emanete hıyanet ettikleri anlamına gelmektedir.⁵⁶⁹

Allah, peygamberlerini her türlü kötü ve çirkin durumdan koruduğu için, onların ha-
nımlarının namuslarına leke getirmiş bir kimliğe sahip olmaları mümkün değildir. Çünkü
“*Hiçbir peygamberin karısı zina etmemiştir.*”⁵⁷⁰ Bu kadınların ihanetleri, iman yönüyle ol-
muştur. Bu bağlamda, bu iki peygamberin eşlerinin her ikisinin de münafık olduğu anlaşıl-
maktadır. Kocalarına iman etmiş görünmelerine rağmen, müşriklerle işbirliği etmişlerdir.
Kocalarına karşı açıktan cephe alma yerine, gizliden gizliye müşriklerle irtibat kurma ve ko-
calarının faaliyetleri hakkında müşrikleri bilgilendirme yolunu tercih etmişlerdir. Nuh'un ka-
rısı, kocasını “*deli, mecnun*” olmakla suçlayıp, Hz. Nuh'un yanına gelip iman edenlerin kim-
liklerini, inkârcı kavmine bildirirdi.⁵⁷¹ Bu sebeple de Nuh kavminin suda boğularak helak
edilmesi cezasını, en acı şekilde tadanlardan biri oldu.

⁵⁶⁵ Mehrân, *Dirâsât Târîhiye*, IV, 26, 27, 28.

⁵⁶⁶ Tahrîm 66/10.

⁵⁶⁷ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XVIII, 20.

⁵⁶⁸ İsfahânî, Râğıb, (ö. 502/1108), *el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986, s. 230;
bkz. Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 167.

⁵⁶⁹ Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 167.

⁵⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 449; Elmalılı, *Hak Dini*, VIII, 167.

⁵⁷¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 572; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XVIII, 202.

C-LÛT'UN EŞİ

Hız. Lût'un karısının adı Vâlia'dır.⁵⁷² Lût (as)'un karısı, kendisine en yakın insan olmasına rağmen kocasının peygamberliğine iman etmeyip, inkârcılarla işbirliği yapmış, evlerine gelen erkek misafirlere kötülük yapmaları için, birçok kötü vasfa sahip, ayrıca da homoseksüel olan kavminin erkeklerine gizlice haber veren bir hain olarak Kur'an ve hadislerde kendisinden bahsedilmiştir.⁵⁷³

Rivayete göre “Lût'un evinde benzerini görmediğim güzellikte adamlar (delikanlılar) var”⁵⁷⁴ diyerek, kendi evlerine gelen misafirleri, ahlaksız toplumuna gizlice haber veren Lût'un karısı, Allah tarafından, yaptığı için karşılığı olarak mesh cezasına çarptırılmıştır. Tuz alma bahanesiyle evden ayrılarak kavmini, evdeki misafirler konusunda bilgilendirdiği sırada, Allah tarafından tuza çevrilmiştir.⁵⁷⁵

Benzer bir şekilde Tevrat'ta da yer alan bu yorumun, Tevrat'tan mülhem olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü orada, Lût'un karısının arkasından geriye baktığı için “tuz direği” olduğu anlatılmaktadır.⁵⁷⁶

Ancak, Lût'un karısıyla ilgili olarak ayette “Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir”⁵⁷⁷ ifadesinin yer alması, onun da Lût kavminin çarptırıldığı azabın aynısına çarptırılmış olduğunu göstermektedir. Bu ayet, onun helak şeklini değil de kesin olarak Lût kavmi gibi helak olacağını haber veriyor da olabilir. Bu durumda onun tuz haline dönüştürülerek helak edildiği şeklindeki rivayet de ayetle çelişmemiş olur.

Lût'un karısının helak oluşu, Ankebût Suresinde şu şekilde yer almıştır: “(Lût): ‘Rabbim, şu bozguncu kavme karşı bana yardım et.’ dedi. Elçilerimiz, İbrahim’e (oğlu olacağına dair) müjdeyi getirdikleri zaman dediler ki: ‘Biz şu (Sodom) kenti(ni)n halkını helak edeceğiz. Çünkü oranın halkı zalim oldu.’ (İbrahim) dedi: “Ama orada Lût var?’ ‘Biz orada kimin olduğunu daha iyi biliriz. Onu ve ailesini kurtaracağız. Yalnız karısı (azapta) kalacaklardır.’”⁵⁷⁸

⁵⁷² Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, XVIII, 201.

⁵⁷³ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'an*, XVIII, 202; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, IV, 393.

⁵⁷⁴ Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisâbü'rî (ö. 427/1035), *Kıyasu'l-Enbiyâ (Arâisu'l-Mecâlis)*, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, ts., s. 91.

⁵⁷⁵ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 91.

⁵⁷⁶ Eski Ahit (Tevrat), Tekvin, XIX, 27.

⁵⁷⁷ Hûd 11/81.

⁵⁷⁸ Ankebût 29/30-32.

Aynı konu, Hicr Suresinde şu şekilde anlatılmıştır: “Yalnız Lût ailesi suçlu değildir. Biz onların hepsini kurtaracağız. Ancak karısı hariç. Onun da (suçlularla beraber) kalandan olmasını uygun gördük.”⁵⁷⁹

D-NEMRUT

Nuh (as) ile İbrahim (as) arasındaki sürede, Hz. Hûd ve Salih (as)’ten başka peygamber gönderilmemiş olduğu⁵⁸⁰ gerçeğinden hareketle, Hz. İbrahim (as)’in, Salih (as)’ten sonra gönderilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Vakidî, İbrahim (as)’in, Hz. Âdem’den sonraki ikibininci yılın başında doğduğunu söylemektedir.⁵⁸¹ Mevdudi, bu tarihin yaklaşık olarak M.Ö. 2100 olduğunu nakleder.⁵⁸²

Hz. İbrahim’le mücadele eden hükümdarın adı, Kur’an’da yer almamaktadır. Bu kimsenin, tefsirci ve tarihçilerin çoğunluğuna göre Nemrut b. Ken’ân b. Kûş veya Nemrut b. Fâlih b. Âbir adındaki dönemin Babil hükümdarı olduğu kabul edilmektedir.

Mevdudi’nin belirttiğine göre, Hz. İbrahim, Ur kentinde doğmuştu.⁵⁸³ O dönemde Ur’a egemen olan hanedan, M.Ö. 2300’de doğuda Susa’ya, batıda Lübnan’a uzanan geniş bir imparatorluk kurmuş bulunan Ur-Nammu’dan geliyordu. Hanedan, *Ur-Nammu* nedeniyle *Nammu* adını almıştı. İşte Arapça’da buna *Nemrûd* denmiştir. İbrahim Peygamberin hicretinden sonra bu hanedan ve milleti ardı kesilmez felaketlere uğradı.⁵⁸⁴

Dönemin hükümdarına, bir gün kâhinler, belli bir yıl, ay ve günde doğacak olan bir erkek çocuğun, tahtını elinden alacağını, putlarla kavmin arasını birbirinden ayıracağını söylediler. Hükümdarın emriyle tüm hamile kadınlar tespit edildi ve doğan erkek çocuklar öldürüldü. Hz. İbrahim’in annesinin hamileliği fark edilmedi, dünyaya gelince onu bir mağarada gizledi. Başka çocukların bir haftada büyüdüğünü bir günde, bir haftada büyüdüğünü bir ayda, bir ayda büyüdüğünü bir senede büyüdü ve kâhinlerin söylediği yılda doğmuş olduğu kimse tarafından anlaşılmadı. Araya başka hadiselerin girmesiyle konu unutuldu. Böylece Hz. İbrahim de ailesinin yanında büyüdü.⁵⁸⁵ Abdullah Aydemir, Hz. İbrahim’in mağarada

⁵⁷⁹ Hicr 15/59-60.

⁵⁸⁰ Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr (ö. 911/1506), *el-İtkân fî Ulûmi’l-Kur’ân*, I-II, (tah. Mustafa Dîb el-Buğâ), Dâru İbn Kesîr, Dimaşk, 1993, II, 1066.

⁵⁸¹ Suyûtî, *el-İtkân*, II, 1064.

⁵⁸² Mevdudi, *Tefhim*, I, 565.

⁵⁸³ Mevdudi, *Tefhim*, I, 565.

⁵⁸⁴ Mevdudi, *Tefhim*, I, 567.

⁵⁸⁵ Sa’lebî, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, s. 63-64.

doğduğu, kısa sürede boy atıp büyüdüğüyle ilgili bu tür hikâyelerin aslının olmadığı kanaatinde dir.⁵⁸⁶

Kur'an'da Hz. İbrahim'le babası, kavmi ve devrin hükümdarı arasında geçen olaylar, özet olarak haber verilmektedir. Bunlardaki temel tartışma konularının başında, putperestlik ve hükümdarın ilahlık iddiası gelmektedir.

Bir put ustası ve put taciri olan İbrahim'in babası, oğlunun putlara yönelik tavırlarından hiç hoşnut değildi. Kur'an'da yer alan baba-oğul arasındaki konuşma hayli ilginçtir: *“İbrahim, babası Âzer'e: Birtakım putları tanrılar mı ediniyorsun? Doğrusu ben, seni de kavmini de apaçık bir sapıklık içinde görüyorum, dedi.”*⁵⁸⁷ *“Bir zaman o babasına dedi ki: Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın? Babacığım! Hakikaten, sana gelmeyen bir ilim bana geldi. Öyle ise bana uy ki, seni düz yola çıkarayım. Babacığım! Allah tarafından sana azap dokunup da şeytanın yakını olmandan korkuyorum. (Babası): Ey İbrahim! dedi, sen benim tanrularımdan yüz mü çeviriyorsun? Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlarım. Çünkü bir zaman benden uzak dur! İbrahim: Selam sana (esen kal)! dedi, Rabbimden senin için mağfiret dileyeceğim.”*⁵⁸⁸

Hz. İbrahim, kavminin hidayeti için de çok uğraştı. Kavmiyle arasında geçen bir diyalogda şunlar konuşuldu: *“Hani o babasına ve kavmine: Neye tapıyorsunuz? demişti. Putlara tapıyoruz ve onlara tapmaya devam edeceğiz, diye cevap verdiler. İbrahim: Peki, dedi, yalvardığımızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı? Şöyle cevap verdiler: Hayır, biz babalarımızı böyle yapar bulduk. İbrahim dedi ki: İyi ama, ister sizin, ister önceki atalarınızın; neye taptığınızı (biraz olsun) düşündünüz mü? İyi bilin ki onlar benim düşmanımdır; ancak âlemlerin Rabbi (benim dostumdur); beni yaratan ve bana doğru yolu gösteren O'dur. Hastalandığım zaman bana şifa veren O'dur. Benim canımı alacak, sonra beni diriltecek O'dur. Ve hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum O'dur.”*⁵⁸⁹

Hz. İbrahim, bir gün puthanedeki putları kırarak baltayı büyük putun boynuna astı:⁵⁹⁰ *“Sonunda İbrahim, onları paramparça etti. Yalnız büyüğünü bıraktı; belki ona müracaat ederler diye.”*⁵⁹¹ İlahları olarak gördükleri putlara karşı bu büyük ihaneti, öteden beri putlarla ilgili söyledikleri ve davranışları hoşlarına gitmeyen İbrahim'in yapabileceğini düşündü-

⁵⁸⁶ Aydemir, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996, s. 58.

⁵⁸⁷ En'âm 6/74.

⁵⁸⁸ Meryem 19/42-47,

⁵⁸⁹ Şuarâ 26/70-82

⁵⁹⁰ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 66.

⁵⁹¹ Enbiyâ 21/58.

ler. Çünkü daha çocukluk yıllarında babasının yanında çalışırken putları sürükleyerek pazara götürür ve “Faydası ve zararı olmayan putları kim satın almak ister?” diye bağırırdı.⁵⁹² İbrahim’e: “*Bunu ilahlarımıza sen mi yaptın? dediler.*”⁵⁹³ Sonunda putları kıran kimsenin İbrahim olduğu anlaşılmıştı. İlahlarına karşı yapılan bu davranış, kavmini çok kızdırdı. Bu arada olay Nemrut’a da ulaştı. Nemrut, Hz. İbrahim’in hemen yakalanıp getirilmesini emretti. Başka bir görüşe göre, Hz. İbrahim, Nemrut’u hakka davet etmek için yanına gitmişti. Kur’an’da vurgulanan husus, İbrahim Peygamberle, ilahlık iddiasındaki hükümdar (Nemrut) arasında geçen olaylardır.

Kur’an, bu hükümdarla Hz. İbrahim arasında geçen konuşmayı şöyle haber vermektedir: “*Allah, kendisine mülk ve saltanat verdiği için şumararak İbrahim ile Rabbi hakkında tartışmaya gireni görmedin mi? İşte o zaman İbrahim: Rabbim, hayat veren ve öldüren dir, demişti. O da: Hayat veren ve öldüren benim, demişti. İbrahim: Allah, güneşi doğudan getirmektedir, haydi sen de onu batıdan getir, dedi. Bunun üzerine kâfir şaşırıp kaldı. Allah, zalim kimseleri hidayete erdirmez.*”⁵⁹⁴ Nemrut, bu esnada getirttiği iki kişiden birini öldürtüp diğerini sağ bırakarak, güya kendisinin de diriltme ve öldürme özelliğine sahip bir ilah olduğunu ispat etmeye çalıştı, fakat halkının huzurunda Hz. İbrahim’le yaptığı tartışmada mağlup oldu.⁵⁹⁵ Bu münazaranın, Hz. İbrahim’in ateşten çıktıktan sonra vuku bulduğu da söylenmektedir.⁵⁹⁶

Kavminin ileri gelenlerinin hazır bulunduğu bu görüşmede büyük bir yenilgiye uğrayan Nemrut, adamlarının da teklifiyle İbrahim (as)’ın yakılarak yok edilmesine karar verdi: “*(Nemrut’un adamları:) Eğer iş yapacaksanız, yakın onu da tanrılarınıza yardım edin! dediler.*”⁵⁹⁷

Hız. İbrahim’i içine koyup yakmak için büyük bir bina yapıldı.⁵⁹⁸ Hz. İbrahim, Nemrut ve adamları tarafından ateşe atıldı. Allah, Peygamberini yanmaktan korudu ve ateşe şöyle emretti: “*Ey ateş! İbrahim’e karşı serin ve selamet ol!*”⁵⁹⁹ Böylece Allah, peygamberini bu zalimlerin korkunç planlarından korudu ve selâmete çıkardı.⁶⁰⁰

⁵⁹² Sa’lebî, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, s. 65.

⁵⁹³ Enbiyâ 21/62.

⁵⁹⁴ Âl-i İmrân 3/258.

⁵⁹⁵ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 284.

⁵⁹⁶ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 285.

⁵⁹⁷ Enbiyâ 21/68.

⁵⁹⁸ Sâffât 37/97.

⁵⁹⁹ Enbiyâ 21/69.

⁶⁰⁰ Enbiyâ 21/71; Ankebût 29/24.

Rivayete göre yeryüzünde yaşamış ilk zorba olan Nemrut,⁶⁰¹ Babil yöresinde hükümlük süren ve Hz. İbrahim döneminde dünyadaki en güçlü ve en büyük hükümdardı. Nemrut, “*Irak Firavun’u*” olarak da isimlendirilmiştir. İlk defa insanları çarmıha geren, el ve ayaklarını kesen kimsenin de Nemrut olduğu söylenmektedir.⁶⁰² Asıl adı Nemrûd b. Ken’ân’dır. Nemrut, güçlü olduğu kadar, hilekâr bir kimseydi. Ehl-i hakka karşı daima hileli metotlar kullanırdı. Kendince göğe daha yakın olmak ve gök ehli ile savaşmak için çok yüksek bir saray inşa ettirdi. İbn Abbas, bu sarayın yüksekliğinin yetmiş bin arşın olduğunu söylemiştir.⁶⁰³

Nahl Suresi 16/26. ayette peygamberleri aleyhine hileler kuran ve bu sebeple yaşadıkları evleri başlarına geçirilerek helak edilen kimselerin Nemrut ve etrafındakiler olduğu rivayet edilmektedir: “*Onlardan öncekiler de tuzak kurmuşlardı da Allah, binalarını temellerinden sökmüş, üstlerindeki tavan başlarına çökmüştü. Bu azap onlara ummadıkları bir yerden gelmişti.*”

Nemrut’un, çok sağlam inşa ettiği bu saray, deprem⁶⁰⁴ ya da ortalığı kasıp kavuran bir rüzgârın etkisiyle temellerinden sökülmiş, tavanı da başlarına düşerek altında ezilip gitmişlerdi.⁶⁰⁵ İbn Abbas, ayetin “*Azap onlara ummadıkları bir yerden gelmiştir*”⁶⁰⁶ bölümünü, Nemrut, sarayında kendisini emniyette hissettiği bir anda, o hiç farkında olmadan bir sinek tarafından helak edildi, şeklinde yorumlamıştır.⁶⁰⁷

Başka bir rivayete göre ise, Nemrut’un tüm ordusunu bir araya topladığı bir anda, tam sabah güneşinin doğuşu esnasında, üzerlerine büyük bir sivrisinek ordusu gönderildi. Sineklerin çokluğundan güneşi göremez oldular. Allah’ın, üzerlerine ceza olarak gönderdiği bu sinekler, Nemrut’un ordusunda bulunan herkesi bir anda yiyip bitirdi. Ordudan geriye sadece kemikleri kaldı. Nemrut da bu sineklerden biriyle helak edildi. Bir rivayete göre, sineğin biri Nemrut’un burnuna girerek yaklaşık dört yüz yıl boyunca orada kalmış ve bu süre içerisinde büyük bir acı ve azap çekmesine neden olmuştur. Hissettiği acıyı hafifletmek amacıyla olsa gerek ki, Nemrut kafasına odunla vururdu. Nihayet Allah, onu bu sinekle helak etti.⁶⁰⁸

⁶⁰¹ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 284.

⁶⁰² Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 284.

⁶⁰³ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, X, 97.

⁶⁰⁴ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, X, 97.

⁶⁰⁵ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 602; Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, X, 97.

⁶⁰⁶ Nahl 16/26.

⁶⁰⁷ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, X, 98.

⁶⁰⁸ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, III, 284.

Muhammed Hamidullah, İslami kaynaklarda Nemrut olarak geçen kişinin, önemli kanunlar yürürlüğe koymuş olan ve tarihte Hammurabi olarak tanınan kimse olduğunu söylemektedir.⁶⁰⁹

E-FİRAVUN VE İSRAİLOĞULLARI

Burada Firavun ve İsrailoğullarını ayrı ayrı başlıklar altında ele aldık.

1-Firavun

Güneş tanrısının oğlu⁶¹⁰ anlamına gelen Firavun, Mısır hükümdarlarına verilen ortak bir isimdir.⁶¹¹ Eski Mısırlılar güneşe “*Ra*” adını vermiş ve ona “*Yüce Tanrı*” diye tapmışlar, daha sonra da *Firavun* ismini vermişlerdir. Eski Mısırlıların inancına göre, her kral, iktidarını, tanrı Ra ile olan ilişkisine dayandırır ve kendisinin Ra’nın canlı bir örneği ve yeryüzündeki temsilcisi olduğunu iddia ederdi. Bundan dolayı, iktidara geçen her krallık hanedanı, kendilerinin güneş soyundan gelen kimseler olduğunu ileri sürdüler ve bütün krallar, kendilerinin “Yüce Rabb” olduklarını halka kabul ettirmek için Firavun unvanını aldılar.⁶¹²

Hz. Musa döneminde Firavunlar hanedanından Mısır’da hüküm süren kral konusunda farklı görüşler ileri sürülmektedir. Onun, I. Ahmes, III. Tehûtmus (M.Ö. 1490/1434), Tût Anh Âmûn veya II. Ramses (M.Ö. 1290/1224)⁶¹³ olduğu söylenmektedir. Muhammed Hamidullah’ın tespitlerine göre II. Ramses, I. Siti’nin oğlu ve onun yerine geçen bir hükümdardı. M.Ö. 1330’dan 1260 yılına kadar tam 70 yıl Mısır’ı idare etmiştir. İsrailoğullarının Mısır’dan çıkışı ise M.Ö. 1260 yılında gerçekleşmiştir.⁶¹⁴ Boğularak ölen Mısır hükümdarının II. Ramses değil de, onun oğlu Mineptah olduğu yönündeki iddialar, Kitab-ı Mukaddes kaynaklı olup doğru değildir.⁶¹⁵

Hz. Musa döneminde yaşayan Firavun’un gerçek adı Velîd b. Mus’ab olup, çok uzun yaşamıştı.⁶¹⁶ Künyesi, Ebu’l-Abbas veya Ebu’l-Velîd ya da Ebu Merre’dir. Firavun’un Fars asıllı olduğu da söylenmiştir.⁶¹⁷

⁶⁰⁹ Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I, 546.

⁶¹⁰ Mevdudî, *Tefhim*, II, 76.

⁶¹¹ Suyutî, *el-İtkân*, 1088; Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I, 546.

⁶¹² Mevdudî, *Tefhim*, II, 76.

⁶¹³ Mevdudî, *Tefhim*, II, 76.

⁶¹⁴ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I, 547.

⁶¹⁵ Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, I, 547-551.

⁶¹⁶ Suyutî, *el-İtkân*, 1088.

⁶¹⁷ Suyutî, *el-İtkân*, 1088.

Allah, Hz. Musa ile kardeşi Hz. Harun'u Firavun'a gönderirken ona karşı yumuşak davranmalarını emretmiştir: “(Sen ve kardeşin) o (Firavun)a yumuşak söz söyleyin. Belki o, aklını başına alır veya korkar.”⁶¹⁸

Her iki peygamber de kendilerinin Allah'ın elçileri olduklarını söylediler.⁶¹⁹ Firavun'un, İsrailoğullarına yapmakta olduğu zulmü dile getirerek şöyle dediler: “İsrailoğullarını hemen bizimle gönder; onlara eziyet etme! Biz senin Rabbinden bir ayet getirdik. Kurtuluş, hidayete uyanlarındır.”⁶²⁰

Firavun, Hz. Musa'ya yaptığı iyilikleri hatırlattı. Ayrıca öldürdüğü Kıptî olayını söyleyerek suçlu olduğunu ima etti. Hz. Musa, bu işi istemeyerek yaptığını, bu konuda hatalı olduğunu söyledi.⁶²¹

Hz. Musa'nın yaptığı tavsiyeler ve gösterdiği mucizeler, bir an Firavun'un kalbini yumuşattı, neredeyse iman edecekti. Fakat başta **veziri Hâmân** olmak üzere saraydaki üst düzey yöneticiler, buna karşı çıktılar: “Sen halkın taptığı bir ilahken, bir köleye mi tabi olacaksın?” diyerek fikrini değiştirdiler.⁶²²

Firavun, hakkı kabul etmeye yanaşmayınca Hz. Musa'yı önce delilikle itham etti,⁶²³ sonra da onu tehdit etti: “Firavun: Benden başkasını tanrı edinirsen, andolsun ki seni zindana atılanlardan yapacağım, dedi.”⁶²⁴ Hz. Musa ise, hak peygamber olduğunu ispat etmek için ona mucize göstermeyi teklif etti. Firavun da teklifi kabul etti. “Bunun üzerine Musa, esasını atıverdi; bir de ne görsünler, asa apaçık bir yılan (oluvermiş)! Elini de (koynundan) çıkardı; o da seyredenlere bembeyaz görünen (nur saçan bir şey oluvermiş)!”⁶²⁵ Firavun, gördüğü mucizeleri, sihirbazlık ve sahtekârlık olarak değerlendirdi. Adamlarıyla yaptığı istişare sonunda, ülkedeki tüm sihirbazları bir araya getirerek onunla müsabaka yapmalarına karar verdiler.⁶²⁶

Ülkenin en ünlü sihirbazları bir araya gelerek hünerlerini gösterdiler.⁶²⁷ Sıra Hz. Musa'ya geldi. “Sonra Musa esasını attı; bir de ne görsünler, onların uydurduklarını yutuveriyor. (Bunu görünce) sihirbazlar derhal secdeye kapandılar. Âlemlerin Rabbine, Musa ve Harun'a iman ettik, dediler.”⁶²⁸ Firavun, bu duruma çok kızdı ve Hz. Musa'nın sihirbaz ol-

⁶¹⁸ Tâ-Hâ 20/43-44.

⁶¹⁹ Tâ-Hâ 20/47; Şuarâ 26/16.

⁶²⁰ Tâ-Hâ 20/47.

⁶²¹ Şuarâ 26/18-22.

⁶²² Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 163.

⁶²³ Şuarâ 26/27.

⁶²⁴ Şuarâ 26/29.

⁶²⁵ Şuarâ 26/32-33.

⁶²⁶ Şuarâ 26/34-37.

⁶²⁷ A'râf 7/116.

⁶²⁸ Şuarâ 26/45-46; A'râf 7/117; Tâ-Hâ 20/70.

mayıp hak peygamber olduğuna iman eden sihirbazların hepsinin, el ve ayaklarını çaprazlama kestirdi ve sonra da onları astı.⁶²⁹

Bu olaydan sonra Firavun, Hz. Musa'yı öldürmeye karar verdi.⁶³⁰ Durumdan haberdar olan Hz. Musa, İsrailoğullarını alarak geceleyin gizlice şehri terk etti. Firavun ordusuyla onların peşine düştü. İsrailoğulları, denizle Firavun'un ordusu arasında kalmıştı. Tam bu esnada Hz. Musa, Allah'ın emriyle asasını denize vurdu; İsrailoğullarının her bir kolu için dalgalar arasında bir yol açıldı. Firavun ve ordusu da, denizde açılan bu yollara girerek onları takip etti. İsrailoğullarının arkasında kalan dalgalar, aniden kapanmaya başladı. Böylece Firavun ve ordusu, denizde boğularak helak oldu.⁶³¹

Bu arada, “*Firavun boğulmaya başlayınca, şöyle dedi: Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı Tanrı'dan başka tanrı olmadığına ben de iman ettim. Ben de müslümanlardanım!*”⁶³²

Allah, bunun üzerine Firavun'a şöyle dedi: “*Ey Firavun! Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan birçoğu, hakikaten ayetlerimizden gafildirler.*”⁶³³

Allah'ın bir hikmeti olarak Firavun'un cesedi, önce suyun üzerinde tutuldu, sonra da dalgalarla sahile atıldı. İsrailoğulları, onun boğulmuş cesedini gördüler.⁶³⁴

Firavun'un boğulduğu yerin, Kızıl Deniz mi, Nil Nehri mi⁶³⁵ yoksa Baal-Zifan'daki Acı Göller bölgesi mi⁶³⁶ olduğu konusunda bir netlik yoktur. Kur'an, İsrailoğullarının bir **deniz**'den geçirildiğinden⁶³⁷ bahsetmektedir. Bu durum, olayın Kızıl Deniz'de meydana gelmiş olmasını kuvvetlendirmektedir. Bazı değerlendirmelere göre olay, Kızıl Deniz'in Süveyş Körfezine yakın bir bölgesinde meydana gelmiştir.⁶³⁸ Kur'an'da, bu konuda kesin olan bir şey vardır ki, o da Firavun'un cesedinin helaktan sonra mutlaka kurtarılacağıdır. Bu da gerçekleşmiştir. Konuyla ilgili olarak Muhammed Hamidullah, şunları söylemektedir: “Kur'an'ı tefsir eden müslüman ilim adamları, bu ayeti nasıl açıklayacaklarını, 1881 yılına kadar pek bilememişlerse de, o yıl Ramses'in mumyalanmış cesedinin keşfedilmesi ile bu

⁶²⁹ Tâ-Hâ 20/71; Şuarâ 26/49.

⁶³⁰ Mü'min 40/26.

⁶³¹ Şuarâ 26/52-67; Zuhuruf 43/56; Nuh 71/25; Burûc 85/17-18; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III, 314-317; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XIII, 10-107; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, 336-338.

⁶³² Yûnus 10/90.

⁶³³ Yûnus 10/92.

⁶³⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 329.

⁶³⁵ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 547.

⁶³⁶ Mevdudî, *Tefhim*, II, 89.

⁶³⁷ Yûnus 10/90.

⁶³⁸ Kara, Necati, *Kur'ân'a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler*, Seha Neşriyat, İstanbul, 1989, s. 335.

durum kendiliğinden açıklığa kavuşmuştur; bu mumya bugün Kahire Müzesinde teşhir edilmektedir.”⁶³⁹

Firavun’u tanımlayan bir ayette onun için “*Zü’l-Evtâd: kazıklar sahibi Firavun*”⁶⁴⁰ ifadesi kullanılmaktadır. Evtâd, *veted* kelimesinin çoğulu olup, kazık anlamına gelmektedir. Rivayete göre Firavun, kızdığı kimseleri kazıklara bağlayarak üzerlerine akrep ve yılanlar salar, böylece onlara işkence ederdi.⁶⁴¹ Bu kelime, “*büyük kalabalıklar sahibi*”⁶⁴² anlamına da gelmektedir. Yere oturmuş yüksek dağlara da evtâd denildiğinden, dağlar gibi yüksek, temelleri kazık gibi yere çakılmış *piramitleri* yaptıran kişi olarak Firavun’u çağrıştıran anlama da gelmektedir.⁶⁴³ Genel anlamda bu ifade, Firavun’un şan, şeref ve saltanatının sağlamlığını anlatmaktadır.⁶⁴⁴

Firavun, Allah’a inananlara karşı acımasız biriydi. Firavun’un eşi, onun müslüman bir kadına yaptıklarını tenkit edince, eşini de diğer kadın gibi astırdı. *Firavun’un karısı Âsiye*, içinde yaşadığı makam ve zenginliğe önem vermeyerek iman yolunu seçmişti. Hz. Peygamber (sav), bir hadislerinde, en faziletli dört hanımdan birinin Âsiye olduğunu haber vermiştir.⁶⁴⁵

Helak öncesinde Firavun ve kavmine uyarı niteliğinde bazı cezalar gönderilmiştir: “*Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağa ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.*”⁶⁴⁶ Bunun dışında bir de Hz. Musa’nın bedduasıyla tams cezasına çarptırıldılar: “*Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et (tams’a uğrat), kalplerine de sıkıntı ver!*”⁶⁴⁷ Böylece büyük helak öncesinde onlara tufan, çekirge (cerâd), haşere (kummel), kurbağalar (defâdi), kan ve tams’tan oluşan altı değişik ceza verilmiş oldu.

Firavun ve kavmi olan Kıbtîlere verilen **ilk ceza tufandır**. Bu tufan, her tarafı sular altında bırakan, fakat kendilerini boğmayan bir su baskını şeklinde meydana gelmiştir. Bir tarım ülkesi olan Mısır’da daha sonra büyük bir **çekirge istilası** olmuştur. Çekirgeler, ekinleri, meyveleri, elbiseleri, her şeyi yiyip bitirmişlerdir. Sonra **haşere istilası** başlamıştır. Buğdaydan çıkan güve, kene ve kanatsız küçük çekirgelerden oluştuğu söylenen haşereler, çok

⁶³⁹ Hamidullah, *İslam Peygamberi*, I, 547.

⁶⁴⁰ Sâd 38/12.

⁶⁴¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 76.

⁶⁴² Beydâvî, Kâdî Nâsiruddîn Ebû Saîd Abdullah Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî (ö. 685/1286), *Envâru’t-Tenzîl ve Esrâru’t-Te’vîl*, I-V, (tah. Abdülkadir İrfân el-Aşşâ Hassûne), Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1996, V, s.39.

⁶⁴³ Ateş, Süleyman, *Kur’ân-ı Kerîm’in Yüce Meâli*, Şura Yayınları, İstanbul, ts., Fecr 89/10. ayetle ilgili dipnot.

⁶⁴⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 76.

⁶⁴⁵ Buhârî, Et’ime, 25, Enbiyâ 46; Müslim, *Fedâilu’s-Sahâbe*, 70; Taberî, *el-Câmiu’l-Beyân*, I, 280; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 572; Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, I, 395.

⁶⁴⁶ A’râf 7/133.

⁶⁴⁷ Yunus 10/88.

daha tahrip edici olmuşlardır. Bunu **kurbağa istilası** takip etmiştir. Yiyeceklerinin, sularının, yataklarının, elbiselerinin içine kurbağalar girmiş, hayat çekilmez hale gelmiştir. Bundan sonra da kuyuların, ırmakların, nehirlerin, yani bütün **suların kan haline dönüşmesi** olayı yaşanmıştır. Tüm bunlar olurken, aynı bölgede evleri birbiriyle karışık olan İsrailoğullarına bu felaketlerden hiçbir zarar gelmemiş, sadece Firavun ve ona inananlara, evlerine ve eşyalarına dokunmuştur.⁶⁴⁸

Kıbtûler, bu felaketlerin her birinde Hz. Musa'ya yalvarmışlar, iman edeceklerine söz verip yemin etmişlerdir. Azap üzerlerinden kaldırıldığı her defasında, bu verdikleri sözleri ve ettikleri yeminleri bir tarafa bırakıp düşmanlığa ve inkârcılığa başladılar.⁶⁴⁹

En sonunda ise, Hz. Musa'nın “*Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et (tams'a uğrat), kalplerine sıkıntı ver!*”⁶⁵⁰ şeklindeki bedduasıyla **tams cezasına** çarptırıldılar.

Tams, bir şeyin şekil ve suretini değişikliğe uğratarak ortadan kaldırıp yok etmek, ışığını gidermek, kör etmek, göz çukurunu yok edip dümdüz hale getirmek, silmek, izale etmek, başkalaştırmak, mahvetmek, kökünü kazımak, nimet ve güzellikler içindeyken kötü bir hale dönüşmek gibi anlamlara gelen bir kelimedir.⁶⁵¹ Hz. Musa'nın, “Onların mallarını tams'a uğrat!” demesi, bu bedduasının, mallarının azaltılması, eksiltilmesi, şekillerinin değiştirilerek yok edilmesine yönelik olduğunu ortaya koymaktadır.

Nitekim Allah, Firavun ve ona inananların mallarını, büyük helaktan kısa bir süre önce değersiz hale dönüştürmüştür. Ellerindeki değerli tüm mücevherler, paralar, vb. eşyalar taşla dönüşerek değerini tamamen yitirmiştir.⁶⁵²

2-İsrailoğulları

İsrailoğulları, Hz. Musa sayesinde pek çok nimet elde etmiştir. Bunların en önemlileri şunlardır:

- Firavun döneminde en ağır işlerde çalışırken bundan kurtulmuşlardır.
- Erkek çocukları, Firavun'un İsrailoğullarına yönelik olarak uyguladığı nüfus planlaması kapsamında öldürülüyor ve kendileri de köleleştiriliyor, bundan kurtuldular.

⁶⁴⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 146-148; Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, III, 52-53; Kara, Necati, *Hz. Musa Firavun ve Yahudiler*, s. 326-327.

⁶⁴⁹ A'râf 7/135.

⁶⁵⁰ Yûnus 10/88.

⁶⁵¹ İsfahânî, *el-Müfredât*, s. 458.

⁶⁵² Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, XVII, 122; Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, VIII, 374.

- Hz. Musa'ya verilen mucizeler, Firavun ve adamlarının hayatlarını çekilmez hale getirirken, onlara çok daha yakın bir yerde yaşayan İsrailoğullarına hiçbir zarar vermemiştir. Onlar, bu durumu bizzat görmüşlerdir.

- Denizin yarılması mucizesiyle, bir tarafta Firavun ve adamlarının helakı gerçekleşirken, diğer tarafta İsrailoğullarının kurtuluşu sağlanmıştır.

- Firavun ve adamlarından kalan nimetlere mirasçı bırakıldılar, fakirken zengin, köleyken efendi oldular.

- Çölde yakıcı güneşin altında gölgelenecekleri buluta, içecekleri suya, yiyecekleri *men ve selvâya* (bildircin eti ve kudret helvasına) nail oldular.⁶⁵³

İsrailoğullarına verilen cezaların en önemlileri ise şunlardır:

- *Ricz* (رجز)(*azaba çarptırılma*)cezası:

Ricz; kir, pislik ve ceza anlamlarına gelen bir kelimedir.⁶⁵⁴ Ricz, bir ayette, Lût kavmine gelen helak azabı anlamında kullanılmışsa da, burada helak edilmeyip onun yerine ağır bir cezaya çarptırılan İsrailoğullarının başına gelen felaketi anlatma görevi üstlenmiştir. Çünkü İsrailoğulları, Allah'ın kendilerine bahsettiği sayısız nimetlere rağmen, Tevrat'la dalga geçmeye başlamışlar ve onun hükümlerini değiştirme teşebbüsünde bulunmuşlardır. Bu durum, ayette şu şekilde haber verilmektedir: “*Fakat onlardan zalim olanlar, sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmetmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap (ricz) gönderdik.*”⁶⁵⁵ Yaptıklarının karşılığı olarak taun (kolera) şeklinde bir cezaya (ricze) çarptırılmışlardır. Bu hastalıktan da kısa sürede ondörtbin veya yetmişbin kişinin öldüğü söylenmiştir.⁶⁵⁶

Allah, Mısır'dan ayrılıp, zorluklar içinde çölü aşan İsrailoğullarına birçok kolaylık ihsan etmiş, sonunda onlara şu kentte yani Kudüs'te oturmalarını, diledikleri yerden yiyip, “*hıtta*” (*Ya Rabbi, bizi affet!*) demelerini, kentin kapısından tevazu ile girmelerini emretmişti. Fakat İsrailoğulları, kendilerine emredilen sözü değiştirdiler, “*hıtta*” (bizi affet) yerine, “*hınta*” (*buğday başağında dane ver*) dediler. Kudüs'ün kapısından da uygun olmayan bir biçimde girdiler.⁶⁵⁷ Tevrat'ı böyle tahrif ettiler.⁶⁵⁸ İsrailoğulları içerisinde bunu yapan za-

⁶⁵³ Bakara 2/57; Bakara 2/60; Bakara 2/61.

⁶⁵⁴ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 143.

⁶⁵⁵ Bakara 2/59; A'râf 7/162.

⁶⁵⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 143. Tevrat da İsrailoğulları'nın veba hastalığına çarptırıldığı ve yirmidörtbin kişinin bu hastalıktan öldüğü söylenmektedir. (Eski Ahit (Tevrat), Sayılar, 25/9.)

⁶⁵⁷ Ateş, *Çağdaş Tefsir*, III, 404; bkz. Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 156.

⁶⁵⁸ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 156

limlere Allah, iğrenç bir azap göndermiş⁶⁵⁹ ve gazabının yanı sıra onları dünya hayatında büyük bir alçaklığa uğratmıştır.⁶⁶⁰

- Icl'e (عجل) yani buzağıya tapmalarının karşılığı olarak verilen öldürülme cezası:

Hız. Musa, Allah ile ahitleşip, O'nun emirlerini almak üzere kavmi arasından ayrıldığında,⁶⁶¹ İsrailoğulları, Samirî'nin yardımıyla bir put yapıp ona tapmaya başlamışlardı.⁶⁶² “(Tûr'a giden) Musa'nın arkasından kavmi, zinet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (tanrı) edindiler.”⁶⁶³

Zaten İsrailoğulları, Firavun ve askerlerinin kılıçlarından denizde açılan yollarla kurtulup, karşı kıyıya ayak basar basmaz orada gördükleri bir kavmin tapmakta oldukları putların benzerini kendilerine de yapmasını, Hız. Musa'dan istemişlerdi.⁶⁶⁴ Hız. Musa, yanlarından ayrılınca bu isteklerini gerçekleştirdiler.

Hız. Musa, Tûr'dan dönünce kavminin haline sinirlendi. Tevbe etmelerini istedi. Allah'a yalvardılar.⁶⁶⁵ Allah, tevbelerinin kabulünü, birbirlerini öldürmeleri şartına bağladı. Hız. Musa'nın yokluğunda puta tapmayıp imanlarını muhafaza edenler, putperestleri kılıçtan geçirmeye başladı. Bu hadisede öldürülenlerin sayısının yetmişbine ulaştığı söylenmektedir.⁶⁶⁶

- Sâika(yıldırım) ve recfe(deprem)'ye çarptırılmaları:

Hız. Musa'nın, seçip beraberinde Tûr Dağına götürdüğü yetmiş kişi, Peygamber'in Allah'la konuştuğu şeyleri duymalarına rağmen, “Allah'ı görmeden sana inanmayız.” demeleri üzerine sâika ve recfe cezasına çarptırılarak orada öldürülmüşlerdir.⁶⁶⁷

“Musa, bizimle buluşma vakti için kavminden yetmiş adam seçti. Onları, sarsıntı yakalayınca dedi ki: ‘Rabbim, dileseydin, bunları da beni de daha önce helak (yok) ederdin. İçimizden bazı beyinsizlerin yaptıklarından ötürü bizi helak (yok) mı edeceksin? Bütün bunlar, Senin imtihanından başka bir şey değildir.’”⁶⁶⁸

Onların ölümü, yıldırım çarpmasıyla⁶⁶⁹ gökten inen bir ateşin kendilerini yakması sonucu birbirinin çarptırıldıkları ölüm azabını seyrederek gerçekleşmiştir. Sonra da Allah ta-

⁶⁵⁹ Mevdudi, *Tefhim*, I, 79-81, II, 105-108.

⁶⁶⁰ A'râf 7/152.

⁶⁶¹ A'râf 7/142.

⁶⁶² Tâ-Hâ 20/85,87.

⁶⁶³ A'râf 7/148.

⁶⁶⁴ A'râf 7/138.

⁶⁶⁵ Bakara 2/54; A'râf 7/149-150.

⁶⁶⁶ “Yaradınıza tevbe edin de nefislerinizi öldürün.” (Bakara 2/54); Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 140.

⁶⁶⁷ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 188.

⁶⁶⁸ A'râf 7/155.

⁶⁶⁹ Bakara 2/55.

rafından tekrar diriltildiler.⁶⁷⁰ “*Sonra, ölümünüzün ardından sizi dirilttik ki şükredesiniz.*”⁶⁷¹ Bu kimselerin aslında ölmediği, korkunç ses ve gürültünün tesiriyle bayılıp oldukları yere yığıldığı, ölmeyip ölü gibi yerinden kımlıdayamaz duruma geldiği ve Hz. Musa’nın Allah’a yalvarmasıyla tekrar normal durumlarına döndürüldüğü söylenmiştir.⁶⁷² Fakat ayetlerin lügavi yapısı, bu görüşü destekler durumda görünmemektedir. Çünkü ayette yer alan “sonra sizi dirilttik” şeklindeki ifade, ölmeyen kimse için kullanılamayacağından, onların ölmüş oldukları bu şekilde anlaşılmaktadır.

İsrailoğullarına, sâika’nın yanı sıra verilen bir diğer ceza da recfe’dir. Onlar, Hz. Musa’nın Allah ile konuşmasını işitmelerine rağmen,⁶⁷³ “*Allah’ı bize göstermezsen sana inanmayacağız.*”⁶⁷⁴ demişlerdi. Allah da onları şiddetli bir sarsıntıya maruz bırakmıştı. Bu sarsıntıyı dilimize deprem şeklinde aktarabiliriz. İsrailoğullarının ileri gelenlerinden oluşan bu kimseler, ancak bu sarsıntı sonucunda Allah’ın emirlerini kabul etmişlerdi.

- Dağın üzerlerine kaldırılması:

Bu olay, “sağlam bir söz (misak) vermeleri için” direnen kimselere yönelik olarak gerçekleşmiştir. Ancak, dağın üzerlerine kaldırıldığı kimselerin kim olduğu konusu kesin değildir. Bunların, bütün İsrailoğulları mı yoksa yetmiş kişilik özel seçilmiş grup mu olduğu konusunda ihtilaf vardır. Dağın üzerlerine kaldırılması hadisesi, bu kimselerin öldürülüp tekrar diriltilmelerinden sonra gerçekleşmiştir. Önce, Allah’ı görmeden inanmayacaklarını söyleyen bu kimseler, öldükten sonra tekrar diriltildiklerinde, Allah’ın Kitabı’nı almaları söylendiğinde yine karşı çıkmışlar, bunun üzerine buldukları yerdeki bir dağ üzerlerine kaldırılmıştır.⁶⁷⁵

“*Sağlam bir söz (misak) vermeleri için Tûr (dağ)’u üzerlerine kaldırdık da onlara ‘Baş eğerek kapıdan girin.’ dedik.*”⁶⁷⁶

- Kirk yıl Arz-ı Mukaddes’e girmelerinin yasaklanması ve çölde şaşkın halde dolaştırılma cezası:

Hz. Musa, İsrailoğullarına, Arz-ı Mukaddes’e girmeleri emrini verdi. Onlar bu emre, “Orada zorba bir toplum var”⁶⁷⁷ diyerek itiraz ettiler. İsrailoğulları, onlarla savaşmayı göze

⁶⁷⁰ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XV, 17.

⁶⁷¹ Bakara 2/56.

⁶⁷² Ateş, *Çağdaş Tefsir*, I, 165-166.

⁶⁷³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 164; Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XV, 15.

⁶⁷⁴ Bakara 2/55.

⁶⁷⁵ Sayı, Ali, *Hâmân ve Kârun Karşısında Hz. Musa*, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999, s. 245.

⁶⁷⁶ Nisâ 4/54.

alamadılar ve Hz. Musa'ya “*Sen ve Rabbin, ikiniz gidin, (düşmanlarla) savaşın! Biz burada oturacağız*”⁶⁷⁸ dediler. Bu isyankâr tavrın cezası, İsrailoğullarının tam kırk yıl süreyle Arz-ı Mukaddes'e girmelerinin yasaklanması ve bu sürede çölde hapsedilmeleri şeklinde oldu. “*Allah, 'öyleyse orası (Arz-ı Mukaddes) onlara kırk yıl yasaklanmıştır. Bu müddet içinde yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaşacaklardır. Artık sen, yoldan çıkmış toplum için üzülme' dedi.*”⁶⁷⁹

İsrailoğullarına, Hz. Musa döneminde ve daha sonra verilen cezalar, tamamen yok edilmeyen birey ve toplumlara, Allah'ın kıyamete kadarki süreçte vereceği cezalar için bir örnek teşkil etmektedir.

F-KÂRUN

“*Musa'nın kavminden*”⁶⁸⁰ olan Karun, aynı zamanda Hz. Musa'nın yakın akrabasıydı.⁶⁸¹ İsrailoğulları içerisinde Tevrat'ı ezbere en iyi bilen ve onu en güzel okuyan kimse idi. Fakat peygamberliğin Hz. Musa ve Hz. Harun'a verilmesinden dolayı her ikisine de haset etti.⁶⁸² Hatta bu konudaki hazımsızlığını Hz. Musa'ya açmaktan çekinmedi.⁶⁸³ Karun, Hz. Musa döneminin üç büyük zorba ve zaliminden birisi olup, Kur'an'da üç surede dört kez gündeme getirilmiştir.⁶⁸⁴ Karun'un, Firavun tarafından İsrailoğullarına melik olarak tayin edildiği ve Firavun'un adamı olduğu için de, Firavun adına kendi kavmine zulmettiği de söylenmektedir.⁶⁸⁵

Allah, Karun'a eşi ve benzeri az görülür bir zenginlik bahşetmişti: “*Biz ona öyle hazineler vermiştik ki, anahtarlarını güçlü kuvvetli bir topluluk zor taşırdı.*”⁶⁸⁶

Karun, malının ve çocuklarının çokluğuna güvenerek⁶⁸⁷ Allah'a ve peygamberi Hz. Musa'ya isyan etti. Hadis-i şerifte belirtildiğine göre Allah'ın Karun'a verdiği zenginlik o kadar çoktu ki, evinin tabanı gümüştü, temelleri ise altındandı.⁶⁸⁸ “*Karun'un hazinelerinin*

---

⁶⁷⁷ Mâide 5/22.

⁶⁷⁸ Mâide 5/24.

⁶⁷⁹ Mâide 5/26.

⁶⁸⁰ Kasas 28/76.

⁶⁸¹ Taberî, *Câmiu'l-Beyân*, XX, 105, 106; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 399, 400.

⁶⁸² Âlûsî, Ebu'l-Fadl Mahmud (ö. 1270/1853), *Rûhu'l-Meânî fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî*, I-XXX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts., XX, 110.

⁶⁸³ Âlûsî, *Rûhu'l-Meânî*, XX, 110.

⁶⁸⁴ Kasas 28/76; Ankebût 29/39; Mü'min 40/24.

⁶⁸⁵ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 189.

⁶⁸⁶ Kasas 28/76.

⁶⁸⁷ Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekr (ö. 911/1505), *ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsiri bi'l-Me'sûr*, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1993, VI, 437.

⁶⁸⁸ Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, VI, 437.

anahtarları, parmak şeklinde olup deriden yapılmıştı.”⁶⁸⁹ Önceleri demirden olan bu anahtarları, gittiği her yere beraberinde götürme âdeti olan Karun, ağırlıklarından dolayı bunları taşıma zorluğu çekmeye başlayınca önce odundan, ardından da daha hafif olan kalın deriden anahtarlar yaptırmıştı.⁶⁹⁰ Bu anahtarları, altmış veya yetmiş katır taşırdı.⁶⁹¹ Anahtarların kırk güçlü adam tarafından taşındığı da rivayet edilmektedir.⁶⁹²

Karun’un sahip olduğu bu zenginliğin, Hz. Yusuf’tan kalan hazineler⁶⁹³ veya ayette de vurgulandığı şekliyle⁶⁹⁴ sahip olduğu bir ilim sayesinde elde ettiği mallardan oluştuğu söylenmektedir. Kaynaklar, Allah’ın Karun’a verdiği ilmin **kimya** veya **simya** ilmi denilen **madenleri altına çevirme** bilgisi olduğunu nakletmektedir.⁶⁹⁵

Karun’un Hz. Musa’ya düşmanlığının sebeplerinden biri de, hazinelerinin ödemediği zekâtını vermesini ona emretmesiydi.⁶⁹⁶ Allah’tan zekât emri gelince, Hz. Musa, Karun’a malının binde birini zekât olarak vermesini söyledi. Karun, bu binde birlik bölümü bir tarafa yığıncaya, bunlar gözüne çok fazla göründü⁶⁹⁷ ve bir türlü bunu vermeye yanaşmadı.

Karun, Hz. Musa’yı kavminin gözünden düşürmek için planlar yapmaya başladı. Hz. Musa ile diyalogunu kesti, açıktan açığa ona eziyet etmeye başladı.⁶⁹⁸

Bunun için de ahlaken kötü bir kadını bu konuda kullanma planları yaptı. İsrailoğulları içinde de bu yönde propagandalar yaptı. Bir bayram günü Hz. Musa, hutbede konuyu şu noktaya getirmişti: “Kim hırsızlık yaparsa onun elini keseriz. Evli olmayan kimse zina ederse onu sopalarız. Evli olan zina ederse onu da recm ederiz.” Karun, hutbe okuyan Hz. Musa’ya müdahale ederek, “Bu zina eden sen olsaydın?” diye sordu. Hz. Musa, “Ben olsam bile” durum değişmezdi, cevabını verdi. Bunun üzerine Karun, Hz. Musa’ya önceden planladığı iftirasını attı ve şöyle dedi: “İsrailoğulları senin filan kadınla zina ettiğini sanıyorlar.” Karun’un bu çirkin iftirası karşısında Hz. Musa, hemen kadını çağırttı. Ondan Allah için doğru söylemesini istedi. Daha önceki hayatı günahlarla dolu olan kadın, Allah’ın kalbini yönlendirmesiyle, içinden geçirdiği “Bugün tevbe etmem, Allah’ın peygamberine iftira atmamdan daha hayırlıdır.” düşüncesinden hareketle gerçeği söylemeye karar verdi ve gerçeği itiraf etti. Karun tarafından Hz. Musa’ya iftira atmak ve yalan söylemek için oyuna geti-

⁶⁸⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 400.

⁶⁹⁰ Sa’lebî, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, 189.

⁶⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, III, 400.

⁶⁹² Taberî, *Câmiu’l-Beyân*, XX, 107, 108.

⁶⁹³ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XX, 110.

⁶⁹⁴ Bkz. Kasas 28/78.

⁶⁹⁵ Sa’lebî, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, s. 189; Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, IV, 304.

⁶⁹⁶ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XX, 110.

⁶⁹⁷ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, IV, 304.

⁶⁹⁸ Beydâvî, *Envâru’t-Tenzîl*, IV, 304.

rildiğini, iftirayı atması karşılığında Karun'un kendisine türlü vaatlerde bulunduğunu İsrailoğullarının önünde açıkça söyledi.⁶⁹⁹

Sabrı taşan Hz. Musa, bu olay üzerine Karun'u Allah'a havale etti. "Ey yer! Onu kendine al!" diye de beddua etti.⁷⁰⁰ Böylece Karun, yerin dibine battı. Karun'la birlikte onun dostları ve Hz. Musa'ya karşı gelmekte ona destek veren adamları da yerin dibine batırıldı.⁷⁰¹

G-HÂMÂN

Kur'an'da üç surede altı kez gündeme gelen, Firavun'un en yakın adamı olan kişi Hâmân'dır.⁷⁰² Hz. Musa'ya muhalefeti sebebiyle, Firavun'la birlikte suda boğularak helak edilenler arasında yer almıştır.⁷⁰³

Hâmân'ın Kur'an'da yer alması, özellikle Firavun'un, yapmasını emrettiği kuleyle ilgilidir. Hz. Musa karşısında her tür hileli yola başvuran Firavun, hem kendi saltanatının devamını sağlamak, hem de halkı Hz. Musa'ya iman etmekten vazgeçirmek maksadıyla, yardımcısı Hâmân'a yüksek bir kule yapmasını emretmişti:

*"Firavun: Ey Hâmân! Bana yüksek bir kule yap; belki yollara, göklerin yollarına erişirim de Musa'nın Tanrısını görürüm! Doğrusu ben onu yalancı sanıyorum, dedi."*⁷⁰⁴

Kulenin sağlam olması için de *pişmiş tuğla (tîn)* kullanmasını emretmişti: *"Ey Hâmân! Haydi, benim için çamur üzerine ateş yak (ve tuğla imal et). Bana bir kule yap ki, Musa'nın Tanrısına çıkayım."*⁷⁰⁵

Firavun, güya bu yüksek kuleye çıkacak, Hz. Musa'nın bahsettiği Allah'ı orada göremediğini söyleyerek halkını, Hz. Musa'nın iddialarını ciddi bir şekilde araştırdığına ve Hz. Musa'nın yalancı olduğuna ikna edecekti.

*"Firavun'un yandaşlarını suda boğduk"*⁷⁰⁶, *"Musa'yı ve onunla beraber olanların hepsini kurtardık, sonra diğerlerini suda boğduk"*⁷⁰⁷ ayetlerinin gösterdiği gibi suda boğulanlar arasında Firavun, veziri Hâmân ve son neferine kadar o ikisinin tüm askerleri yer al-

⁶⁹⁹ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 191; Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, IV, 305.

⁷⁰⁰ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 191.

⁷⁰¹ Sa'lebî, *Kıyasu'l-Enbiyâ*, s. 191.

⁷⁰² Kasas 28/6, 8, 38; Ankebût 29/39; Mü'min 40/24, 36.

⁷⁰³ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, I, 277.

⁷⁰⁴ Mü'min 40/36-37.

⁷⁰⁵ Kasas 28/38.

⁷⁰⁶ Bakara 2/50; Enfâl 8/54.

⁷⁰⁷ Şuarâ 26/66.

miştir. Hz. Musa'yı inkâr edip Firavun'un ordusunda yer alanlardan, başlarına geleni aktaracak bir haberci dahi kurtulamamıştır.⁷⁰⁸

H-SÂMİRÎ

İsrailoğulları, Firavun'un zulmünden kurtulmalarına rağmen tek olan Allah'a kulluk etme konusunda zorlanmıştı. Peygamberleri Hz. Musa'dan, rastladıkları putperest bir kavmin putları gibi kendilerine de putlar yapmasını istediler: “*Ey Musa! dediler, (bak) bunların nasıl tanrıları var, bize de böyle bir tanrı yap.*”⁷⁰⁹ Onlarda şirke yönelme eğilimi bir türlü son bulmuyordu.⁷¹⁰ Sonunda Sâmirî denilen bir adamın elebaşılığı ile bu isteklerine kavuştular.⁷¹¹

Sâmirî, ineğe veya buzağıya tapan bir kavme mensuptu.⁷¹² Sâmerûn veya Sâmirî denilen yere nispetle Sâmirî adını aldı.⁷¹³ Müslüman olduğunu ilan etmesine rağmen, eski inancından kalma, içindeki ineğe tapma isteğinden kurtulamamıştı.⁷¹⁴ Hz. Musa'nın, Tur Dağına, Allah'ın emirlerini almaya gittiği bir sırada,⁷¹⁵ kavmi arasında yokluğunu fırsat bilip onlara buzağı heykeli şeklinde bir put yaptı⁷¹⁶ ve “*Bu, sizin de, Musa'nın da Tanrısıdır.*” dedi.⁷¹⁷ Samirî'nin yaptığı put, **acel** “*inek yavrusu*”, yani “**buzağı**” şeklinde idi.⁷¹⁸

Sâmirî'nin yaptığı bu buzağı heykeli, böğürüyor ve yürüyordu. Rüzgâr, buzağı heykelinin alt tarafından girip, ağzından çıkıyordu. Böğürmesi bu şekilde oluşuyordu.⁷¹⁹

Sâmirî'nin yaptığı buzağı ses çıkarmaya başlayınca, İsrailoğulları bundan çok etkilendi. Sevinçlerinden etrafında dans etmeye başladılar.⁷²⁰ Sâmirî'nin yaptığı bu puta, İsrailoğulları arasından birçok kimse tapmaya başladı.⁷²¹ Hz. Musa'nın, İsrailoğullarına göz kulak olsun diye kendi yerine vekil bıraktığı Hz. Harun'un, İsrailoğullarını bu buzağıya tapmaktan vazgeçirmeye yönelik çabaları da sonuçsuz kaldı.⁷²² Sonunda Hz. Musa, Allah'tan

⁷⁰⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 414.

⁷⁰⁹ A'râf 7/138.

⁷¹⁰ Ulutürk, Veli, *Kur'ân'da Ehl-i Kitab*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996, s. 11.

⁷¹¹ Ulutürk, Veli, *Kur'ân'da Ehl-i Kitab*, s.12.

⁷¹² İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 164.

⁷¹³ Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr (ö. 911/1506), *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, I-II, (tah. Mustafa Dîb el-Buğâ), Dâru İbn Kesîr, Dımaşk, 1993, II, 1085.

⁷¹⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 164.

⁷¹⁵ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, VII, 284.

⁷¹⁶ Tâ-Hâ 20/88.

⁷¹⁷ Tâ-Hâ 20/88.

⁷¹⁸ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XVI, 204.

⁷¹⁹ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 248.

⁷²⁰ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 248.

⁷²¹ Çok kalabalık olan İsrailoğulları'ndan onikibin kişinin Hz. Harun tarafında kalıp bu puta tapmadığı rivayet edilir. (Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 395.)

⁷²² Tâ-Hâ 20/90-91.

aldığı vahiyle birlikte kavmi arasına dönünce, onların bu durumunu görüp büyük bir üzüntüye kapıldı.⁷²³ Kızgınlığından ötürü elindeki Tevrat levhalarını yere attı. Hırsını, yerine vekil bıraktığı kardeşi Harun'un yakasını çekerek ondan almaya kalktı.⁷²⁴

Hz. Musa, Sâmirî'nin yaptığı puta tapanlara şöyle beddua etti: “*Ey kavmim! buzağıya taparak kendinize zulmettiniz. Allah'a tevbe edin ve birbirinizi öldürün, savaşın. Bu sizin için Rabbinizin katında daha iyidir.*”⁷²⁵ Benzer bir ayette de bu durum şöyle yer almıştır: “*Buzağıyı (Tanrı) edinenler var ya, işte onlara mutlaka Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.*”⁷²⁶ Böylece Allah'ın gazabı onlara erişti; dünya hayatında perişanlık, sıkıntı ve belalara maruz kalarak, puta tapanlarla tapmayanlar arasında başlayan savaşta, İsrailoğullarından yaklaşık yetmişbin kişi ölmüştü. Neredeyse İsrailoğullarından geriye kimse kalmayacaktı. Hz. Musa ve Harun'un İsrailoğullarını tamamen helak etmemesi için Allah'a yalvarmalarıyla bu savaş sona erdi.⁷²⁷

İsrailoğulları arasına putperestliği sokan Sâmirî'ye Allah'ın elçisi Hz. Musa'nın tepkisi çok sert olmuştu. O, Samiri'ye yaptığı bedduada şöyle demişti: “*Musa: Defol! dedi, artık hayatın boyunca sen: 'Bana dokunmayın!' diyeceksin. (Toplumdan dışlanıp yalnız başına kalacaksın.) Sana vaat edilen bir ceza var ki, ondan asla şaşırılmayacaksınız. (O cezayı mutlaka zamanında bulacaksınız.) Şimdi, durup taptığın tanrıya bak. Biz onu yakacağız, sonra da onu ufalayıp denize savuracağız.*”⁷²⁸

Rivayete göre, Hz. Musa'nın, “Artık hayatın boyunca sen, ‘Bana dokunmayın!’ diyeceksin” şeklindeki bedduasından sonra Sâmirî, hakikaten, ağır bir bulaşıcı hastalığa yakalanmış ve ömrü boyunca insanlardan uzak durmak zorunda kalmıştır.⁷²⁹

I-BEL'ÂM

“*Onlara şu adamın haberini de oku: Kendisine ayetlerimizi verdik de onlardan sıyrıldı, çıktı, şeytan onu peşine taktı, böylece azgınlardan oldu. Dileseydik elbette onu ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o dünyaya saptı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu, tıpkı şu köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini sarkıtıp solur, üstüne varmasan*

⁷²³ Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, III, 61, IV, 65.

⁷²⁴ A'râf 7/50.

⁷²⁵ Bakara 2/54.

⁷²⁶ A'râf 7/152.

⁷²⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 140.

⁷²⁸ Tâ-Hâ 20/97.

⁷²⁹ Özek, Ali v. dğr, *Meâl*, Tâ-Hâ 20/97. ayetle ilgili açıklama.

*da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayanların durumu böyledir. Bu kıssayı anlat, belki düşünür (öğüt alır)lar.”*⁷³⁰

Ayette adından açıkça söz edilmemiş olmasına rağmen, birçok hadis ve tefsir kaynağının naklettiğine göre, bu iki ayette kendisinden bahsedilen kişinin, Ken'ânîler'den Bel'âm b. Bâ'ûrâ veya Hz. Musa'nın çağdaşı İsrailoğulları âlimlerinden Bel'am b. Ebr adında birisi⁷³¹ olduğu veya Araplardan Ümeyye b. Ebi's-Salt es-Sakafî olduğu rivayet edilmektedir.⁷³² Ayette asıl bahsedilen Bel'am olduğu halde nuzül sebebi Ümeyye olmuştur. Fakat ayet şunu gösteriyor ki, kıssadan maksat herhangi bir şahsın tarifi değil, onun halini dile getirmek ve karakterini söz konusu etmektir.⁷³³

Hz. Musa döneminde yaşayan Bel'am b. Bâ'ûrâ, ilahi kitaplardan haberdar, Ken'ânî soyuna mensup, duası makbul âlim bir şahsiyetti. Önceleri karşı çıktıysa da daha sonra dünyaya meyletmesi sebebiyle ısrarlara dayanamayıp, kavmini memnun etmek için Hz. Musa'ya beddua etti. Kavmine de Hz. Musa'yı mağlup edebilmeleri için türlü türlü hileler öğretti. Ancak Allah, bedduasını kendi kavmine çevirdi. Bel'âm, sahip olduğu bütün bu ilahi bilgileri inkâr edip küfür bataklığına saplandı. Hz. Musa'nın hak peygamber olduğunu herkesten daha iyi bilmesine rağmen, böyle bir tavır ortaya koyması sebebiyle Allah onu, bahşettiği tüm nimetlerden mahrum etti,⁷³⁴ sonraki nesillere ibret olması için aynen köpeğin soluduğu gibi soluyan bir hale dönüştürdü.⁷³⁵ Allah'ın kendisine ilim bahşettiği bu bilge kimse, bilgisini şer yolunda kullanarak hak dine ve onun peygamberine ihanet ettiği ve bu suçu diliyle işlediği için, cezası da diline verildi. Daha sonraki hayatında köpeğin soluması gibi solur bir halde yaşadı.⁷³⁶

Böylece Bel'am, kısmi bir *mesh cezasına* çarptırılmış oldu. Bazı İsrailoğulları gibi tamamen hayvana çevrilmese de, köpeğin tabii olan soluyup salya akıtması vasfını taklit eder bir hale dönüştürüldü.

Ayetin nuzülüne sebep olan Ümeyye b. Ebi's-Salt es-Sakafî ise, Bel'am'a benzer niteliklere sahip bir kimseydi. Daha önce dini kitaplar okumuş ve bir peygamberin geleceğine inanmıştı. Bu gelecek peygamberin kendisi olacağı saplantısı içine düşmüştü. Peygamberlik,

⁷³⁰ En'âm 7/175-176.

⁷³¹ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 176.

⁷³² Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 176.

⁷³³ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 176.

⁷³⁴ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 265-267.

⁷³⁵ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, IX, 129.

⁷³⁶ Elmalılı, *Hak Dini*, IV, 177.

Hz. Muhammed (sav)'e gelince, kıskançlığından küfre düşmüş ve Peygambere ve İslam'a düşman kesilmişti.⁷³⁷

K-CÂLÛT

Câlût, Mısır'la Filistin arasında yaşayan Amalika kavminin hükümdarı idi.⁷³⁸ Hz. Musa'dan sonra meydana gelen bu olayda Câlût'un İsrailoğullarına saldırıp onları yurtlarından sürmesi üzerine, İsrailoğulları, o dönemdeki peygamberlerinden⁷³⁹ kendilerine, emrinde Câlût'a karşı savaşıcakları bir komutan tayin etmesini istediler. O peygamber de onlara **Tâlût**'u komutan olarak seçti. Ancak İsrailoğulları, iş ciddiye binince savaş konusunda ayak dirdiler.⁷⁴⁰ Onlar daha önce de Hz. Musa'ya "*Sen ve Rabbin, ikiniz gidin, (düşmanlarla) savaşın! Biz burada oturacağız*"⁷⁴¹ demişler ve düşmanlarla savaşmayı göze alamamışlardı. Bu sefer de öncekine benzer bir şekilde davrandılar. İçlerinden çok azı hariç, savaştan kaçtılar.⁷⁴² Sonunda Câlût, **Dâvud** tarafından öldürüldü⁷⁴³ ve inananlar böylece bu zalimin şerinden kurtuldu.⁷⁴⁴

Câlût'un helak edilişi, "öldürmek, ka-te-le"(قتل) fiili ile ifade edilmiştir. Diğer taraftan Câlût'un ölümü, Allah'ın, kulları eliyle gönderdiği bir helak çeşidi olarak karşımıza çıkmaktadır.

L-SADECE BAHÇESİ (MALI) HELAK EDİLEN İKİ ADAMDAN BİRİ

Bu maddede, yukarıdaki maddelerden farklı olarak helak edilen bir şahsı değil, onun helak olan malını konu edineceğiz.

"Onlara şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik. İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbirini eksik bırakmamıştı. İkisinin arasından bir de ırmak fıskırtmıştı. Bu adamın başka geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşlarıyla konuşurken ona şöyle dedi:

⁷³⁷ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, II, 265.

⁷³⁸ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 296.

⁷³⁹ Bu peygamberin Yuşa, Şem'un, İşmevîl veya Samuel olduğu kaynaklarda geçmektedir. (Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 291.)

⁷⁴⁰ Bakara 2/249.

⁷⁴¹ Mâide 5/24.

⁷⁴² Bakara 2/246.

⁷⁴³ Rivayetlere göre henüz küçük yaşta olan Davut, attığı taşla Câlût'u öldürmüştü, daha sonra kendisine Allah tarafından nübüvvet ve Zebur verilmiştir. Hz. Davut'tan önce İsrailoğulları arasındaki adet, bir kimsenin peygamber, başka bir kimsenin de hükümdar olmasıydı. Davut ile birlikte hem peygamberlik hem de hükümdarlık tek kişide toplanmış oldu. (Bkz. Zemahşerî, *el-Keşşâf*, I, 296.)

⁷⁴⁴ Bakara 2/247-251.

Ben servetçe senden daha zenginim; insan sayısı bakımından da senden daha güçlüyüm. (Böyle gurur ve kibirle) kendisine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: Bunun hiçbir zaman yok olacağını sanmam. Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki, (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum. Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben: Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (spermden) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin? Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam. Bağına girdiğinde 'Maşallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır' deseysin ya! Eğer malca ve evlatça beni kendinden güçsüz görüyorsan (şunu bil ki): Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak haline gelir. Yahut bağının suyu dibine çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın. Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini ovuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. Ah, diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım."⁷⁴⁵

Burada, şimdiye kadar anlattığımız helak oluşları kesin olan gerçek olaylardan farklı olarak, hakikatte yaşayıp yaşamadıkları tartışma konusu olan ve Allah'ın, insanların dikkatini çekmek için misal olarak verdiği söylediği bir olayla karşı karşıyayız. Bu ve benzeri konular, Kur'an ilimlerinin "**emsâlü'l-Kur'an: misaller ilmi**" bölümünde yer alırlar.

Diğer taraftan bu iki kişinin gerçekte yaşamış iki insan olduğunu söyleyenler, bunların İsrailoğullarından biri mümin diğeri kâfir iki kardeş olduğunu⁷⁴⁶ veya Mahzum Oğullarından iki kardeş olup, mümin olanın Ebû Seleme Abdullah b. Abdüleşed isminde bir kimse olduğunu,⁷⁴⁷ ya da ayetin Mekke'nin ileri gelenlerinden ve azılı bir İslam düşmanı olan Âs b. Vâil hakkında nazil olduğunu⁷⁴⁸ nakletmektedirler.

II-HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE ALLAH'IN GAZABINA UĞRAMIŞ BİREYLER

Hz. Muhammed (sav)'e karşı aşırı düşmanlıkları sebebiyle, sonunda Allah'ın gazabına uğrayan belli başlı İslam karşıtları şunlardır:

⁷⁴⁵ Kehf 18/32-42.

⁷⁴⁶ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 720.

⁷⁴⁷ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II, 720.

⁷⁴⁸ İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, III, 84.

A-EBÛ LEHEB

Peygamberimiz (sav)'in amcası olan Ebû Leheb'in asıl adı Abdü'l-Uzza b. Abdülmuttalib'dir.⁷⁴⁹ Allah, Kur'an'da ondan künyesiyle bahsederek, aslında onun değersiz bir kişi olduğunu, bu vesileyle de ortaya koymuştur.⁷⁵⁰

Abdii'l-Uzza (Uzza putunun kulu, kölesi) anlamında bir ismi olan bu din düşmanına **Ebû Leheb (Alev Babası)** adının verilmesi; onun cehennem ehlinde olması ve sonunda varacağı yerin, içinde alevler bulunan ateş olmasından kaynaklanmıştır. Bir rivayete göre de yanakları aşırı derecede kızarıp alev gibi parlak bir hal aldığı için, bu durumuna atıfta bulunularak onunla alay etmek ve ona hakaret maksadıyla Alev Babası (Ebû Leheb) künyesiyle anılmıştır.⁷⁵¹

Ebu Leheb, Hz. Peygamber'e yakınlığına rağmen, Ona ilk karşı çıkan ve bu konuda müşrikleri örgütleyen kimsedir. Hanımı ile birlikte Peygamber'in davasına karşı da azılı bir düşmandı.⁷⁵²

Buhârî, İbn Abbas'tan rivayet ederek şöyle bir olay nakletmektedir: “(Önce) *en yakın akrabaları uyar*”⁷⁵³ ayeti nazil olunca, Rasulullah (sav), Safâ Tepesine çıkarak orada toplanan insanlara şöyle seslendi: “*Bu dağın arkasından sizi öldürmek için atlılar geldiğini söylesem, bana ne dersiniz? Bu konuda doğru söylediğimi kabul edip, beni tasdik eder misiniz?*” Bunun üzerine orada bulunanlar, *biz şimdiye kadar senin yalan söylediğini görmedik, dediler. Rasulullah, onların bu sözlerinden sonra şöyle buyurdu: Ben, şiddetli bir azap gelip çatmadan evvel sizi uyaran bir peygamberim. Ebû Leheb ise Peygamber'e hitaben, bunun için mi bizi topladın, ellerin kırılсын, sana yazıklar olsun, dedi. Sonra da kalkıp gitti. Bu olay üzerine “Ebu Leheb'in elleri kurusun!”*⁷⁵⁴ ayeti indi. Gerçekten de onun elleri kurudu, yok olup gitti.”⁷⁵⁵ Başka bir rivayete göre Ebû Leheb, ‘Ellerin kırılсын, sana yazıklar olsun, bunun için mi bizi çağırdın?’ dedikten sonra Peygamber Efendimize taş atmak için eline bir taş aldı. Ayet bu sebeple nazil oldu.⁷⁵⁶

Ebu Leheb, bazen sözlü, bazen de fiili olarak Rasulullah (sav)'a eziyet etmekten çekinmemiştir. Ebu Leheb, bir defasında Zü'l-Mecaz çarşısında Rasulullah'ı, insanları hakka davet ettiği için taşa tutmuş ve ayaklarını kanatmıştı.⁷⁵⁷

⁷⁴⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 814.

⁷⁵⁰ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, XX, 236.

⁷⁵¹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 814.

⁷⁵² Elmalılı, *Hak Dini*, X, 48-49.

⁷⁵³ Şuarâ, 26/214.

⁷⁵⁴ Mesed 111/1.

⁷⁵⁵ Buhari, *Tefsiru Sûre* 111, 1.

⁷⁵⁶ Beydâvî, *Envâru't-Tenzîl*, V, 544.

⁷⁵⁷ Elmalılı, *Hak Dini*, X, 48.

Müslümanların Mekke’de muhasaraya alınıp tüm dünyayla ilişkilerinin kesilmeye çalışıldığı ve bırakılarak cezalandırılmak istendiği risaletin yedinci yılıyla onuncu yılları arasında, başka kabilelerden olanların bile müslümanlara karşı merhamet duygularıyla zaman zaman hareket ettiği bir dönemde, kendi kabilesine acımasızca davrananların başında Ebu Leheb gelmekteydi. Ebu Leheb, Mekke’ye yiyecek getiren kervanları şehir kenarında karşılar: “Haşimoğullarına bir şey satmayın, pahalı isteyin ki onlar almasın, üst tarafını ben öderim.” derdi ve gıda maddelerinin Haşimoğullarına gitmesine engel olurdu.⁷⁵⁸

İbn Abbas’ın rivayet ettiğine göre, bir gün Ebu Leheb, Peygamberimiz (sav)’i kastederek, “Kardeşimin oğlunun dediği şey şayet doğruysa, ben kendi canımı, malımı ve oğlumu feda ederim.” demişti. Çok geçmeden söylediği şeyler gerçekleşti. Oğlu Utbe, Şam yolunda bir aslan tarafından parçalandı. Ebu Leheb, *adese* denilen bir çeşit sivilce hastalığına yakalandı. Bu olay, Bedir’de müşriklerin hezimete uğramasından yedi gün sonra meydana gelmişti. Ebu Leheb hastalanınca en yakın akrabaları dâhil Kureys’ten hiç kimse, hastalığın kendilerine bulaşma korkusuyla yanına yaklaşmadı. Bu halde tek başına öldükten sonra aradan üç gün geçti. Cesedinin kokusu etrafa yayıldığı için ailesi, fakir birkaç zenciye para vererek onu olduğu yerden çıkarttırıp bir yere gömdürdü.⁷⁵⁹

İslam tarihinde, peygamberlerin getirdikleri dine karşı düşmanlık yapanlar sadece erkekler olmamış, bazı kadınlar da bu düşman cephesindeki yerlerini almışlardır. Daha önce kendilerinden bahsettiğimiz Hz. Nuh ve Hz. Lut’un eşleri, İslam düşmanlıklarını gizli bir şekilde yapmışlarken, **Ebu Leheb’in karısı**, bu düşmanlığını apaçık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu durumu, Kur’an şöyle haber vermektedir:

*“Karısı da odun hamalı olarak (onunla beraber o alevli ateşe girecektir). Boynunda da hurma lifinden bir ip olacaktır.”*⁷⁶⁰

Ebu Leheb’in karısının asıl adı, Avrâ Ümmü Cemîl binti Harb b. Ümeyye’dir.⁷⁶¹ Ebu Süfyan’ın kardeşiydi.⁷⁶² Onun Hz. Peygamber’e ve müslümanlara karşı nefreti o kadar şiddetliydi ki, sık sık karanlıkta Hz. Peygamber’in evinin önüne dikenli çalılar serperdi.⁷⁶³ Bu büyük öfkesini sürekli olarak Hz. Peygamber’i ve O’nun mesajını zedeleyici iftiralar atmak suretiyle gösterirdi. Arap dilinde dedikodu yapan, ona buna laf taşıyan bozguncu anlamına gelen “**odun hamalı**” adını ona Allah vermişti.⁷⁶⁴

⁷⁵⁸ Berki, Ali Himmet-Keskioğlu, Osman, *Hazret-i Muhammed*, s.122.

⁷⁵⁹ Beydâvî, *Envâru’-t-Tenzîl*, V, 545.

⁷⁶⁰ Mesed, 111/1-5.

⁷⁶¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 290-291.

⁷⁶² Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 815.

⁷⁶³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 815.

⁷⁶⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 291.

Bu Peygamber düşmanı kadının, Rasulullah (sav)’a olan aşırı kin ve nefretiyle ilgili bir rivayette şu bilgilere yer verilmiştir: Bir gün Ebu Leheb’in karısı, Mesed Suresinin kocası ve kendisi hakkında nazil olduğunu duyunca, Ebu Bekir ile birlikte Kâbe’de oturmakta olan Rasulullah’a vurmak üzere eline bir taş alarak O’nun yanına gitti. Tam Rasulullah’ın yanına vardığında Ebu Bekir’i gördüğü halde Rasulullah’ı göremedi. Hz. Peygamber, bu arada “*Biz, Kur’an okuduğun zaman seninle, ahirete inanmayanların arasına gizli bir perde çekeriz.*”⁷⁶⁵ ayetini okuyordu. Ebu Bekir’e hitaben: “Duydum ki, Muhammed, beni hicvediyor-muş, O’nu bulursam bu taşı onun ağzına vuracağım, şimdi o nerededir?” diye söylendi. Ebu Bekir, “Ya Rasulullah, nasıl oldu da seni göremedi?” deyince, “Beni görmemesi için Allah onun gözünün ferini aldı.” buyurdu.⁷⁶⁶

Kur’an’da ismi anılarak Allah’ın gazabına uğradığı zikredilmese de, sahih hadis kaynaklarında sabit olduğu üzere Peygamberimiz (sav)’e en fazla eziyet eden kimselerin isimlerini buraya almayı uygun bulmaktayız.

B-EBÛ CEHİL

Asıl adı, Amr b. Hişam b. el-Muğire b. Abdillah b. Ömer b. Mahzum b. Yakaza el-Kureyşî’dir. Künyesi, Ebu’l-Hakem’dir. Allah Rasulü tarafından “**Bu ümmetin Firavun’u**” diye isimlendirilmiş, Mekke’de müşrikler arasında künyesi “*Ebu’l-Hakem: Hikmetin babası*” iken, İslam’da “**Ebû Cehil: Cehaletin babası**” adını almıştır. Hz. Muhammed (sav)’e İslam davasına körü körüne olan aşırı düşmanlığı sebebiyle Kureyş arasındaki hikmetin babası, bilge kimse lakabının zıttı bir anlamda, cehaletin babası anlamında aşağılayıcı bir lakapla anılır olmuştur.

Mekke içindeki etkin nüfuzundan dolayı Hz. Peygamber (sav), bir defasında onun müslüman olması için şöyle dua etmişti: “Allah’ım! Ebu’l-Hakem b. Hişâm (Ebû Cehil) veya Ömer b. Hattab ile İslam’ı kuvvetlendir!” Rasulullah’ın bu duasında yer alan İslam’la şereflenme, Ömer b. Hattab’a nasip olmuştur.⁷⁶⁷

Rasulullah (sav) ile Ebû Cehil, hiçbir zaman anlaşamamışlardı. Bunun asıl sebebi, Ebû Cehil’in yaptığı bazı haksızlıklara Peygamberimiz (sav)’in engel olmasıydı. Ebû Cehil’in Kureyş arasındaki lakabı “hikmet sahibi, bilge adam” olsa da zayıf, güçsüz ve kimsesizlere, yabancılara zalimce davranıyordu. Onun bu tür hareketlerine Rasulullah’ın zaman zaman engel olma çabaları, onu Peygamber’e karşı daha da düşman ediyordu.

⁷⁶⁵ İsrâ 17/45.

⁷⁶⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 291-292.

⁷⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 284.

Ebû Cehil'in bu haksız davranışlarından birine Allah Rasulünün şöyle engel olduğu rivayet edilir: İrâş kabilesinden bir adam, develeriyle Mekke'ye gelmişti. Ebû Cehil, adamın develerini satın almış fakat adamı oyalayarak ödemesini geciktirmişti. Çaresiz kalan adam Kureyş'in kulübüne gelerek şöyle bağırdı: "İçinizden bana hakkımı almakta yardım edecek kim var? Ben, yabancı bir yolcuym. Ebû Cehil develerimi aldı, paramı vermeyerek hakkımı gasp etti." Bu sırada Rasulullah da Kâbe'nin bir köşesinde oturmaktaydı. Orada bulunanlar, Ebû Cehil ile arasındaki düşmanlığı bildikleri için alaycı bir ifadeyle Hz. Peygamber'i işaret ederek, "Şu adamı görüyor musun, ona git, o senin hakkını almanda sana yardım eder." dediler. Adam Rasulullah'ın yanına geldi ve derdini anlattı. "Allah sana merhamet etsin, hakkımı ondan al." dedi. Rasulullah (sav), adamla birlikte Ebû Cehil'in kapısına vardı ve kapıyı çaldı. Meclistikiler, içlerinden bir kişiyi onların peşinden göndererek neler olup bittiğini öğrenmesi için görevlendirmişlerdi. Ebû Cehil kapıyı açtığında yüzünün rengi solmuştu. Rasulullah, ona "Bu adamın hakkını ver!" deyince "Tamam, hakkını vereceğim." cevabını aldı. Ebû Cehil içeri girdi ve adamın hakkı olan ücreti getirip adama verdi.

Daha sonra o meclise geri dönen İrâşlı adam, onlara şunu söyledi: "Allah Hz. Muhammed'i en güzel şekilde mükâfatlandırısın. O, benim hakkımı gasbeden kimseden malımı benim için aldı." Onları gözetlemek için gönderdikleri kişi geri dönünce o da olanları aynen onlara aktardı. Çok geçmeden Ebû Cehil çıkageldi. Kureyşliler ona hitaben: "Sana yazıklar olsun!" dediklerinde, "Asıl size yazıklar olsun!" karşılığını verdi ve yaşadığı hadiseyi anlattı: "O, evimin önüne gelip kapımı çaldığında onun sesimi duydum. İçimi büyük bir korku sardı. Sonra kapıya çıktım, bir de ne göreyim, başının üzerinde koca bir erkek deve vardı. Daha önce öyle dişleri büyük bir hayvan görmemiştim. Eğer karşı çıksaydım, beni çoktan yemişti."⁷⁶⁸

Buhârî'nin naklettiğine göre bir gün Rasulullah (sav) Kâbe'de namaz kılarken secdeye gittiği bir esnada Ebû Cehil, Hz. Peygamber'in mübarek boynuna deve işkembesini koydurarak bundan büyük bir keyif almıştı.⁷⁶⁹ Bu hadise, başka kaynaklarda daha detaylı bir şekilde yer almaktadır. Buna göre, Ebû Cehil, Şeybe b. Râbia, Utbe b. Râbia, Ukbe b. Ebî Muayd ve Ümeyye b. Halef'in içinde bulunduğu yedi kişi, Rasulullah (sav) namaz kıldığı esnada, içlerinden Ebû Cehil şöyle dedi: "İçinizden biri filan yerdeki deve işkembesini getirse de, onu Muhammed'in boynuna koysak! Onu kim getirebilir?" Bu söz üzerine orada bulunan Ukbe b. Ebî Muayd, denilen yere giderek işkembeyi getirir ve secdede olan Rasulullah'ın boynuna koyar. Rasulullah (sav), öylece kalakalır. Olayı anlatan İbn Mes'ud,

⁷⁶⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 318-319.

⁷⁶⁹ Buhârî, *Cihâd*, 98.

bu durum karşısında güçsüzlüğünden dolayı hiçbir şey yapamadığını söyler. Olayı duyan kızı Hz. Fatıma koşarak gelir ve işkembeyi babasının boynundan kaldırır. Orada bulunan müşriklere dönerek küfretmeye başlar. Müşrikler, Hz. Fatıma'nın bu küfretmesine karşı hiçbir tepki göstermezler. Rasulullah ise bu hadise sonrasında Mekkeli müşriklere şöyle beddua etmiştir: “Allahım! Kureyş'i sana havale ediyorum.” Rasulullah'ın kendisine eziyet eden ve isimlerini saydığı bu Mekkeli müşriklerin hepsi daha sonra Bedir Savaşında Allah'ın gazasına uğrayarak cezalarını bulmuşlardır.⁷⁷⁰

Bir defasında Ebû Cehil, Rasulullah'a yaptığı eziyet ve hakaretler sebebiyle Hz. Hamza'dan bütün kabilesi önünde dayak yemiş ve kafası yarılmıştı. Bu olay, onu Hz. Peygamber'e karşı daha da kindar hale getirmişti. Bu olaydan sonra da Hz. Hamza müslüman olmuştu. Hz. Hamza'nın müslüman olmasından sonra Kureyşlilerin Rasulullah'a olan eziyetleri azalmıştı. Çünkü Hz. Hamza'nın o toplumun en önemli şahsiyetlerinden biri olan Ebû Cehil'i herkesin önünde döverek kafasını yarması hadisesi, Kureyşli inkârcıların gözünü korkutmuştu.⁷⁷¹

Ebû Cehil'in, Rasulullah (sav) ve İslam düşmanlığı olan her hareket içerisinde herkesten önce yer aldığını görmekteyiz. Koruyucusu olan amcası Ebû Tâlib'e Rasulullah'ı şikayet etmek ve onu davasından vazgeçirmesini söylemek için giden birkaç kişi arasında Ebû Cehil de bulunmaktaydı.⁷⁷²

*“Hani (o kâfirler) bir zaman da: Ey Allah'ım! Eğer bu kitap senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap getir! demişlerdi.”*⁷⁷³ Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği hadis-i şerife göre Peygamberimiz'e kaşı bu alaycı meydan okuyuşu yapan kişi Ebû Cehil'dir.⁷⁷⁴

Hz. Muhammed'in öldürülmesine yönelik planlar yapmak için Mekke'nin istişare merkezi *Dâru'n-Nedve*'de toplanan Mekkeli müşriklerin her birinden değişik teklifler gelmişti. Ebû Cehil'in teklifi ise şöyle idi: Her kabileden bir genç seçelim. Bunların her birine de bir kılıç verelim. Aynı anda kılıçlarını saplayarak onu öldürdüklerinde onun kanı bu on kabileyeye ayrı ayrı dağılmış olacaktır. Haşimoğulları'nın Kureyş'in tamamına savaş açıp torunlarının kan davasını güdebileceklerini sanmıyorum. Bundan dolayı sadece ölüm diyeti ödenir.⁷⁷⁵ Bu teklif hepsinin aklına yattı ve bunu hemen uygulamak için işe koyuldular.

⁷⁷⁰ Buhârî, Cihâd, 98.

⁷⁷¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I, 240-241.

⁷⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 27-28.

⁷⁷³ Enfâl 8/32.

⁷⁷⁴ Buhârî, Tefsîru Sure, 8, 3, 4.

⁷⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 89.

Rasulullah (sav)’ı ebter (sonu kesik-zürriyetsiz) olmakla itham edenlerden biri de Ebû Cehil idi. Kevser Suresinin, Hz. Peygamber’in oğlu öldüğünde buna çok sevinen Ebû Cehil hakkında nazil olduğu rivayetler arasında yer almaktadır.⁷⁷⁶

Bedir’de pek çok İslam düşmanının Allah’ın gazabına uğrayarak müslümanların elleriyle helak olması, Peygamberimiz’i ve müslümanları çok sevindirmiştir. Ebû Cehil de Afrâ’nın iki oğlu tarafından Bedir Savaşında ağır bir şekilde yaralanmış,⁷⁷⁷ kafası İbn Mes’ûd tarafından kesilip getirildiğinde Rasulullah (sav), Allah’a hamd etmiş, iki rekât da şükür namazı kılmıştır.⁷⁷⁸

Ebû Cehil, Allah’ın adaletinin bir tecellisi olarak müslüman oluşu sebebiyle birçok defa eziyet ettiği İbn Mes’ûd tarafından öldürülmüştür. İbn Mes’ûd, yaralı halde bulunan Ebû Cehil’in yanına varıp ayağını boynuna koyduğunda, bu durum onun çok ağırına gitmiş ve şöyle demişti: “Ey koyun sürümün çobanı! Çok zor bir yüksekliğe (yüksek bir yere) çıktın.”⁷⁷⁹

C-VELÎD B. MUĞÎRE

Rasulullah (sav)’a Mekke’de düşmanlık yapan, her fırsatta ona eziyet edip hakaret eden değişik çete grupları vardı. Velîd b. Muğîre, böyle bir çetenin liderliğine yapmaktaydı. Onun grubunda beş kişi vardı. Diğer kimseler ise Âs b. Vâil, Esved b. Muttalib, Esved b. Abd-i Yegûs ve Hâris b. Telâtüle idi. Bu kimselerin hepsi Allah’ın gazabına uğramış ve Bedir’de cezalarını bulmuşlardır.⁷⁸⁰ Asıl adı el-Velîd b. el-Muğîre b. Abdullah b. Ömer b. Mahzûm b. Yakaza el-Kureşî’dir.⁷⁸¹

İslam gelmeden önce cahili Araplar arasında el kesme cezası vardı. Hatta cahiliye döneminde hırsızlık yaptığı için elinin kesilmesine hükmedilen ilk kimsenin Velîd b. el-Muğîre olduğu söylenmektedir.⁷⁸²

Velîd b. el-Muğîre, zenginliğiyle o kadar çok övünüyordu ki, bir gün Rasulullah’a şöyle demişti: “Eğer peygamberlik bir hak olsaydı, buna en layık kimse ben olurum. Çünkü

⁷⁷⁶ Râzî, *et-Tefsîru’l-Kebîr*, XXXII, 124.

⁷⁷⁷ Buhârî, *Meğâzî*, 8.

⁷⁷⁸ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 240.

⁷⁷⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, II, 239.

⁷⁸⁰ Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, X, 62.

⁷⁸¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, I, 218.

⁷⁸² Kurtubî, *Ahkâmu’l-Kur’ân*, VI, 160.

ben senden daha yaşlı (olgun) ve daha zenginim.”⁷⁸³ Bir süre sonra sahip olduğu tüm malları Allah tarafından yok edilmiş ve perişan bir duruma düşürülmüştür.⁷⁸⁴

Velîd b. Muğîre'nin Allah'ın gazabına uğramasına sebep olan ve Kur'ân'da öne çıkan belki de en önemli özelliği, inatçı kişiliğidir. Müddessir Suresinde ondan şöyle bahsedilmektedir: “*Tek olarak yaratıp kendisine geniş servet ve gözü önünde duran oğullar verdiğim, kendisi için (nimetleri önüne) serdikçe serdiğim o kimseyi bana bırak! Üstelik o (nimetlerimi) daha da artırmamı umuyor. Asla (ummasın)! Çünkü o, bizim ayetlerimize karşı alabildiğine inatçıdır.*”⁷⁸⁵

Ayrıca Sâffât Suresi 38/62. ayette yer alan “şerliler, kötüler” kelimesi içerisine girenlere birinin Velîd b. Muğîre, diğerinin de Ebû Cehil olduğu rivayetler arasında yer almaktadır.⁷⁸⁶ Müddessir Suresinde “*Düşündü taşındı, ölçtü biçti. Canı çıkasınca. Ne biçim ölçtü biçti*”⁷⁸⁷ şeklinde tenkit edilen kişi yine odur.

Velîd b. Muğîre, Kur'ân'a ‘*eskilerin masalları*’ nitelemesinde bulunarak dalga konusu yapmıştı. Allah, onun bu sözüne Kur'an'da şöyle cevap vermiştir: “*Kendisine ayetlerimiz okunduğu zaman ‘eskilerin masalları’ der. Biz onu burnunun (hortumunun) üzerine damga vurup işaretleyeceğiz.*”⁷⁸⁸ Rivayetlere göre Velîd b. Muğîre, Bedir Savaşı esnasında aldığı bir kılıç darbesiyle burnundan damgalanmış gibi bir görünüme sokulmuştur.⁷⁸⁹ Onun bu görüntüsü, ölene kadar ilahî ibret için ayetin belirttiği gibi yüzünde kara bir leke olarak kalmıştır.

D-NADR B. EL-HÂRİS

Nadr b. el-Hâris, Rasulullah (sav)’a eziyet eden ve ona açıktan düşmanlık yapanlardan biriydi. Nadr b. el-Hâris, İslam’ın gelişinden önce İran’a giderek orada meşhur Rustem ve İsfendiyar hikayelerini öğrenmiş bir kimseydi. Mekke’ye döndüğünde Hz. Muhammed’i peygamberlik göreviyle vazifelendirilmiş buldu. Rasulullah’ın önceki kavimlerin hayatlarıyla ilgili olarak anlattığı kıssalara nazire olarak Fars diyarında öğrendiği hikâyeleri anlatır durdu. Hatta Hz. Peygamber bir meclisten kalktığı anda hemen oraya koşar ve oradakilere kendi kıssalarını anlatır, sonunda da “Allah aşkına, hangi hikâyeler daha güzel, benimkiler mi yoksa Muhammed’in anlattıkları mı?” diye sorardı. Enfâl Suresi 8/31. ayet onun hakkın-

⁷⁸³ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, VII, 80.

⁷⁸⁴ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, I, 74.

⁷⁸⁵ Müddessir 74/11-16.

⁷⁸⁶ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XXIII, 181.

⁷⁸⁷ Müddessir 74/18-19.

⁷⁸⁸ Kalem 68/15-16.

⁷⁸⁹ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV, 589.

da nazil oldu: “Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman ‘işittik’ derler. İstesek biz de bunun gibisini söyleriz. Bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir.”⁷⁹⁰

Nadr b. el-Hâris, Bedir Savaşında müslümanların eline esir düştü. Rasulullah da onun daha önceki aşırı İslam düşmanlığı sebebiyle öldürülmesini emretti ve bu emir yerine getirildi.⁷⁹¹

E-KA’B B. EŞREF

Buraya kadar Mekkeli müşrikler arasında yer alan bazı İslam düşmanlarının Allah’ın gazabına uğramasından söz ettik. Bundan sonra ise Medineliler bazı İslam düşmanlarının Allah’ın gazabına uğramasından bahsedeceğiz. Bunların başında Ka’b b. Eşref adındaki Yahudi gelir. Ka’b b. Eşref, zenginliği ve entellektüel kişiliği sayesinde zamanla Medine’deki Benî Nadir kabilesinin reisliğine ve mahkemelerinin yöneticiliğine kadar yükseldi.

“Kendilerine kitaptan nasip verilenleri görmedin mi? Putlara ve batıla (tanrılara) iman ediyorlar, sonra da kâfirler için ‘Bunlar, Allah’a iman edenlerden daha doğru yoldadır.’ diyorlar. Bunlar, Allah’ın lanetlediği kimselerdir. Allah’ın rahmetinden uzaklaştırdığı (lanetli) kimseye gerçek bir yardımcı bulamazsın”⁷⁹² ayetleri, onun hakkında nazil olmuştur. Çünkü o, Mekkeli müşriklerin, Peygamberimiz (sav) ve müslümanlardan daha hayırlı olduğunu iddia etmişti. İslam ve müslümanlar aleyhine yaptığı çalışmalardan dolayı Rasulullah’ın beddua ettiği kimseler arasında yer almıştır.⁷⁹³

Müslümanların Medine’ye hicret etmelerinin üzerinden onyediy ay geçtikten sonra Recep ayında Allah’ın emriyle müslümanların yeni kiblesi Kâbe olmuştu. Daha önce müslümanların Kudüs’e yönelerek namaz kılmaları, Yahudilerin şımarmalarına, “Muhammed ve ashabı kiblelerinin neresi olduğunu bilmiyorlardı, biz onlara yol gösterdik.” gibi laflar etmelerine ve bunu etrafa yaymalarına sebep olmuştu. Müslümanların kiblesinin değişmesi üzerine Rasulullah’a gelerek “Ya Muhammed! Daha önce yönelmekte olduğun kible den seni çeviren nedir? Halbuki sen İbrahim’in dini üzere olduğunu iddia ediyorsun. Daha önce yönelmekte olduğun kibleye tekrar dön ki, biz de sana tabi olup iman edelim.” diyen ve Peygamberimiz’i kendilerince zor duruma düşürmeye çalışan bir grup Yahudi içerisinde

⁷⁹⁰ Enfâl 8/31.

⁷⁹¹ İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu’l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), *Tefsîru’l-Kur’âni’l-Azîm*, I-IV, Dâru’l-Fikr, Beyrut, 1401, II, 305.

⁷⁹² Nisâ 4/51-52.

⁷⁹³ Buhârî, Meğâzî, 15.

Ka'b b. Eşref de yer almıştı. Bu olay üzerine daha sonra Bakara Suresinin 2/142-143. ayetleri nazil oldu.⁷⁹⁴

Bedir'de müslümanların Mekke müşriklerine karşı kazandıkları zafer, onu çok üzmüştü. İslam düşmanlarının değer ve üstünlüklerini anlatmak için şiirler yazdı. Mekkelileri galeyana getirmek ve müslümanlara saldırtmak için Mekke'ye özel bir ziyarette bulundu. Orada kaldığı zaman içerisinde tüm Mekkelilerin Peygamberimiz ve müslümanlarla savaşma konusunda ortak bir kanaate varmalarını sağlamış ve Mekke'den öyle ayrılmıştı.⁷⁹⁵

Ka'b b. Eşref, Medine'ye dönünce müslüman kadınlara hakaret edip onları rencide eden şiirler söyler. Müslüman kadınların ırz ve namuslarıyla oynamaya başlaması, müslümanları çileden çıkarır. Bu durum karşısında müslümanlardan bazıları, kendi şeref ve namuslarıyla oynayan Ka'b'ı öldürmek için harekete geçer.⁷⁹⁶

Müslümanların sabrını taşıran bu davranışından sonra Rasulullah (sav), bir gün “Onu öldürecek kim var?” diye ashabına sorar. Muhammed b. Mesleme adındaki sahabi: “Ben varım ya Rasulullah, ben onu öldürürüm.” deyince, Rasulullah'tan “Buna gücün yeterse yap!” cevabını alır. Fakat aradan üç gün geçer, Muhammed b. Mesleme endişesinden dolayı, bu sürede yemekten ve içmekten kesilir. Bu durum Rasulullah'a bildirilince onu yanına çağırır ve yemek yemeyi, su içmeyi neden terk ettiğini sorar. O da endişesini ortaya koyarak bu işi gerçekleştirebilmek için bazı hoş olmayan sözlerin sarfedilmesi gerektiğini, bunun kendisini endişeye soktuğunu belirtir. Rasulullah da ona “Aklınıza geleni söyleyin, bu konuda özgürsünüz.” diyerek izin verir.

Onu öldürmek için Muhammed b. Mesleme, grubuna Ka'b'ın süt kardeşi Silkân b. Selâme, Abbâd b. Bişr, Hâris b. Evs b. Muâz, Ebû Abs b. Cebr'den oluşan dört kişi daha ilave eder. Bir plan hazırlanır ve önce Silkân b. Selâme'yi onunla bazı konuları konuşması için gönderirler. Bir süre sohbet edip karşılıklı şiir söyledikten sonra Silkân, “Sana bir ihtiyaç için geldim.” der ve Rasulullah'ı kast ederek sözlerine şöyle devam eder: “Bu adamın aramıza gelmesi, bizim için bela oldu. Onun yüzünden bütün Araplar bize düşman oldu. Bu sebeple her şeyden mahrum olduk ve çoluk çocuğumuz da perişan oldu. Senin bize yiyecek satmanı istiyorum. Karşılığında istediğin teminatı veririz.” Bu teklif üzerine Ka'b, “Oğullarınızı teminat olarak verir misiniz?” deyince bu teklifi kabul etmeyen Silkân, onu ikna etmek amacıyla, “Benimle aynı kanaatte olan ve bu konuda benimle birlikte hareket eden birkaç arkadaşım daha var, onları da sana getirmek istiyorum.” der. Sonra “Kadınlarınızı bana te-

⁷⁹⁴ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 157.

⁷⁹⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 11-13.

⁷⁹⁶ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 12.

minat olarak verir misiniz?” deyince, bu teklifini, onu pohpohlayarak şöyle reddeder: “Ey Ka’b! Sen Medine’nin en güzel kokulu gencisin! Onları sana rehin olarak verirsek senin bu özelliklerin sebebiyle bize sadık kalacaklarından nasıl emin olabiliriz?” Silkân ona, silahlarını kast ederek bu alışverişte her iki tarafın razı olacağı ve güven duyacağı bir rehin vereceklerini söyler. Silkân, oradan ayrılır ve aralarında geçen konuşmayı arkadaşlarına bildirir. Topluca Rasulullah’ın yanına giderler ve olup biteni haber verirler. Silahlarını yanlarına alan bu grupta birlikte Medine’nin dışına doğru bir süre beraber yürüyen Rasulullah, onlara şöyle duada bulunur: “Allah’ın ismi adına gidin. Allah’ım! Onlara yardım et!” Rasulullah, onları Medine dışına kadar uğurladıktan sonra evine döner. Onlar, Ka’b’ın yaşadığı kaleye vardıklarında Silkân, dışarı çıkması için ona bağıır. Ka’b’ın karısı, ona bu saatte dışarı çıkmamasını söyler ve ekler: “Sen düşman sahibi bir adamsın. Senin gibi düşman sahipleri bu saatte dışarı çıkmazlar, onun sesinde bir kötülük seziyorum.” Ka’b, karısının sözüne aldırış etmeyerek dışarı çıkar ve gelenlerle konuşmaya başlar. Silkân, Ka’b’a biraz yürüyüşe çıkmaları teklifinde bulununca birlikte kaleden dışarı çıkıp yürümeye ve bu arada konunun ayrıntılarını konuşmaya devam ederler. Bir ara elini Ka’b’ın şakağı üzerindeki saçlara götürdü ve elini kokladı. Böylece onun güzel kokusunun kendisini mest ettiği izlenimi vermeye çalıştı. Bunu, “Bu geceki kadar güzel kokan bir gece görmedim!” sözüyle de destekledi. Bir süre sonra aynı şeyi tekrarladı. Nihayet Ka’b’ın, kendisinden herhangi bir kötülük beklemediğini anlayınca bu sefer onu şakağındaki saçlardan sıkı bir şekilde yakaladı ve arkadaşlarına. “Allah’ın düşmanının boynunu vurun!” dedi. Onlar da kılıçlarını sıyırıp kafasını kestiler. Bu arbedede kendi arkadaşlarının kılıç darbesiyle Hâris b. Evs b. Muâz yaralandı. Onu sırtlarına alarak oradan uzaklaştılar ve Ka’b’ı öldürdükleri haberini Rasulullah’a getirdiler. Ka’b’ın öldürülmesinden sonra Yahudiler, kendilerinin de başına benzer bir olay gelir diye müslümanlardan korkmaya başladılar.⁷⁹⁷

F-HRİSTİYAN RAHİP EBÛ ÂMİR

Allah, kendisine ilim ihsan ettiği halde bu ilmi kötüye kullanan ve Rasulullah’a karşı düşmanca mücadeleye girişen kimselerden biri de Ebû Âmir’dir.

Uhud Savaşı sırasında henüz bir gecelik evli iken Allah Rasûlü’nün çağrısına aceleyle icabet edip gerdekten henüz yeni çıktığı için gusül abdesti alma fırsatı bulamadan savaş meydanında şehit düşen ve naşını “*Meleklerin yıkadığı*”⁷⁹⁸ kimse olma ünvanına sahip meş-

⁷⁹⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, III, 14-16.

⁷⁹⁸ Âlûsî, *Rûhu’l-Meânî*, XI, 18.

hur sahabi Hanzala'nın babası, işte bu hristiyan rahip Ebû Âmir'dir. Medine'deki iki büyük kabileden biri olan Evs Kabilesine mensup olmasına rağmen Uhud Savaşında Ebû Süfyan'la birlikte müşrikler safında yer almıştı.⁷⁹⁹ Bu savaşta müslümanlara tuzak olarak kurulan bir çukuru o kazmıştı.⁸⁰⁰ Kur'ân'da "*Dırâr Mescidi*"⁸⁰¹ olarak anılan mescidin yapımında çete liderliği görevini üstlenerek müslümanların arasında tefrika meydana getirmeye çalışmıştı. Mescidin inşaatında çalışan münafıklara, Bizans İmparatoruna gidip ondan askeri ve gerekli her türlü yardımı sağlayacağını, onların da bu arada savaş için hazırlık yapmalarının gerektiğini söylemiş ve bu şekilde Muhammed (sav)'i Medine'den çıkartacağını vaat etmiştir.⁸⁰² Bu arzusunu gerçekleştirmek için Şam'da bulunan kral Heraklius'un yanına gitmiş, onu İslam ve müslümanlar aleyhine kışkırtmaya çalışmıştı. Ondan kesin söz aldıktan sonra Medine yöresindeki İslam aleyhtarı kabilelerin yanına gitmiş ve onları da müslümanlarla savaşmaları için iknaya çalışmıştı. Medine ile haberleşmeyi kolaylaştırmak için Amr b. Avf Oğulları'nın kurduğu Kübâ Mescidine karşılık olarak aynı kabilenin bir diğer kolu olan Ganem b. Avf Oğulları'na Kur'ân'ın "*Dırâr Mescidi*" adını verdiği ayrı bir mescit yaptırtmıştı.⁸⁰³

"*Daha önce Allah ve Rasûlüne karşı savaşmış olan adamı beklemek için...*"⁸⁰⁴ ayetinde kendisinden bahsedilen Allah ve Peygamber düşmanının Ebû Âmir olduğu söylenmiştir.⁸⁰⁵

"*Onlara şu adamın haberini de oku: Kendisine ayetlerimizi verdik de onlardan sıyrıldı çıktı. Şeytan, onu peşine taktı, böylece azgınlardan oldu*"⁸⁰⁶ ayetinin işaret ettiği kimse nin de Ebû Âmir olduğu belirtilmiştir.⁸⁰⁷

Bir defasında Rasulullah ile yaptığı tartışma sonunda "İkimizden hangimiz yalancıysa onu Allah, yurdundan çıkartılıp kovulmuş bir vaziyette öldürsün!" deyince Rasulullah da ona; "Tamam, içimizden yalancı olan kişiyi Allah bu şekilde öldürsün!" diye mukabelede bulundu. Çok geçmeden yaşadığı Medine'den çıkmak zorunda kaldı. Sürgünde yaşadığı Şam bölgesindeki *Kinnesrîn* denen bir yerde öldü.⁸⁰⁸

⁷⁹⁹ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XIV, 196.

⁸⁰⁰ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, IV, 187.

⁸⁰¹ Tevbe 9/107.

⁸⁰² Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XI, 24.

⁸⁰³ Karaçam, İsmail, *Sonsuz Mucize Kur'ân*, Çağ Yayınları, İstanbul, 1987, s. 440.

⁸⁰⁴ Tevbe 9/107.

⁸⁰⁵ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XI, 25.

⁸⁰⁶ A'râf 7/175.

⁸⁰⁷ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XI, 25.

⁸⁰⁸ Kurtubî, *Ahkâmu'l-Kur'ân*, VII, 320.

Onunla ilgili olarak rivayet edilen ilginç yorumlardan biri de şudur: Müslümanlardan kaçıp müşriklerin yanına sığınan bu adamı müşrikler, müslümanların yanından geldiği ve bu sebeple müslüman olma ihtimali bulunduğu için öldürdüler.⁸⁰⁹

---

⁸⁰⁹ Taberî, *el-Câmiu'l-Beyân*, XI, 25.

SONUÇ

Kur'ân'ın örneklerini sunduğu gazapla ilgili hadiseler, insanoğlunu, bu kimselerin tavırlarından uzaklaştırma işlevi görür. Bu hadiselerde, bu nedenle tarih ve zaman faktörüne fazla yer verilmez. Kur'ân'ın hiçbir bölümünde şu kavim kesin olarak şu tarihte yaşamıştır, diye bir bilgiye rastlanmaz. Aynı şekilde Kur'ân, mekân unsuruna da fazla önem atfetmez. Bunun nedeni, Kur'ân'ın tarihe bakış açısında gizlidir. Çünkü Kur'ân, tarihi olayları anlatırken, onlardaki insan karakterleri ve toplumların davranış şekillerini ön plana çıkartır ve onları detaylı bir şekilde tahlil eder. Hangi davranış şekillerinin, Allah katında nasıl bir karşılık gördüğünü önemle vurgular. Böylece insana, yapması ve yapmaması gereken davranışlar listesi sunar. Bunu yaparken de, dünya ve ahirette mutluluğa ulaşmasında davranışlarına hâkim olması gereken temel felsefeyi ve yaklaşım şeklini, bütün ayrıntılarıyla idrakinin algılayabileceği ölçülerde izah eder.

Gazap konusu, kıssalar olarak bilinen pasajlar içerisinde yer alır. Bu açıdan kıssaların en önemli konusu, gazapla ilgili hadiselerdir. İlk muhatapları, Kur'ân'ı inkâr ederken “*eskilerin masalları*” (En'âm 6/25) nitelemesinde bulunmuşlardı. Günümüzde de Kur'ân'ı inkâr edenlerin bu sebeple İslam'a en fazla saldırdıkları konu kıssalar olmuştur. Bu saldırıların bilimsel ayağını oluşturan müsteşrikler ve İslam dünyasındaki uzantıları, zihinlerde Kur'ân kıssalarıyla ilgili şüpheler oluşturmak, kıssaları gerçekleşmemiş hikâye türünde fanteziler olarak sunmak için büyük gayretler sarfetmektedirler.

Kur'ân'da, Tevrat'ta yer alan bazı kıssaların bulunduğu doğrudur. Ancak bunlar çoğu kez, Tevrat'ta anlatıldığı şekille uyuşmamaktadır. Bu ortak pasajlarda Kur'ân, hakem rolündedir ve Tevrat'ın tahrif edilmiş kısımlarının gerçek mahiyetini ortaya koymaktadır. Ayrıca kıssalarla ilgili çok önemli olan bir diğer husus da Kur'ân'da Tevrat'ta bulunmayan kıssaların yer almış olmasıdır. Bu yönüyle Kur'ân, ayrı bir orjinelliğe sahiptir. Kur'ân'ı, eskilerin masallarından ibaret sayan ilk muhatapı Mekkeli müşrikler bile, vahiy tarafından bildirilen bu haberleri ilk duyduklarında şaşırılmışlar ve hiçbir itirazda bulunamamışlardır.

Kıssaların, özellikle de yoğun olarak birey ve toplumların Allah'ın gazabına uğramalarını anlatan sahnelerinin Kur'ân'da bu kadar çok yer alması, azgınlaştığında başına gelebilecekleri önceden bilip, muhtemel bu yakın tehlikeden, insanın kendisini korumasını sağlamak içindir. Bu yönüyle gazap konusunu içeren pasajlar, “*ilahi uyarı ve ikaz*” niteliği taşı-

yan Kur'ân'ın en önemli bölümleridir. Nitekim ilk muhatapları için de aynı işlevi görmüş, bundan sonra da benzer işlevi görmeye devam edecektir. Yüce Allah, eski milletlerin hayat hikâyeleri hakkında Kur'ân'da anlatılanlardan az çok haberdar olan müşriklere, Allah'ın ayetlerini kabul etmedikleri takdirde kendilerinin de onlar gibi gazaba uğrayacaklarını hatırlatıp onları uyarmaktadır. Kıyamete kadar yaşayacak tüm insanlar içerisinde *“Allah'ın emir ve yasaklarına karşı gelen, küfür ve şirkte, zulüm ve azgınlıkta ısrar eden toplumların sonunun, önceki milletlerin akıbetinden farklı olmayacağı”* bu pasajların ana temasıdır.

Özetle söyleyecek olursak, gazap konusunu içeren ayetlerin yer ve zaman unsuru ön plana çıkartılmaksızın, bahsettiği kimselerin karakterine vurgu yaparak Kur'ân'da çokça tekrar edilmesi; sonraki muhataplarını, Allah'ın sünnetinin benzer durumlarda aynı şekilde işleyeceğinden haberdar etmek ve böyle bir duruma düşmemelerini sağlamaya yöneliktir. Böylece kıssalar vasıtasıyla Kur'ân'ın her asırdaki muhataplarına *“Allah'ın ayetlerini kabul etmedikleri takdirde kendilerinin de onlar gibi helak olacakları”* mesajı, yaşanmış olaylardan alınan kesitlerin, unutulması zor sahneler halinde zihinde canlandırılmasıyla adeta insan idrakine kazınmaktadır.

Kur'ân'da bu kadar çok tekrarlanan kıssalar, özellikle tarihçilerin ve tefsir âlimlerinin ilgi odaklarından biri olmuştur. Ancak bazı kıssaların Kur'ân'dan önce Kitab-ı Mukaddes'te yer almış olması, önemsiz olduğu için haklarında Kur'ân'da bir şey söylenmeyen hususların, bu âlimlerce Tevrat ve İncil'deki bilgilerle tamamlanmaya çalışılmasına ve hurafelerden oluşan birçok görüşün böylece bu tarih ve tefsir kaynaklarına girmesine neden olmuştur. Burada üzücü olan, bu tür rivayetleri eserlerine alan âlimlerin, bunları Kitab-ı Mukaddes'ten veya hangi kaynaktan almış olduklarına çoğu kez bilerek ve bazen de bilmeyerek açıklık getirmemiş olmalarıdır. Çünkü bilginin kaynağı ortaya konulmadığından, ayetin yorumu olarak verilen bu bölümler, adeta dinin ve vahyin konuyla ilgili açıklaması olarak anlaşılabilme tehlikesini beraberinde getirmektedir. Halbuki bu konularda murad-ı ilahi, bu hususları önemli olmadığı için açıklamamıştır. Kıssalarda açıklanmayan hususları İslam dışı kaynaklarla doldururken, mutlaka ve mutlaka bilginin kaynağına temas edilmeli, *“Konu Tevrat'ta şu şekilde, şu kişiye göre de şu şekilde ele alınmıştır.”* tarzında uyarılarda bulunmak gerekmektedir.

Kâinattaki en dehşetli felaketi oluşturan gazap ve gazabın sonucu olan azapla helak, Yaratıcı'nın insanlık tarihi boyunca çok az uyguladığı ve insanlar tarafından şartları oluşturulduğu takdirde, her defasında yeniden tekrar edecek bir ilahi kanun (**sünnetullah**)dur. Herhangi bir şahıs ya da bir toplumun ilahi gazaba uğraması, uzun bir değişim sürecinin oluşmasıyla gerçekleşir. Bu süreç içerisinde Yaratıcı tarafından inkârcı azgınlara değişik ih-

tarlar gönderilir. Bu ihtarlar, Allah'a olan isyan ve özellikle de Allah'la kendince savaş halindeki birey ve toplumlara, büyük bir felaketin yolda olduğu haberini iletir. Gerekli mesajı alıp, dinî mukaddesatla savaşmaktan vazgeçen ve hâşâ ilahlık iddiasında bulunmaktan, bozgunculuk ve zulüm yapmaktan sakınan kimseler, ilahi kanun gereği kendilerini gazaptan korumuş olurlar. Ancak ihtar şeklinde gelen türlü türlü felaketler ve cezalara rağmen, hala inkârcılıkta direten, ilahi değerlerle çatışmaktan vazgeçmeyen, hayattaki yaşam gayesini dinî değerlerle savaşmaya adayan iflah olmaz inkârcılar, Allah'ın gazabını üzerlerine çeker ve ilahi bir cezayla cezalandırılarak bu dünyada yok edilirler.

Önceki inkârcılara gönderilen yerden ve gökten gelen azap şekilleri, kıyamete kadar ki süreçte, Allah'ın istediği her zaman ve zeminde meydana getirilebileceği bir gerçek olarak kalmaya devam edecektir: *“De ki: Allah'ın size üstünüzden (gökten) veya ayaklarınızın altından (yerden) bir azap göndermeye ya da birbirinize düşürüp kiminize kiminizin huncunu tattırmaya gücü yeter.”* (En'âm 6/65)

Kur'ân'ın önemle üzerinde durduğu insan fitratındaki vahiy dışı değişimlere olan ilgi ve eğilim, yine Kur'ân ifadesine göre, bu yolu tutanların zarara uğramasıyla sonuçlanacaktır. İşte Kur'ân bu noktada, insanlığı bu zararlardan kurtarmanın ölçü ve prensipleri üzerinde önemle durur. Bunu da, geçmiş ümmetlerden, peygamberlerden ve uğradıkları değişimlerden sık sık söz ederek, Kur'ân muhataplarının dikkatini bu noktalara çekerek yapar.

Şüphesiz, kâinatın tüm kurallarını en küçük detayına kadar mükemmel bir şekilde ortaya koyan Allah'ın kanununda, bu büyük felaketten korunmanın yolları da vardır. Bunların neler olduğu ise yine son dinin kutsal metni Kur'ân-ı Kerim'de bizlere haber verilmiştir. Bunların birincisi, insanın Yaratıcı karşısında kul olduğunu hatırlaması ve kendi konumunu buna göre belirlemesidir. Kul olduğunu unutup Allah ile mücadeleye asla girişmemelidir. İkincisi, hayatının değişik evrelerinde Allah'a dua ve istiğfarda bulunması, yaptığı günahlardan af dilemesidir. Kur'ân'da buna benzer ilahi gazaptan kurtuluş reçetelerinden bahsedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abduh, Muhammed (ö. 1905), Tefsîru Cüz'i Amme, Dâru'l-Meârif, Tunus, ts.
- Abdülbaki, Muhammed Fuad (ö. 1968), el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Kur'âni'l-Kerîm, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1987.
- Ahmed b. Hanbel, eş-Şeybânî, (ö. 24/855), Müsned, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Âlûsî, Ebu'l-Fadl Mahmud (ö. 1270/1853), Rûhu'l-Meânî fî Tefsîri'l-Kur'âni'l-Azîm ve's-Seb'i'l-Mesânî, I-XXX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Ateş, Süleyman, Kur'ân-ı Kerîm'in Yüce Meâli, Şura Yayınları, İstanbul, ts.
- Ateş, Süleyman, Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri, I-XII, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988-1991.
- Aydemir, Abdullah, İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1996.
- Bekrî, Ebû Ubeyd Abdullah b. Abdülaziz el-Endelûsî (ö. 487/1094), Câhiliye Arapları, (trc. Levent Öztürk), İz Yayıncılık, İstanbul, 1998.
- Berki, Ali Himmet – Keskiöglu, Osman, Hâtemü'l-Enbiyâ Hazret-i Muhammed Ve Hayatı, DİBY, Ankara, 1996.
- Beydâvî, Kâdî Nâsıruddîn Ebû Saîd Abdullah Ömer b. Muhammed eş-Şirâzî (ö. 685/1286), Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl, I-V, (tah. Abdülkadir İrfân el-Aşşâ Hassûne), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1996.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (ö. 256/870), el-Câmiu's-Sahîh, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.
- Canan, İbrahim, Kütüb-i Sitte Muhtasarı Tercüme ve Şerhi, I-XVIII, Akçağ Yayınları, Ankara, 1988.
- Cebeci, Lütfullah, Kur'ân'da Şer Problemi, Akçağ Yayınları, Ankara, 1985.
- Cevherî, İsmâil b. Hammâd, (ö. 393/1003), es-Sihâh Tâcü'l-Lüğa ve Sihâhu'l-Arabiyye, (tah. Ahmed Abdulğafûr Attâr), Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1979.
- Çantay, Hasan Basri (ö. 1964), Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm Tefsirli Meâl, I-III, (nşr. Yekta Saraç), Risale Basın Yayın, İstanbul, 1996.

Çimen, Abdullah Emin, Kur'ân-ı Kerim'de Helâk Kavramı, (yayınlanmamış doktora tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2001.

Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as el-Ezdî es-Sicistânî (ö. 275/888), Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yusuf el-Endelûsî (ö. 754/1353), el-Bahru'l-Muhît fi't-Tefsîr, I-X, (tah. Sıtkı Muhammed Cemil), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992.

Ebu's-Suûd Efendi, Muhammed b. Muhammed el-Amâdî (ö. 982/1574), İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kur'âni'l-Kerîm, I-IX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.

Elmalılı, Muhammed Hamdi Yazır, (ö. 1942), Hak Dini Kur'ân Dili, I-X, (Sadeleştirilenler: İsmail Karaçam, Emin Işık, Nusrettin Bolelli, Abdullah Yücel), Azim Dağıtım, İstanbul, ts.

Enis, İbrahim v. dğr., el-Mu'cemu'l-Vasît, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul, ts.

Feyyûmî, Ahmed b. Muhammed b. Ali el-Makarrî (ö. 770/1368), el-Misbâhu'l-Munîr, Mektebetü Lübnan, Beyrut, 1987.

Fîruzâbâdî, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb (ö. 817/1415), el-Kâmûsu'l-Muhît, I-IV, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1991.

Güneş, Abdulkaki, Kur'ân Kıssaları ve Medeniyetlerin İnşası, Gün Dönümü Yayınları, İstanbul, 2005.

Hâkim en-Nîsâbûrî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh (ö. 405/1014), el-Müstedrek ala's-Sahîhayn, I-IV, (tah. Mustafa Abdülkadir Atâ), Dâru'l-Kutübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

Hamidullah, Muhammed, İslam Peygamberi, I-II, (trc. Salih Tuğ), İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1991.

Hamevî, Yâkût b. Abdillâh (ö. 626/1229), Mu'cemu'l-Buldân, I-V, Dâru'l-Fikr, Beyrut, ts.

Heysemî, Ali b. Ebî Bekr (ö. 807/1404), Mecmau'z-Zevâid, I-X, Dâru'r-Reyyân li't-Türâs, Kahire, 1407.

İbn Ebu'l-İz, Şerhu'l-Akideti't-Tahâviyye (nşr. Abdillâh b. Abdülmuhsin et-Türkî – Şuayb el-Arnâût), Beyrut, 1408/1987.

İbn Fâris, Ebu'l-Hüseyn Ahmed b. Zekeriya (ö. 395/1004), Mu'cemu'l-Mekâyis fi'l-Luğa, (tah. Şihâbuddîn Ebû Amr) Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik el-Meâfirî (ö. 218/833), es-Sîretü'n-Nebeviyye, I-V, (tah. Cemal Sabit, Muhammed Mahmud, Seyyid İbrahim), Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1996.

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm, I-IV, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1401.

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), el-Bidâye ve'n-Nihâye, I-XIV, Mektebetü'l-Meârif, Beyrut, ts.

İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebu'l-Fidâ İsmail b. Ömer (ö. 774/1372), Kasasu'l-Enbiyâ, (tah. Ekrem es-Seyyid Cibrîl), Dâru Hirâ, Kahire, ts.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükrim el-İfrîkî el-Mısırî (ö. 711/1311), Lisânu'l-Arab, Dâru Sâdır, Beyrut, 1994.

İbn Sa'd, Ebû Abdullah Muhammed ez-Zührî (ö. 230/844), et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I-VII, Dâru Sâdır, Beyrut, 1985.

İsfahânî, Râğib, (ö. 502/1108), el-Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân, Kahraman Yayınları, İstanbul, 1986.

Kâdî Abdü'l-Cebbâr İbn Ahmed, el-Muğnî, Kâhire, 1384/1965.

Kalın, Faiz, Kur'ân'da Azab Kavramı, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Erzurum, 1995.

Kara, Necati, Kur'ân'a Göre Hz. Musa, Firavun ve Yahudiler, Seha Neşriyat, İstanbul, 1989.

Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn (ö. 1914), Mehâsinu't- Te'vîl (Tefsîru'l-Kâsımî), I-XVII, (nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabiyye, Kahire, ts.

Karaçam, İsmail, Sonsuz Mucize Kur'ân, Çağ Yayınları, İstanbul, 1987.

Kayaer, Osman, Peygamberler ve Kavimleri, Referans Yayınları, Ankara, ts.

Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1972.

Konyalı Mehmet Vehbî, Büyük Kur'ân Tefsiri -Hulâsâtü'l-Beyân-, I-XVI, Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1969.

Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. el-Ensârî (ö. 671/1272), el-Câmiu li-Ahkâmi'l-Kur'ân, I-XX, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

Mehrân, Muhammed Beyyûmî, Dirâsât Târihiye mine'l-Kur'âni'l-Kerîm, I-IV, Dâru'n-Nahda el-Arabiyye, Beyrut, 1988.

Mevdudî, Ebu'l-A'lâ (ö. 1979), Tefhimu'l-Kur'ân Kur'ân'ın Anlamı ve Tefsiri, I-VII, (trc. Muhammed Han Kayanî v. dğr.), İnsan Yayınları, 1997.

el-Mu'cemu'l-Arabî el-Esâsî, el-Munazzamatu'l-Arabiyyet li't-Terbiyeti ve's-Sekâfeti ve'l-Ulûm, Lârûs, Tunus, ts.

Müslim, Ebu'l-Hüseyn b. Haccâc el-Kuşeyrî (ö. 261/874), el-Müsnedu's-Sahîh (Sahîhu Müslim), I-III, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Neccâr, Abdülvehhâb (ö. 1941), Kasasu'l-Enbiyâ, (tah. Abdullah Bedrân – Ali Abdülhamid Baltacı), Dâru'l-Hayr, Dımaşk, 1990.

Nesefî, Ebu'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (ö. 710/1310), Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl, I-IV, ts.

Okumuş, Ejder, Kur'ân'da Toplumsal Çöküş, İnsan Yayınları, İstanbul, 1995.

Özek, Ali v. dğr., Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Meâli, Medine, 1992.

Özsoy, Ömer, Sünnetullah Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması, Fecr Yayınevi, Ankara, 1994.

Özsoy, Ömer-Güler, İlhami, Konularına Göre Kur'ân Sistematik Kur'an Fihristi, Fecr Yayınevi, Ankara, 1998.

Râzî, Fahreddin Muhammed b. Ömer b. el-Hüseyn b. el-Hasan b. Ali et-Temîmî el-Bekrî, (ö. 606/1209), et-Tefsiru'l-Kebîr (Mefâtihu'l-Ğayb), Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1990.

Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Nisâbûrî (ö. 427/1035), Kısasu'l-Enbiyâ (Arâisu'l-Mecâlis), el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, ts.

Sâmî, Şemsettin, Kâmûs-i Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul, ts.

Sancar, Cemalettin, Kur'an'da Helâk Olan Kavimler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (yayınlanmamış doktora tezi), Konya, 1996.

Sayı, Ali, Hâmân ve Kârun Karşısında Hz. Musa, İz Yayıncılık, İstanbul, 1999.

Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr (ö. 911/1505), ed-Dürü'l-Mensûr fi't-Tefsiri bi'l-Me'sûr, I-VII, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1993.

Suyûtî, Celaleddîn Abdurrahman b. Ebû Bekr (ö. 911/1506), el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân, I-II, (tah. Mustafa Dîb el-Buğâ), Dâru İbn Kesîr, Dımaşk, 1993.

Taberî, Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Halid (ö. 310/922), el-Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân, I-XXX, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1405.

Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (ö. 279/892), Sünenü't-Tirmizî, (tah. Sıdkî Muhammed Cemil el-Attâr- Abdülkadir İrfan el-Aşşâ Hassûne), Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1994.

Ulutürk, Veli, Kur'ân'da Ehl-i Kitab, İnsan Yayınları, İstanbul, 1996.

Wensinck, A. J., (ö. 1939) v. dğr., el-Mu'cemu'l-Mufehres li-Elfâzi'l-Hadîsi'n-Nebevî, I-VIII, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1986.

Yalçın, Cavit, Kavimlerin Helâkı, Vural Yayıncılık, İstanbul, 1995.

Zemahşerî, Ebu'l-Kasım Cârullah Mahmud b. Ömer (ö. 538/1143), el-Keşşâf an Hakâiki Ğevâmizi't-Tenzîl ve Uyûni'l-Ekâvîli fî Vucûhi't-Te'vîl, I-IV, (nşr. Mustafa Hüseyin Ahmed), Dâru'r-Reyyân, Kahire, 1987.

ÖZET

Çalışmamızın konusunu Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın gazabına uğramış toplumlar ve bireyler oluşturmaktadır. Gazap, öfke ve kızgınlık demektir. Allah için öfke ve kızgınlık ise “kullar arasındaki haksızlıklardan dolayı suçluyu cezalandırması” anlamına gelir. Gazap kavramı sadece Kur'an-ı Kerim'de değil, bütün kutsal metinlerde olduğu gibi Tevrat ve İncil'de de yer almaktadır.

Gazap kavramının Kur'ân ve hadislerdeki kullanımına ayrı başlıklar altında genel örnekleriyle yer verdik. Gazapla yakın anlamda Kur'ân'da geçen diğer kelimelere de değindik.

Kur'ân'da gazap kavramı genel anlamda önceki nesiller için kullanılmıştır. Önceki nesillerin Allah'ın gazabına uğramalarının sebebi, Allah'a isyan etmeleri ve diğer insanlara haksız davranmalarıdır. İsyân ve haksız davranışa karşı Allah'ın gazabı ve gazabının neticesi olan azap ve helak, adaletin bir sonucudur. Zulme rıza göstermek, zalimi cezalandırmamak adaletsizliktir. İslam dininin temel anlayışı ise adalettir.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın gazabına uğramış her toplum ve bireyin cezalandırılma sebebi dar anlamda tek tek ele alınmıştır. Bu sebepleri ayrı ayrı ele almamızın nedeni geçmişten ibret alabilmektir. Kur'ân'da, “Sünnetullah” olarak adlandırılan ilahi kanunun, zamanın farklılaşmasıyla değişmeyeceği belirtilmiştir. Günümüzde de aynı yollardan geçip aynı fiilleri tekrarlayan toplum ve bireylerin başına öncekilere benzer cezaların gelmesi kaçınılmazdır.

Kur'ân-ı Kerim'de önceki toplum ve bireylerin Allah'ın gazabına uğramalarını anlatan sahnelerin bu kadar çok yer almasının sebebi, insanoğlunun azgınlaştığında başına gelebilecekleri önceden bilip, muhtemel bu yakın tehlikeden kendisini korumasını sağlamaktır. Bu yönüyle gazap konusunu içeren Kur'ân pasajları, “ilahi uyarı ve ikaz” niteliği taşımaktadır.

Kur'ân'da sadece gazap ve helak olaylarına yer verilmez; aynı zamanda bu felaketlerden korunma yolları da gösterilir. Kur'ân-ı Kerim'de, Allah'ın emir ve yasaklarına uygun davranmanın insanı, sözkonusu felaketlerden koruyacağı belirtilir. Ayrıca insanın, günah işlemesi durumunda Allah'tan bağışlanma dilemesi, Kur'ân'da verilen ilahi gazaptan kurtuluş reçetelerindedir.

SUMMARY

The individuals and societies suffered from the rage of God in The Holy Koran form the topic of our study. Rage means anger. For God, anger means to punish the criminals who cause injustice among the people. This concept, rage, is located not only in The Holy Koran but also in all sacred texts and in Torah and in the Bible.

We have included the usage of the concept, rage, in The Koran and hadithes with common examples under different titles. We have referred to the other words that have similar meanings to rage in The Koran.

The concept, rage, has generally been used for the previous generations' suffering from the rage of God is their rebelling and doing an justice to other people. The rage of God against rebellion and justice and the torment and destruction that are the conclusions of rage are the result of God's justice. To consent to cruelty, not to punish the cruel is inequity. But, the fundamental principal of Islam is justice.

In The Holy Koran, the reasons for the individuals' and societies' being punished, suffered from the rage of God, has been considered one by one. We considered these reasons seperately in order to learn a lesson from the past events. In The Holy Koran, it has been explained that the divine law called as "sünnetullah" isn't to change during the time. Also, today, it is inevitable the individuals and societies that repeat the same behaviours are to be punished similarly.

In The Holy Koran, there are so many scenes about previous societies and individuals suffered from the rage of God because God wants the people to know what will happen to them if they get wild and keep themselves away from possible and close danger. From this point of view, the passages in Quran that contain the matter of rage are just like divine warnings.

In Quran, not only the rage and destruction events are mentioned but also the ways of keeping these calamities away are indicated. In The Holy Koran, it is explained that God saves the people who obey his orders and prohibitions from the calamities, being talked of. Also, it is one of the recipes to wish for being forgiven when someone commits a sin to get rid of divine rage.